

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

HİNDUİZM, BUDİZM VE İLAHİ DİNLERDE KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI

**Ümit ŞEVİK
1330206510**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Azize UYGUN**

ISPARTA-2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Düzeltilme Sonrası Girecek Öğrenci

Öğrencinin Adı Soyadı	Ümit ŞEVİK
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Tez Başlığı	Dinlerde Kutsal Kitaplar
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Hinduizm, Budizm ve İlahi Dinlerde Kutsal Kitap Analizi

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 28/11/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ** kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Dr.Öğr.Üyesi Azize UYGUN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof.Dr.Nasuh GÜNAY	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr.Öğr.Üyesi Arife ÜNAL SÜNGÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9- (7) Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. (8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Hinduizm, Budizm ve İlahi Dinlerde Kutsal Kitap Anlayışı” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim

Ümit ŞEVİK

31.10.2019

(ŞEVİK, Ümit, “*Hinduizm, Budizm ve İlahi Dinlerde Kutsal Kitap Anlayışı*”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Din insan hayatına yön veren en önemli unsurlardan birisidir. Kutsal kitaplar dinlere ait öğretilerin, ibadet ve uygulamaların bulunduğu kitaplardır. Din müntesipleri hayatlarını kutsal kitaplarda yer alan bilgilere göre yaşamaktadırlar. Kutsal kitapları anlamak için öncelikle "kutsal" ın ve "kutsal kitab"ın ne demek olduğunu anlamak lazımdır.

Hinduizm ve Budizm aynı coğrafyada ortaya çıkmış iki eski dini gelenektir. Uzun yıllar şifahi olarak nesilden nesile aktarılan bu dinler daha sonra yazıya geçirilmiştir. Hinduizm'in geniş bir kutsal kitap külliyatı bulunmaktadır. Hindular'a göre bu dinin kutsal kitapları, Şruti ve Smiriti olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Budizm'in kutsal kitabı, Pali Kanon veya Tripitaka diye isimlendirilmektedir. Hinduizm ve Budizm'de kutsal kitapların yorumu neticesinde farklı mezhepler ortaya çıkmıştır. Hinduizm'de yaygın olan üç temel mezhep; Vişnuculuk, Şivacılık ve Şaktıcılık'tır. Budizm'de ise iki temel mezhep olup bunlar; Hinayana ve Mahayana mezhepleridir. Hinduizm ve Budizm dünya üzerinde yaygın olan, aynı zamanda vahiy kaynaklı olmayan iki dindir.

İlahi dinler olan, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te kutsal kitap anlayışı Hinduizm ve Budizm'den farklıdır. Yahudilik'in kutsal kitabı Eski Ahit/Tanah ve Talmud'dan meydana gelmektedir. Hristiyanlık'ın kutsal kitabının ismi, Kitab-ı Mukaddes'tir. Hristiyanlar, Yahudiler'in kutsal kitabı Eski Ahit'i kabul etmektedirler. Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit ve Hz. İsa'dan sonraki dönemde çeşitli yazarlar tarafından yazılmış olan Hristiyan yazılarından oluşan Yeni Ahit'ten meydana gelmektedir. İslamiyet, ilahi dinler içinde en son vahyedilen ve vahyi esnasında yazıya geçirilen tek ilahi dindir. Yahudilik ve Hristiyanlık'ta böyle bir durum söz konusu değildir. Hatta Hristiyanlıkta, Yahudilik ve İslamiyetten farklı olarak Hz. İsa bizzat vahyin kendisidir. İslamiyet'in kutsal kitabının ismi Kur'an'ı Kerim'dir.

Bu çalışmamızda konu edilen dinlerin, vahiy süreçleri, derlenmeleri, yazıya geçirilmeleri, mezheplerin kutsal kitaplara yaklaşımları, kutsal kitapların muhteviyatları ve kutsal kitapların birbirlerine bakış açıları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kutsal Kitap, Budizm, Hinduizm, Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet.

ABSTRACT

Religion is one of the most important factors that shape human life. Holy books are books of religious teachings, worship and practices. Religious followers live their lives according to the information contained in the scriptures. To understand the holy books, first of all it is necessary to understand what "holy" and "holy book" means.

Hinduism and Buddhism are two ancient religious traditions that emerged in the same geography. These religions, which were passed down from generation to generation verbally for many years, were later written. Hinduism has a large collection of holy books. According to Hindus, the holy books of this religion are divided into Shruti and Smriti. The holy book of Buddhism is called Pali Kanon or Tripitaka. In Hinduism and Buddhism, different sects emerged as a result of the interpretation of scripture. The three basic sects that are common in Hinduism are; Vaishnavism, Shaivism and Shaktism. In Buddhism, there are two main sects: Hinayana and Mahayana sects. Hinduism and Buddhism are two religions that are widespread throughout the world, but also are not originated from revelation.

The concept of the holy book in Judaism, Christianity and Islam, which are divine religions, differs from Hinduism and Buddhism. Judaism's holy book consists of the Old Testament/Tanah and the Talmud. The name of the holy book of Christianity is the Bible. Christians accept the Old Testament, the Holy Book of The Jews. The Bible consists of the New Testament, composed of Christian writings written by various authors in the period after the Old Testament and Jesus Christ. Islam is the only divine religion in the divine religions that was the last revelation and was written during the revelation. This is not the case in Judaism and Christianity. Even, in Christianity, unlike Judaism and Islam, Jesus himself is the revelation. The name of the holy book of Islam is the Quran.

In this study; the religions mentioned above are discussed in terms of revelation processes, compilations, transcriptions, approaches of sects to the holy books, the contents of the holy books and the perspectives of the holy books.

Keywords

Holy book, Buddhism, Hinduism, Judaism, Christianity, Islam.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİNDUİZM VE BUDİZM'DE KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI

1. HİNDUİZM	14
1.1.Hinduizm'de Kutsal Kitap Anlayışı	14
1.1.1. Şruti (Vahye/İlhama Dayananlar)	15
1.1.2. Smiriti (Vahye/İlhama Dayanmayanlar)	18
1.2. Hinduizm Mezhepleri ve Kutsal Kitap Anlayışı.....	20
1.2.1 Şivacılık	20
1.2.2.Vişnuculuk	21
1.2.3. Şaktıcılık	22
2. BUDİZM	23
2.1. Budizm'de Kutsal Kitap Anlayışı.....	23
2.1.1. Tripitaka (Üç Sepet).....	26
2.1.1.1. Vinaya-Pitaka (Disiplin Sepeti)	26
2.1.1.2. Sutta-Pitaka (Vaazlar Sepeti)	27
2.1.1.3. Abhidhamma-Pitaka (Özel Doktrin Sepeti)	27
2.1.2. Milindapanha (Kral Milinda'nın Soruları)	28
2.2. Budizm'in Mezhepleri Ve Kutsal Kitap Anlayışı	29
2.2.1. Hinayana (Küçük Vasıta).....	29
2.2.2. Mahayana (Büyük Vasıta)	29

İKİNCİ BÖLÜM

KUTSAL KİTAP ANLAYIŞINA GENEL BİR BAKIŞ

1. İLAHİ DİNLERDE KUTSAL KİTAPLAR	31
1.1.Yahudilik'te Kutsal Kitap Anlayışı	31

1.1.1. Yazılı Kutsal Metinler/Tanakh.....	32
1.1.1.1. Tevrat/Tora.....	33
1.1.1.2. Neviim/Peygamberler	34
1.1.1.3. Ketubim/Kitaplar.....	37
1.1.2. Sözlü Kutsal Metinler	39
1.2. Tevrat'ın Vahyi ve Yazıya Geçirilmesi	41
1.3. Yahudi Mezhepleri ve Kutsal Kitap Anlayışı	43
1.3.1. Hristiyanlık Öncesi (Klasik) Yahudi Mezhepleri	43
1.3.2. Orta Çağ (İslam) Dönemi Yahudi Mezhepleri.....	45
1.3.3. Modern (Çağdaş) Dönem Yahudi Mezhepleri.....	47
1.4. Tevrat'ın Tahrifi Meselesi ve Eleştirisi	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIKTAKİ KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI

1. KİTAB-I MUKADDES (ESKİ-YENİ AHİT).....	54
1.1. Kitab-I Mukaddes'i Oluşturan Metinler	56
1.1.1. İnciller	56
1.1.1.1. Matta İncili	57
1.1.1.2. Markos İncili	57
1.1.1.3. Luka İncili	58
1.1.1.4. Yuhanna İncili.....	58
1.1.2. Elçilerin (Resüllerin) İşleri.....	59
1.1.3. Mektuplar	59
1.1.3.1. Pavlus'un Mektupları.....	59
1.1.3.2. İbraniler'e Mektup	61
1.1.3.3. Yakub'un Mektubu.....	61
1.1.3.4. Petrus'un Mektupları	61
1.1.3.5. Yuhanna'nın Mektupları.....	61
1.1.3.6. Yahuda'nın Mektubu	62
1.1.4. Vahiy(Apokalips) Kitabı.....	62
1.2. Kutsal Kitabın Vahyi ve Yazıya Geçirilmesi.....	62
1.3. Apokrif İnciller.....	64
1.4. Hristiyan Mezhepleri ve Kutsal Kitap Anlayışı.....	65
1.4.1. Katolik Mezhebi.....	66
1.4.2. Ortodoks Mezhebi.....	67

1.4.3. Protestan Mezhebi.....	68
1.5. İncil'in Tahrifi Meselesi	69
1.6. İnciller'deki Farklılıklara Örnekler.....	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİYETTE KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI

1. Kur' an-ı Kerim.....	72
1.1. Kur'an-ı Kerim'i Oluşturan Metinler	73
1.1.1. Mekki Sureler.....	75
1.1.2. Medeni Sureler	76
1.1.3. Cüzlere Göre Kur'an'ı Kerimdeki Sureler	76
1.2. Kur'an'ı Kerim'in Vahyi ve Yazıya Geçirilmesi.....	94
1.3. Kur'an'ı Kerim'i Anlama ve Yorumlama Çalışmaları: Tefsirler	96
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	105
ÖZ GEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
as.	: Aleyhisselam
AÜİFD .	: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi
BAÜSBED.	: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB.	: Diyanet işleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
GÜÇİFD.	: Gazi Üniversitesi, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi
Hız.	: Hazreti
İÜEF.	: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
MÖ.	: Milattan önce
MS.	: Milattan sonra
MÜSBE.	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
sav.	: Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
SÜSBE.	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
UÜİFD.	: Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yay.	: Yayıncılık
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Din, insanoğlunun yeryüzüne ayak bastığı ilk andan itibaren, onun hayatının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. İnsanoğlunun maddi ve manevi dünyasını etkilemiş, onun hayatına yön vermiştir. İnsan, inanma ihtiyacını, inanç boşluğunu bir şekilde doldurmuştur. Dünyanın farklı coğrafyalarında değişik inanç şekilleri ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun sahip olduğu farklı inançların kendine has bir inanç yapısı ve kutsal kitabı bulunmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle büyük bir köye dönen dünyada insanlar arasında iletişim kaçınılmaz olmuş ve oldukça kolaylaşmıştır. İnsanlar birbirleriyle tanışmaya ve yakınlaşmaya başlamışlardır. İnsanların mensup olduğu dinler, onları tanıma da en etkili olan yöntemlerden biridir. Bir insanın dinini öğrenmenin en kolay yollarından birisi de o dinin kutsal kitabını okumaktır. Bu yönüyle kutsal kitaplar, hem dinin müntesiplerinin hem de dünyanın anlaşılmasında kilit bir role sahiptir.

Dünya üzerinde birçok din mevcuttur. Bunların hepsini incelemek mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden çalışmamız, Hinduizm, Budizm ve İlahi dinler ile sınırlı tutulmuştur. Yahudilik haricinde ele aldığımız diğer dinler, müntesiplerinin sayısı itibarıyla en fazla inanılan dinler içinde bulunmaktadır. Hinduizm, Budizm ve İlahi dinlerdeki kutsal kitaplar isimli tezimizde, bu dinlerin kutsal metinleri objektif bir şekilde ve bilimsel yöntemlerle incelenmiştir. Tezimizde özellikle deskriptif metod bazen de karşılaştırmalı metod kullanılmıştır. Tezimizde, konu edindiğimiz dinlerin kutsal metinleri temel kaynak hükmündedir. Ayrıca bu dinlerin kutsal kitaplarıyla alakalı olarak yapılmış olan yerli ve yabancı eserlerden de istifade edilmiştir.

Hinduizm, Budizm ve İlahi Dinlerde Kutsal Kitaplar konulu bu tezimiz; Giriş, dört Bölüm ve Sonuç'tan oluşmaktadır. Giriş kısmında "Kutsal Kitap Anlayışı" hakkında genel bir bilgi verilmiş, "Kutsal" ve "Kitap" kavramları üzerinde durulmuştur. Bunların yanında diğer dinlerin kutsal kitapları hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Birinci Bölüm'de; Hinduizm ve Budizm'deki Kutsal metinler ele alınmış, bu metinlerin ortaya çıkışı, derlenmesi, yazıya geçirilmesi, yazılı ve sözlü metinleri, muhtevası ve önemi üzerinde durulmuştur. Hinduların ve Budistlerin kendi kutsal kitaplarına nasıl yaklaştıkları ve Hinduizm ve Budizm'deki mezheplerin kutsal kitaplarına bakışı ele alınmıştır.

İkinci Bölüm'de; Yahudilik'te Kutsal Kitap Anlayışı" bağlamında Yahudiler'in kutsal metinlerine yaklaşımı ele alınmıştır. Bu bölümde kutsal kitabın adı, kaynağı,

vahyedilmesi, derlenmesi, yazıya geçirilmesi, muhtevası ve Yahudiler'in kutsal kitabı nasıl anladıkları ve yorumladıkları işlenmiştir. Yahudilik'teki mezheplerin kutsal kitaplara, farklı dönemlerdeki değişik yaklaşımları ortaya konulmuştur.

Üçüncü Bölüm'de; "Hristiyanlık'ta Kutsal Kitap Anlayışı" ele alınarak, kutsal kitabın adı, kaynağı, vahyedilmesi, derlenmesi, yazıya geçirilmesi, muhtevası ve Hristiyanlar'ın kutsal kitaplarını nasıl anladıkları ve yorumladıkları konu edilmiştir. Ayrıca Hristiyanlık'taki mezheplerin kutsal kitap yorumu da işlenmiştir. Dördüncü Bölüm'de; "İslamiyet'te Kutsal Kitap Anlayışı" ele alınmıştır. Bu bağlamda kutsal kitabın adı, kaynağı, inzal edilmesi, yazıya geçirilmesi, muhtevası ve Müslümanlar'ın kutsal kitaplarını anlama ve yorumlama çalışmaları ortaya konmuştur.

Sonuç bölümünde ise, genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tezin hazırlanmasında tecrübe, bilgi, sabır ve hoşgörüsü ile desteğini esirgemeyen, Danışman hocam Dr.Öğr.Üyesi Azize Uygun'a ve Prof.Dr. Nasuh Günay'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmalarımnda maddi ve manevi destek veren ailem, sevdiklerim ve arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

31.10.2019
Ümit ŞEVİK

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu, Kapsamı ve Yöntemi

Dünya üzerinde birçok inanç şekli, bu inançların da sahip oldukları kutsal kitaplar bulunmaktadır. Kutsal kitaplar insan hayatının her anını etkilemekte ve insanları birçok açıdan yönlendirmektedir. Dünya dinlerinin kutsal kitaplarını tek tezde toplamak mümkün gözükmemektedir. Çalışmamız, dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun mensup olduğu, Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te kutsal kitaplar, ekseninde şekillenmiştir. Dinlerin anlaşılması için öncelikle kutsal kitapların anlaşılması gerekmektedir. Dünya nüfusunun yarıdan fazlasının tabi olduğu dinler, Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyettir. Ele aldığımız bu dinlerdeki yaklaşım, ibadet ve uygulamaların neredeyse tamamına yakını kutsal kitaplardan hareketle yapılmaktadır. Bu dinlerin temeline ve kökenine inmek, yapılan ibadet ve uygulamaları anlamak ancak bu dinlerin kutsal kitaplarını anlamakla mümkün olacaktır.

Hinduizm, Budizm ve İlahi dinlerde kutsal kitaplar konusuna girmeden önce diğer dinlerdeki kutsal kitaplar hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Daha sonra kutsal kitapların, vahyi, derlenmesi, yazıya geçirilmesi ve içerikleri hakkında bilgiler sunulmuştur. Tez, dört bölüm ve sonuçtan oluşacak şekilde planlanmıştır. Konu ile ilgili temel kaynaklar, ansiklopedik eserler ve farklı kaynaklar araştırılmıştır. Hinduizm, Budizm ve İlahi dinlerde kutsal kitaplar konusu, objektif bir şekilde, karşılaştırmalı olarak ve bilimsel metodlarla incelenmiştir.

2. Çalışmanın Amacı ve Gerekçesi

Çalışmamızın amacı, Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in kutsal kitaplarının vahyinden, yazıya geçirilmesinden günümüze kadar ki süreçte nasıl anlaşıldığını objektif bir şekilde ortaya koymaktır. Aynı zamanda bu dinlerin müntesiplerinin kutsal kitaplarına verdikleri önemin ve bu kitapların içeriğinin anlaşılmasına bir nebze katkıda bulunmaktır. Bu dinlerin kutsal kitaplarının anlaşılması ile bu dinlere mensup insanların yaşam şekilleri, ibadetleri ve uygulamalarının hem sebepleri hem de nasıl olduğu öğrenilmiş olacaktır. Bu vesileyle farklı dinlere mensup

insanların sergilediği tutum ve davranışlara hoşgörü içerisinde ve anlayışla yaklaşma durumu sözkonusu olabilecektir.

3. Çalışmanın Kaynakları

Çalışmamızda öncelikle tezimizin konusu olan dinlerin kutsal kitapları temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bunun yanında ansiklopedik kaynaklardan da istifade edilmiştir. Hinduizm, Budizm, Yahudilik ve Hristiyanlık'la alakalı yapılmış olan çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu dinlerle alakalı, tercüme edilmiş eserler incelenmiştir.

Çalışmamızda, Hinduizm ve Budizm'le ilgili olarak ülkemizde yapılmış olan tez ve kitap çalışmaları incelenmiştir. Çeşitli zamanlarda konumuz ile alakalı neşredilen üniversite dergilerinden de istifade edilmiştir. Yahudilik'in yazılı ve sözlü metinler başta olmak üzere ülkemizde bu alanda yapılmış çalışmalardan faydalanılmıştır. Hristiyanlık'ta Kitab-ı Mukaddes temel olmak üzere, kutsal kitapla ilgili yapılan çalışmalar kullanılmıştır. Bunların yanında apokrif sayılan eserler de incelenmiştir.

İslamiyet'te Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, meal ve tefsir çalışmalarından yararlanılmıştır.

İnanmak, Yüce Yaratıcı'nın fitri olarak, insanda varetği bir duygudur. Fitri olan bu ihtiyaç insanı bir arayışa itmektedir. Bu arayış ise insanı, inanma isteğini karşılayacak olan bir inanç sistemine yönlendirmektedir. Bu inanç sistemine ise "Din" denmektedir. İnsanın olduğu her yerde dinden bahsetmek mümkündür. Günümüz dünyasına bakıldığı zaman, farklı inanç şekilleri karşımıza çıkmaktadır.

Dinler, farklı yaklaşımlara göre gruplandırılmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılda, pozitivist bir yaklaşımla dinler, "İlkel Dinler" ve "Gelişmiş Dinler"¹ şeklinde iki ana grupta toplanmıştır. İslam alimleri ise, "Hak Dinler" ve "Batıl Dinler" veya "Vahye Dayanan Dinler" ve "(Vahye Dayanmayan Dinler)Tabii Dinler" diye bir sınıflandırma yapmışlardır. Bazı Batılı bilginler ise, "Kurucusu Olan Dinler" ve "Geleneksel Dinler" diye sınıflandırırken, bazıları da "İlkel Kabile Dinleri", "Milli Dinler" ve "Evrensel Dinler" şeklinde sınıflandırmıştır.² Bu yaklaşımların hiçbiri, bütün dinleri içine alacak şekilde kapsamlı değildir. Kapsamlı bir sınıflandırma şimdiye dek yapılamamıştır.

Dinlerin, diğer dinlerle bazı ortak yönleri olduğu gibi bazı yönlerden de farklılıkları mevcuttur. Bazı dinler evrensel bazı dinler ise, sadece bir ülkede görülen

¹ Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed Şinasi Gündüz, DİB Yayınları, İstanbul, 2007, s. 29.

² Ekrem Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 12.

veya bir topluluk veya millete ait olan dinlerdir. Bu dinler, ortak bir tarihsel ve kültürel mirasa sahip olup benzer dil ve etnik özellikleri paylaşırlar.³

Dinler, sahip oldukları inançlar, müntesiplerinden uygulanmasını istediği ritüeller, kutsal kitaplar vb. gibi hususlarda da benzerlik veya farklılıklar göstermektedirler.

Din bilimleri açısından dini oluşturan hususlar olarak kabul edilen, hemen hemen bütün dinlerde bulunabilen, bazı unsurlar vardır. Bunlar şu şekildedir: Tabiat üstü, insanüstü varlıklara inanç (Tanrı, melekler, cinler, ruhani varlıklar gibi); kutsalla kutsal olmayanı ayırma; ibadet, ayin ve törenler; yazılı ve yazısız gelenek (kutsal kitap, ahlaki kanunname); tabiat üstü, insan üstü varlık veya kutsalla ilgili duygular (korku, güven, sır, günahkarlık, tapınma, bağlılık duyguları gibi); insan üstü ile irtibat (vahiy, peygamber, dua, niyaz, ilham gibi vasıta ve yollarla); bir alem ve insan, hayat ve ölüm ötesi görüşü; hayat nizamı; içtimai grup (cemaat) ve bu gruba mensubiyet. Bazı dinlerde bunların hepsi varken bazılarında ise bir kısmı bulunmaktadır.⁴

Dinler için mühim bir yere sahip olan öğelerden birisi de 'Kutsal Kitap'(Ahlaki Kanunname)tır. Kutsal kitap, bir rehber niteliğindedir. İnanç sahipleri onunla, nasıl bir hayat yaşamaları gerektiğini, neleri yapıp nelerden uzak durmaları gerektiğini öğrenmekte ve buna göre yaşamaktadırlar. Bu şekilde inanılan varlık ya da varlıklarla iletişime geçilmekte, korkular bastırılmakta, hayat ve ölüm ile ilgili kaygılar giderilmektedir.

İnsanlar hayatlarını, sahip oldukları inançlara göre dizayn etmektedirler. Dolayısıyla kişi yapmak istediği bir fiil veya davranış olduğu zaman sahip olduğu inancın bu konudaki yaklaşımını öğrenmek ve ona göre hareket etmek isteyecektir. Buna ulaşmanın en kolay yolu ya bir din adamına sormak ya da inandığı dinin kutsal kitabına bakmaktır. İnsan fıtratı itibariyle unutkan bir yapıya sahip olduğu için inandığı dinin öğretilerini sürekli tekrar etmek zorundadır. Bu ise ancak kutsal kitaplar vasıtasıyla gerçekleştirilebilir.

İlahi dinlerin, Tabi dinlerin ve Yeniçağ inançlarının neredeyse hepsinin sahip olduğu kutsal kitaplar mevcuttur. Kutsal kitaplar, yazıldığı dil, anlaşılır olma ve hacim bakımından farklılık göstermektedirler. Bunların kimisi tek kitaptan kimileri ciltlerce

³ Fügen Berktaş - Emin Atasoy, "Dinler Coğrafyasına Küresel Bir Bakış", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, c. 10, S. 18, s. 25.

⁴ Günay Tümer, "Din", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 9, 1994, s. 316.

kitaptan oluşmaktadır. Örneğin; Müslümanların kutsal kitabı tek kitaptan ibaretken, Hinduizm'de ise dili Sanksritçe olan çok sayıda ve hacimli kutsal metinler mevcuttur.⁵ Konfüçyüsçülüğün kutsal kitaplarının⁶ sayısı ise onun üzerindedir.

Kutsal kitapların bazıları erken kayıt altına alınmışken bazıları aradan uzun yıllar geçtikten sonra kayıt altına alınmıştır. Mesela; Kur'an-ı Kerim⁷ daha Hz. Peygamber (sav) hayatta iken hem yazılı hem de şifahi olarak kayıt altına alınmıştır. Bu özelliğiyle diğer evrensel kutsal kitaplardan ayrılmaktadır. Hristiyanların kutsal kitabı İncil ise en erken Hz.İsa (as)'nın vefatından 20-30 yıl sonra yazıya geçirilmiştir.⁸

Kutsal ve Kutsal Kitap

Kutsal, ne olduğu hususunda öteden beri tartışıl原因en bir kelimedir. Kutsal Kitap konusuna geçmeden önce 'kutsal'ın ne olduğunu anlamaya çalışmak yerinde olacaktır. Kutsal kelimesinin kökü olan "kut" Türkçede "talih, bereket, uğur, hayır, mübareklik, saadet, devlet, kudsiyet, baht, talih, mutluluk gibi anlamlara gelmektedir.⁹ Kutsal ise "tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen, güçlü bir dini saygı uyandıran ve uyandırması gereken, kudsi, mukaddes, Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan¹⁰ anlamlarına gelmektedir.

Kutsal kelimesinin terim anlamı ise *"tamamen farklı bir şeyin, bizim dünyamıza ait olmayan bir gerçeğin, doğal, dindışı dünyamızın ayrılmaz bir parçası olan nesneler içinde açığa çıkmasıdır."*¹¹ Başlangıçtan beri insan tecrübesinin bir parçası olan kutsal, Yaratıcı ile olan ilişkisinden doğan özel bir niteliğe sahip olan veya dini bir amaç için tahsis edilen demektir. Kutsal, *"varlığın oluştaki, Baki'nin de fanideki doğrudan tecellisi"* şeklindedir.¹² Kutsal bütünüyle farklı olan şey, nihai gerçeklik yada güç, mutlak hakikat, sonsuzluk, yaşamın ve doğurganlığın kaynağı, varlığın gayesi ve temeli

⁵ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, İstanbul, 1993, s. 430.

⁶ Ahmet Güç, "Konfüçyüsçülük'te Kutsal Metinler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, c. 10, S. 1, ss. 79-94.

⁷ Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s. 39.

⁸ Mahmut Aydın, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s. 80.

⁹ Timurtaş, Faruk K., *Yeni Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul 1979, s.114; Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara 1981, s.623; Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988, II, s.939.

¹⁰ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988, II, s.939.

¹¹ Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara, 1991, Giriş VIII.

¹² Ahmet Gül, "Kur'an'a Göre Kutsal ve Kutsallık", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (MÜSBE), Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s. 6.

gibi anlamlara da gelmektedir. Kutsallık ise, yaratıcıya olan yakın ilişkileri sebebiyle bazı özel zaman, mekan veya eşyaların sahip olduğu özelliktir.¹³

Batı dillerinde kutsal kelimesi yerine "sacred" ve "holy"¹⁴ kelimeleri kullanılmaktadır. Kutsal kelimesi, Yunanca'da "hagios" ve Latince'de "sacrum" kelimeleriyle ifade edilir ve bir din içerisindeki unsurları birbirine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlayan ve kuşatan en temel öğedir.¹⁵

Kutsalın ne'liği üzerinde duran araştırmacılar, kutsalın kutsal olmayanla yani profanla karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılacağı görüşündedirler. Bu yaklaşımdan hareket edersek kutsal olanla profan arasındaki farklardan ilk göze çarpan, profanın, sıradanlığı veya aleladeliliğidir. Kutsal olmayan şeyler sıradan şeylerdir ve insan hayatında herhangi bir olağanüstülüğe sahip değildirler. Sıradanlık özelliği taşıyan şeylerin bir diğer özelliği, insanın yaşadığı bu dünyanın içinde yer almaları ve aşkın bir değer taşımamalarıdır. Kutsal olanda ise olağanüstülük, aşkınlık ve etkileycilik vardır.¹⁶ Kutsal'a, yaratıcı ve O'nunla ilgili her şey; O'nun kitapları (Kutsal Kitaplar), ma'bedler ve O'nun kutsal olarak bildirdiği zaman, mekan ve yerler dahildir. Profan ise kutsalın dışında kalan, kutsal olanın dışındaki nesne ve olaylardır. Kutsalın dini hayatla, profanın ise dünyevi hayatla sıkı bir ilişkisi vardır.¹⁷

Kutsallık tüm dinlerin değişmez temelini oluşturmaktadır. İnsanın kutsalla teması dini duygunun esasını teşkil etmektedir. Mekanın, zamanın ve nesnelerin kutsal kabul edilmesi, kutsalın kendisini aniden açığa çıkarmasına dayanmaktadır. İnsan kutsalın bilincine varır, zira kutsal kendini kutsal olmayandan farklı şekilde göstermektedir. En ilkelinden en gelişmişine kadar bütün dinlerin, gerçeklerin açığa çıkmaları aracılığıyla kutsalın tezahürlerinin birikimi olduğu söylenebilir.¹⁸

Din bilimlerindeki genel tanımdan hareketle kutsal, "politeizmden monoteizme kadar bütün din biçimlerinin özünü oluşturur. Herhangi bir dinde inançlı kabul edilen

¹³ Ahmet Güç, "Kur'an'da Kutsallık Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, c. 9, S. 9, s.245.

¹⁴ Mustafa Çevik, "Kutsal'ın Anlam Alanı", *Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, S. 13, s. 134.

¹⁵ Kürşat Demirci, "Kutsiyet", TDV İslam Asiklopedisi, Ankara, c. 26, 2002, s. 495.

¹⁶ Şinasi Gündüz, *Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemde Mitoz, Milel ve Nihal*, 6(1), 9-26 s. 10.

¹⁷ Güç, a.g.m., s. 245.

¹⁸ Gül, a.g.t., s. 8.

kişiyi Tanrı'ya, ritüele, cemaate, doktrine ve ahlaka bağlayan, onun din çerçevesinde kalmasına katkıda bulunan temel tecrübe "kutsal" duygusudur."¹⁹

İslamiyet'te kutsalın merkezi ve kaynağı Allah (cc) olup, O'nun isimlerinden biri de Kuddüs'tür. Kuddüs kelimesi, Kur'an'ı Kerim'de iki yerde²⁰ geçmektedir. Kuddüs ismi, Allah (cc)'ın yaratılmışların sıfatlarından uzak, tertemiz, iyilik ve faziletlerle övülen bir varlık olması manasındadır.²¹ Herhangi bir yer, zaman, mekan, eşya ve varlıkların kutsal olup olmadığını belirleyen en önemli unsur Allah (cc)'tır. Yaratıcının bizzat kendisi kutsal kabul edildiği gibi O'nunla alakalı bir kısım eşya ve yerlere de kutsallık atfedilmektedir.²² İlahi dinler açısından baktığımız zaman kutsalın belirleyicisi Allah (cc)'tır. Konuya ilkel kabile dinleri ve milli dinler açısından bakıldığında kutsalın bir diğer belirleyicisinin de insan olduğu görülmektedir.²³ Varlıklar içerisinde kutsalı en iyi idrak eden ve fitratında kutsal duygusu bulunan tek varlık insandır.²⁴ İnsan tarafından kutsalın belirlenmesinde en önemli unsur kişinin, kaynağı tabiat üstü sayılan varlığa sevgi ve korkuya dayalı bir duyguyla bağlanma eylemidir. Kutsal çiğnenmemesi gereken bir olgu (tabu); bunu sağlayacak olan da dünyevi ve uhrevi müeyyidelerdir. Ayrıca kutsal rasyonel görev ahlakı (veya duygusu) ile de alakalı olup toplumu yönlendirmektedir. Kutsala saygı duyulmalıdır, bu bir görev ahlakı olup çiğnendiğinde müeyyidelerle karşılaşılacaktır.²⁵

1. İlahi Dinlerde Kutsal Kitap

Kutsal Kitap, özelde Hristiyanların sahip olduğu kutsal metinleri ifade etmek için kullanılırken, genel anlamda ise dinlerin öğretilerini içeren kitaplar için kullanılan bir tamlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitap kelimesinin anlamına baktığımız zaman ise, "*ciltli ve ciltsiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kağıt yaprakların bütünü, herhangi bir konuda yazılmış eser*"²⁶ gibi anlamlara geldiğini görmekteyiz.

¹⁹ Demirci, 2002, s. 495.

²⁰ Haşr 59/23; Cuma 62/1.

²¹ Ali Yıldız Musahan, *İslam İtikadında "Kutsal"ın Sırrı, e-makalat, Mezhep Araştırmaları*, VIII/2(Güz 2015), ss. 121-150, s.125.

²² Güç, a.g.m. s. 245.

²³ Ahmet Güç, *Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı*, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, 1996, s. 343.

²⁴ Rum, 30/30.

²⁵ Demirci, 2002, s. 495.

²⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c5c4a49306d97.64619793, (7.2.2019).

Arapça'da kitap kelimesi, "*toplamak, bir araya getirip dikmek, bağlamak; yazmak, istinsah etmek*" gibi manalara gelmektedir. "Ketb" kökünden türeyen bir masdar olan kitap, bir araya getirilen bilgilerle bunların yazıldığı malzemeyi ifade etmektedir. İslami literatürde kitap, Kur'an'ı Kerim, vahiy*, mektup, belge, iki kapak arasında toplanmış bilgi, bir eserin ana konularından her biri, gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.²⁷ Kur'an'ı Kerim'in isimlerinden biri de "kitâb" dır. Kitâb terimi, "*vahiyle insanlığa aktarılan ilahi mesajı/öğretiyi* " ifade etmektedir. Aynı zamanda Kitâb terimi, sözlü olduğu gibi yazılı bir mesaj anlamına da gelmektedir.²⁸

Kutsal kitap, kudsi, yüce, aşkın olanın (Yaratıcının) vahiyle insanlara aktardığı ilahi mesajların bütününe verilen isimdir. Dini metinlerin yani Kutsal kitapların ana konusunu kutsal oluşturmaktadır. Hakikat öğretisi içermeleri, insanın kutsal ya da kutsallarla ilişkilerini konu almaları ve aşkın bir kaynakla irtibatlı olmaları nedeniyle dini metinlerin kendileri de kutsal sayılmaktadır. Kutsala ilişkin tanımlamalar ve anlatılar din dilinde mühim bir yer tutmaktadır. Dinler arasında farklılık gösterse de kutsal alan genelde oldukça geniş bir yer tutmaktadır. Metafizik kutsallardan sosyal ve doğal çevredeki kutsallara ve insan davranışları açısından kutsal alanlara kadar sayısız kutsiyete yönelik açıklamalar dini öğretilerin merkezinde yer almaktadır.²⁹

Dini metinlerde kutsala yönelik bilgilerin önemli oranda insana bilinmeyi açıklama veya bilinmeyenle bir şekilde irtibat kurma amacı taşıdığı görülmektedir. Evrenin ve insanın nasıl var olduğu, insanlığın erken dönemleri, metafizik alemin yapısı ve özellikleri, gelecekte neler olacağı, ölüm ve sonrasında olacaklar, bütün bunlar inanç sistemlerinin bir şekilde açıklamaya çalıştıkları bilinmeyene yönelik hususlardır. Mesela Kur'an ayetlerinin önemli bir kısmı Allah (cc)'ın isim ve sıfatlarını açıklamaktadır. Evrenin ve insanın nasıl ve ne amaçla var olduğu, dünyanın sonu, ölüm sonrası hayat gibi konularda Kur'an'da önemli bir yer tutmaktadır. Yeni Ahit metinlerine baktığımız ise, ağırlıklı olarak Logos (evrenin yasası), ilahi Oğul'un bedenleşmesi ve Mesih

* Vahiy: Gizli konuşmak, seslenmek, fısıldamak ve mektup yazmak ve göndermek gibi anlamlara gelmektedir. Allah'ın peygamberlerine iletmek istediği mesajlarını doğrudan veya Cebrail vasıtasıyla bildirmesidir.

²⁷ Nebi Bozkurt, "Kitap", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, c. 26, 2002, s. 120.

²⁸ Gündüz, 2007, s. 37.

²⁹ Gündüz, a.g.m. s. 14.

öğretisini merkeze alan bir anlatım yer almaktadır. Torah'da ise, Tanrı, Tanrı-evren ilişkisi ve insanlığın erken dönemlerine yönelik tarih konu edilmektedir.³⁰

Tanrı katından ve tanrının sözleri olarak kabul edilmiş olan kutsal kitaplara iman, bütün dinlerin inanç esaslarından birisi olmuştur. Kutsal kitap Tanrı'nın bir eseri ve emaneti olarak görülmüştür. Bu dünya hayatına ve öldükten sonraki hayata dair hükümler, kutsal kitaptan çıkarılmıştır.³¹ Kutsal kitapları, Allah'ın insanların arasından seçtiği ve görevlendirdiği peygamberler insanlara tebliğ etmişlerdir. Bu kitapların anlaşılmasında ve yorumlanmasında peygamberlerin yeri ve önemi büyüktür. Dinlere ait kutsal kitapların kimi tahrif edilmiş kimi aslı şekliyle günümüze kadar gelmiştir.

2. Diğer (İlahi Olmayan) Dinlerde Kutsal Kitaplar

İlahi olmayan dinlerdeki kutsal kitaplar, vahiy kaynaklı kutsal kitaplardan farklılık göstermektedir. Her şeyden önce bu kitaplar vahiy mahsülü değildir. Bunun yanında meydana çıkışları itibari ile de değişik bir karakter taşımaktadırlar. Her ne kadar ortaya çıkışları değişiklik gösterse de müntesipleri tarafından inanç ve uygulama yönüyle ilahi dinlere benzerlik göstermektedirler. Bu dinlerin müntesipleri de hayatlarını sahip oldukları kitaplara göre dizayn etmeye çalışmakta, günlük hayatlarını ve ibadetlerini kendi kitaplarına göre yapmaktadırlar.

İlkel Kabile dinlerinin, Kutsal kitapları ve yazılı bir kaynakları bulunmamaktadır.³²

Sabiilik, geniş bir Kutsal Kitap külliyyatına sahiptir. Sabiilik'in Kutsal metinlerinin dili, Mandence'dir. Sabiiler, günlük yaşamlarında Arapça kullanmaktadırlar.³³ İbadet dilleri Mandence'dir. Sabii kutsal metinleri arasında en önemli yere sahip olan kitaplar; Ginza, Draşa d Yahya ve Qolasta'dır. Ginza, yaklaşık olarak 600 sayfadan oluşmaktadır.³⁴ Ginza'ya, Büyük Hazine (Ginza Rabba) veya Büyük Kitap (Sidra Rabba) da denilmektedir. Ginza; Sağ Ginza (Ginza Ymna) ve Sol Ginza (Ginza Smala) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Sağ Ginza teolojik,

³⁰ Gündüz, a.g.m. s. 14.

³¹ Mehmet Alparslan Küçük, "Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kutsal Kitap Anlayışı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2000, s. 11.

³² Tümer- Küçük, 1993, s. 53.

³³ Süleyman Turan, Emine Battal, *Dünya Dinlerinde Kutsal Metinler*, Sts Yayınları, Ankara, 2015, s. 146.

³⁴ Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Ali Erbaş, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2010, s. 119.

mitolojik ve kozmolojik konuların işlendiği 18 bölümden meydana gelmektedir. Sol Ginza da ise, ruh, ruhun kurtuluşu ve ışık alemine yükselişi konuları işlenmektedir.³⁵

Sabiilik'te önemli olan bir diğer Kutsal kitap, "Yahya'nın Öğretileri" anlamına gelen "Draşia d Yahya'dır. Bu kitaba "Draşia d Malke' (Kralların Öğretileri) de denmektedir. Yahya'nın öğretileri, irili ufaklı 37 bölümden oluşan ve mitolojik tasavvurların ele alındığı bir kitaptır. Sabiilerin temel Kutsal Kitaplarından birisi de "Qolasta" dır. Qolasta, "Koleksiyon" veya "Övgü" manalarına gelmekte, İlahiler ve çeşitli duaları ihtiva etmektedir. Bu Kutsal metin, günlük ibadet kitabı mahiyetindedir. Sabiilik'te temel kutsal metinlerin dışında bir de sadece rahiplerin kullandığı gizli (esoterik) metinler bulunmaktadır. Bu metinler; "Alf Trisar Şuialia (Binoniki Soru), "Alma Rşiaia Rabba" (Büyük İlk Alem) ve "Alma Rşiaia Zuta" (Küçük ilk alem)'dır. Bu kutsal metinler sadece rahipler ve rahip adayları tarafından okunabilir. Bu kitaplarda şifreli ifadeler, şekil ve figürler bulunmaktadır.³⁶ Sabiilik'te bahsedilen kutsal metinlerin dışında, mitolojik, teolojik ve kozmolojik konuları ihtiva eden, "Divanlar, Şerhler ve Tefsirler" ile sihir ve büyü ile alakalı da metinler bulunmaktadır. Sabiilik'te Kutsal metinler, deri üzerine yazmak yasak olduğundan papirüslere ve metal levhalara yazılmıştır. Sabii kutsal metinleri, devamlı birbirinden kopya ederek günümüze kadar gelmiştir. Kopya işlemi esnasında kopya eden kişiler tarafından kutsal metinlere zaman zaman bazı eklemeler yapıldığı söylenmektedir.³⁷ Kutsal metinlerin Sabii olmayanlara gösterilmesi zındıklık olarak görülmektedir. Bu anlayıştan dolayı Sabiiler, Kutsal Kitaplarını çok sıkı bir şekilde korumaktadırlar.³⁸

Zerdüştlük'ün Kutsal kitabı, Avesta'dır. Avesta, "Hikmet ve Bilgi" anlamlarına gelmektedir. Müntesiplerince, bilge tanrı Ahura Mazda'nın İran peygamberi Zerdüş't'e vahyettiği kutsal kitap olarak kabul edilmektedir.³⁹ Dili Pehlevice olup II. Şapur (MS. 309-380) zamanında bir araya getirilmiştir. Hinduizm'in Vedalar'ına benzetilen Avesta⁴⁰; Yesna, Yeşt ve Videvdat olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır.

³⁵ Şinasi Gündüz, *Sabiiler*, Vadi Yayınları, Ankara, 1995, s. 50-56.

³⁶ Gündüz, 1995, s. 56-59.

³⁷ Turan - Battal, 2015, s.146.

³⁸ Abdurrahman Küçük - Günay Tümer - Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s. 163.

³⁹ Nimet Yıldırım, *Zerdüş'tün Kutsal Kitabı Avesta*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2011, S. 18, s.148.

⁴⁰ İskender Oymak, *Zerdüştlük*, Yayınevi yok, Elazığ, 2003, s. 79.

Yesna, Zerdüşt'ün Gatha'larının (Avesta'nın eski metinleri ve bölümleri) bulunduğu, dini törenlerde okunan ilahilerden oluşmaktadır. Gatha'nın her şiirine "Gas" denilmektedir. Gathalar Zerdüşt'ün sözleri sayılmaktadır.⁴¹ Beş bölüme ayrılan Gathalar'ın tamamı, 17 fasıl, 338 kıta, 896 mısra ve 5560 kelimedenden meydana gelmektedir. Avesta'nın ikinci kısmı Yeşt, övmek, yalvarmak ve dua etmek⁴² gibi manalarına gelmekte olup, Tanrı'yı övme, iyi güçlere ve meleklerle yalvarmak demektir. Çeşitli tanrılara yöneltilen ilahileri içermektedir. Avesta'nın üçüncü kısmı Videvdat olup, Şeytanlara karşı kanun diye de isimlendirilmektedir. 22 bölümden oluşan Videvdat, şeytana karşı yapılan tılsımları ve temizlenme kaidelerini ihtiva etmektedir.⁴³

Zerdüştlükte bu kitapların yanında, Vispered, Horda Avesta ve Nirangastan gibi başka kitaplarda bulunmaktadır. Vispered; ibadetlerde anılması gereken kutsalları ve onlar için yapılan ibadetleri içermektedir. Horda Avesta; ibadet zamanlarını gösteren bir takvim niteliğindedir. Nirangastan ise ölenlerin ruhlarının göğe çıkışlarını anlatmaktadır. Avesta'nın ağır ve güç anlaşılır bir dili olduğundan şerhlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç neticesinde "Zend" denilen şerhler ortaya çıkmıştır. Daha sonra Zend ile Avesta'nın birleşmesi neticesinde "Zend Avesta"lar ortaya çıkmıştır.⁴⁴

Maniheizm'in geniş bir kutsal kitap külliyatı vardır. Bu dinin kurucusu Mani, Tanrı'dan aldığını iddia ettiği vahiyleri kaleme almış ve bu doğrultuda bir inanç sistemi oluşturmuştur. Mani'nin takipçileri ise ondan gelen rivayetleri toplayıp korumuşlardır. Dili Doğu Aramcası olan bu kitabın bazı kısımları kaybolmuş bazı kısımları ise günümüze kadar ulaşmıştır.⁴⁵ Farsça ve Süryanice eserler yazan Mani, eserini tahriften korumak ve unutulmamasını sağlamak için eserlerini kayda geçirmeye büyük önem vermiştir. O, ilk peygamber ve din kurucularının yazılı bir kitap bırakmadıkları için mesajlarının tam olarak korunamadığını savunmuştur.⁴⁶

Maniheizm'in kutsal kitap koleksiyonu şu şekildedir;

1.Hayat İncili: Maniheist misyonerlerin temel eseridir. 22 bölümden oluşmaktadır. Mani kendisini İsa- Mesih'in havarisi gibi anlatmaktadır.

⁴¹ Oymak, 2003, s. 81.

⁴² Asiye Çakmak, "Zerdüşt Hayatı ve öğretisi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi) Konya, 2003, s. 13.

⁴³ Küçük, vd. , 2009, s. 148.

⁴⁴ Çakmak, 2003, s. 11-15.

⁴⁵ Küçük, a.g.t. , s. 18.

⁴⁶ Kurt Rudolph, "Maniheizm", çev. Mustafa Bıyık , Gazi Üniversitesi, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002, S. 1, s.383.

2.Hayat Hazinesi: Maniheist teolojiyi sistematik bir şekilde açıklayan kitaptır.

3.Risaleler: Aydınlık ve karanlık arasındaki çekişme sonucunda başlayan, Adem'in muhteşem İsa tarafından uyarılmasıyla biten olayların mitolojik bir anlatımına dayanmaktadır.

4.Sırlar Kitabı: 18 bölümden oluşmaktadır. Bardasian'ın ruhun doğası ve vücudun ölümünden sonraki kaderine yönelik görüşlerine reddiye şeklindedir. Mani kıyamet, ruh göçü ve peygamberlerden bahsetmektedir.

5.Devler Kitabı: Çeşitli hikayelerin bulunduğu kitaptır.

6.Mektuplar: Mani'nin Pavlus'un yazdığı tarzdaki mektuplarında oluşmaktadır.

7.İlahiler ve Dualar: Maniheist ilahi ve dualarını ihtiva etmektedir.

Bu kitapların dışında bir de "Resim Kitabı" bulunmaktadır. Mani tarafından yazılan başka bir kitap daha bulunmaktadır. Bu kitap, Sasani Kralı Şapur'a ithafen yazılmış olan "Şapuragan"dır.⁴⁷

Sihizm'in Kutsal kitabının adı 'Adi Granth'dır. Granth, Sanksritçe, kitap anlamındadır. Guru Angad tarafından toplanan, Nanak'ın hayatını ve sözlerini içine alan, onu takip eden üç gurunun bazı Hind ve Müslüman velilerinin yanına kendininkileri de katan beşinci Guru Arcan (Arjun), 17. yüzyılın başlarında, Sihlerin Kutsal kitabını oluşturmuştur. Granth, birçok hususta Vedanta'ya benzeyen, Hinduizm'deki karma, maya, tenasüh ve guru kültürünü daha ileri noktalara taşıyarak muhafaza eden bir kitaptır.⁴⁸ Sihler, Adi Granth'ın içinde, Sih olmayan Hindu ve Müslümanlar'a ait ilahi, şiir ve hikmetli sözlerin olduğunu bundan dolayı da, Adi Granth'ın dünyada farklı dini gruplara mensup insanların sözlerine de yer veren tek kutsal kitap olduğunu söylemektedirler.⁴⁹ Onuncu guru Gobind' e nispet edilen Dasam Granth denilen, dini ve felsefî yazıları içinde bulunduran başka bir kutsal kitap daha bulunmaktadır. Adi Granth'da 6000 ilahi bulunmaktadır.⁵⁰ Adi Granth çeşitli vezinlerde ve manzum olarak yazılmış olup 1200 sayfadan oluşmaktadır.⁵¹

Şintoizm' de Kur'an ve İncil gibi olmasa da tarihi ve manevi yönden kutsal kabul edilen kitaplar bulunmaktadır. Bunlardan ilki "Eski Meselelerin Kaydı" anlamına gelen

⁴⁷ Dila Baran Tekin, "Mani ve Öğretileri", Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(HÜSBE) Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2014, s. 25-39.

⁴⁸ Abdurrahman Küçük, "Sihizm", Ankara Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1986, S. 1, C.28, s.409.

⁴⁹ Turan - Battal, 2015, s.72.

⁵⁰ Küçük. vd. , 2009, s. 220.

⁵¹ Küçük, 1986, s. 410.

ve Japonca yazılmış olan "Kojiki" dir. Üç bölümden meydana gelen bu kitapta, devletin ve İmparator ailesinin ilahi kaynağından, insanlığın başlangıcından, birçok Japon hikayesi ve efsanesi ile bazı şarkılardan bahsedilmektedir.⁵² Diğer bir kutsal kitap ise Nihongi'dir. Kojiki'nin devamı niteliğindedir ve Çince yazılmıştır. Bu metinler uzun süre sözlü olarak aktarılmış oldukça geç bir tarihte MS. 712'de Kojiki, MS. 720'de Nihongi yazıya geçirilmiştir.⁵³ Bu eserlerde binlerce kaminin (tanrı) hikayesi anlatılmaktadır.⁵⁴ Günümüzde Şintoizm'de yaklaşık olarak 8 milyon kami mevcuttur. Bunlar insanlar gibi doğar, büyür, evlenir ve ölürler ama insanüstü güçlere sahiptirler ve bütün tabi yasaları yönetmektedirler.⁵⁵

Nihongi mitolojileri ihtiva etmesi ve daha ayrıntılı olması açısından Kojiki'nin tamamlayıcısı niteliğindedir. Kojiki ve Nihongi, Japonlara göre, Japon İmparatorluğunun geçmişi ve Japonların soyu ile gelenek ve görenekleri hususundaki meseleleri çözüme kavuşturma maksadını taşımaktadır. Şintoistlerin Kojiki ve Nihongi dışında, Kujiki (Eski Olayların Vekayinamesi), Kogoşui (Seçilmiş Eski Hikayeler) ve Engişiki (Engi Döneminin Ayrıntılı Yasaları) gibi kutsal metinleri de bulunmaktadır. Din ve devlet kültür ile ilgili mecmualar olan Engişiki 1927 yılında 50 kitap olarak yayınlanmıştır.⁵⁶

Taoizm'in kutsal kitabının ismi, "Tao Te King" olup, 'Yüce Aklın Erdeminin Klasığı' veya 'Yol ve Onun Erdemlerinin Kitabı', gibi anlamlara gelmektedir. Tao, yaratıcı prensip, Te, İnsan fazileti, King'de Kitap demektir. Tao Te King'in dili çok ağır ve anlaşılması hayli güçtür. Mütercimler bu eseri tercüme etmekte bir hayli zorlanmışlardır.⁵⁷ Bu kitap, iki bölümden, 5000 Çin yazı karakterinden oluşmaktadır ve 81 konuyu ele almaktadır. Kitabın birinci bölümünde, Tao ile Tao'yu hissedebilmek ve mahiyeti hakkında bilgi sahibi olmak için gerekli olan ruhi dönüşüm anlatılmaktadır.⁵⁸ İkinci bölümde ise, Tao'nun yahut ona ulaşmanın yolu ya da mutlak arınmışlık durumunu ifade eden "Te" hakkındadır.⁵⁹ Taoculuğun ikinci önemli kutsal kitabı

⁵² Küçük, vd. ,2009, s. 102.

⁵³ Hüseyin G. Yurdaydın, Mehmet Dağ, *Dinler Tarihi*, Gündüz Matbaacılık, Ankara, 1978, s. 160.

⁵⁴ Kürşad Demirci, Bir Din Olarak Şintoizm'in Gelişim süreci, *Dinler Tarihi Derneği Yayınları/2*, Dinler Tarihi Araştırmaları-II (Sempozyum 20-21 Kasım 1998 Konya), Ankara, 2000, s. 320.

⁵⁵ Demirci, 2000, s. 321.

⁵⁶ Küçük, vd. , 2009, s. 103.

⁵⁷ Küçük, vd. , 2009, s. 92.

⁵⁸ Raymond M. Smullyan, *Tao Sessizdir*, çev. Cem Şen, Dharma Yayınları, Yayın yeri yok 2000, s. 3.

⁵⁹ Ali İhsan Yitik, "Taoculuk", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 40, 2011, s. 11.

"Zhuangzi" dir. Hikayelerden oluşan bu kitapta kişisel hayat tecrübesine yer verilmektedir.⁶⁰

Taoizm'in kutsal kitaplarının, ilk ortaya çıktığı günden bugüne kadar sürekli olarak çoğaldığı gözlenmektedir. MÖ. VI. yüzyıldan günümüze kadar geçen yaklaşık 2500 yıllık zaman diliminde Taoizm'in kutsal kitapları hep artmıştır. Bunun sebebi mezheplerce kaleme alınan eserlerin, kutsal metinlere eklenmiş olmasındandır. En son nüshası 1607 yılında düzenlenen Taoist metinleri, 5485 cilt ve 1476 kitaptan oluşmaktadır. Günümüzde Taoistler, 7 tane "Temel Kutsal Kitap" ve 14 tane de "Günlük Okunan Kitap ve Dualar" olmak üzere 21 kutsal kitaba sahiptirler.⁶¹

Caynizm'in kutsal kitabına, "Agama veya "Siddhanta" denmektedir. Caynizm'in kurucusu Mahavira* diye bilinen Vardhamana (Büyük Manevi Kahraman)'dır.⁶² Caynistlerin iddiasına göre kendisinden önce gelmiş Cina'ların** yirmidördüncüsüdür. Buda ile çağdaştır.⁶³ Mahavira'nın ölümünden on asır sonra, "Beyaz Giyinenler" mezhebine bir araya getirilen bu kitaba "Ganipidaka" da denilmektedir. "Hava Giyinenler Mezhebi" bu kitabın apokrif olduğunu savunmaktadır. Bu iki mezhebin kabul ettiği ortak kitap Agamalardır.⁶⁴ Ortak kabul edilen kutsal kitaplar dışında birçok ilahiyat, hikaye ve ahlak kitapları da bulunan Caynizm geniş bir kutsal kitap külliyatına sahiptir.⁶⁵ Caynizm kutsal metinleri; Purvalar (Birinciler, Öndekiler), Angalar (Temel Organlar, Yakarışlar), Upangalar (Angaların yorumları), Prakirnalar (Çeşitli Konular), Cheda sutralar (Manastır Kuralları), Mula Sutralar (Temel Kurallar) ve Nandi Sutra ile Anuyogodvara Sutra (Ansiklopedik bilgiler)'lardan oluşmaktadır.⁶⁶

⁶⁰ Yitik, 2011, s. 12.

⁶¹ Abudukelimu, 2011 s. 85-89.

⁶² Mysore Hirianna, *Hint Felsefesi Tarihi*, Çev. Fuat Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 133.

*Mahavira: Caynizm'e göre Vardhamana isimli peygamberin ismidir. Caynizm'de 23 tane peygamberin olduğu kabul edilmektedir. Mahavira son peygamberdir.

** Cina/ Cayna: Mahavira (Vardhamana)'nın çile ve meditasyonla geçirdiği 13 yıl neticesinde ruhsal dünyayı fethetmesiyle almış olduğu lakaptır. Caynizm ve Cina sözleri buradan gelmekte olup, Cina'nın yoldaşları anlamına gelmektedir.

⁶³ İlhan Güngören, *Buda ve Öğretisi*, Yol Yayınları, İstanbul, 1981, s. 37.

⁶⁴ Gündüz, 2010, s. 40.

⁶⁵ Küçük-Tümer, 1993, s. 98.

⁶⁶ Ali İhsan Yitik, "Caynizm" Yaşayan Dünya Dinleri, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s. 360-363.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİNDUİZM VE BUDİZM'DE KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI

Hinduizm ve Budizm Hindistan'da ortaya çıkan ve dünya üzerinde en fazla müntesibi bulunan dinlerdendir. Hinduizm, en eski 'milli din'lerden birisidir. Budizm, Hinduizm'e göre daha evrenseldir. Aynı coğrafyada ortaya çıkan ve birbirini etkileyen bu dinlerden Hinduizm'in geniş bir kutsal kitap koleksiyonu bulunmaktadır. İlk dönemlerde Hinduizm'in ve Budizm'in kutsal metinleri şifahi olarak nakledilmiş, daha sonraları kayıt altına alınmıştır. Bu bölümde bu iki dinin kutsal kitapları ele alınmıştır.

1. HİNDUİZM

Ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmemekle birlikte MÖ. 2500 yıllarında ortaya çıktığı düşünülen Hinduizm, dünya üzerinde varlığını devam ettiren en eski milli dinlerden birisidir. Hindular, kendi dinleri için "ezeli ve ebedi hakikat" anlamına gelen "Sanatana Dharma" ismini kullanmaktadırlar. Dharma; vazife, ahlak, hak, kanun, gerçeklik, dürüstlük gibi anlamlara gelmekte olup insanı kurtuluşa ve özgürlüğe götüren yol manasındadır.⁶⁷

1.1.Hinduizm'de Kutsal Kitap Anlayışı

Hinduizm'in geniş bir kutsal kitap külliyatı bulunmaktadır. Hinduizmin kutsal metinleri, Şruti (Vahye/İlhama Dayananlar) ve Smiriti (Vahye/İlhama Dayanmayanlar) şeklinde ikiye ayrılmaktadır.⁶⁸

Hinduizm'in kutsal metinleri şu şekildedir:

A- Şruti (Vahye/İlhama Dayananlar)

1-Vedalar

a-Rig Veda

b-Yajur Veda

c-Sama Veda

d-Atharva Veda

⁶⁷ Kaan, 2007, s. 11-12.

⁶⁸ Yitik, 2014, s. 49.

2- Brahmanalar

3- Aranyakalar

4- Upanişadlar

B- Smiriti (Vahye/İlhama Dayanmayanlar)

1-Destanlar

a-Mahabharata Destanı

b-Ramayana Destanı

2-Puranalar

3-Manu Kanunnamesi (Dharma şastra)

1.1.1. şruti (Vahye/İlhama Dayananlar)

Bu bölüm Vedalar ile Vedaların tamamlayıcısı konumundaki Brahmanalar, Upanişadlar ve Aranyakalar'dan meydana gelmektedir.⁶⁹

1. Vedalar: Veda, kelime olarak ilahi ya da kutsal bilgi anlamında Sanksritçe bilmek kökünden türeyen bir kelimedir. MÖ. 1500-1000 yılları arasında ortaya çıktıkları düşünülmektedir. Bir kısım Hindologlar MÖ.1500 yılından önce kaleme alındığını iddia etmektedirler.⁷⁰ MÖ. 600 yıllarında Samhitalar içinde toplanıncaya kadar sözlü olarak rivayet edilmişlerdir.⁷¹ Bazılarınca ise bu tarihlerde Hint Yarımadasını işgal etmiş olan Ariler tarafından kaleme alındığını söylemektedirler. Her dört metnin de Tanrı Brahma'dan bir nefes şeklinde sudur ettiğini ve önce Rişi*'lere vahyedildiğı ve daha sonra da yazıya geçirildiğini söyleyenler bulunmaktadır. Bununla birlikte sadece Rig Veda'nın vahiy eseri olduğunu, diğerlerinin ondaki ilahilerden veya onlardan ilham alınarak söylenilen ve muhtelif gayeler için bir araya toplanmış metinler olduğunu söyleyenlerde mevcuttur. Günümüzdeki Muhafazakar Hindulara göre ise, onların hepsi vahiy eseridir. Rişi'lerce kaleme alınmış olup insan eseri değildirler. Her bir Veda, mantra** ve brahmana*** denilen iki ana bölümden oluşmaktadır. Hinduizm'in, en kutsal metinlerinden olan Vedalar, Rig Veda, Yajur Veda, Sama Veda ve Atharva Veda olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.⁷²

⁶⁹ Yitik, 2014, s. 49.

⁷⁰ Felicien Challaye, *Dinler Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, s. 49

⁷¹ Küçük. vd. , 2009, s. 184.

* Rişi: Hindu din adamlarına, azizlere verilen isim.

**Mantra: şiir formunda, manzum biçimde kaleme alınmış dua veya çeşitli tanrısal varlıklara yapılan övgülerdir.

Rig Veda; Vedalar içinde gerek dönem olarak en erken olması gerekse Vedik düşünceyi yansıtmaları açısından diğer üç Veda'ya göre daha büyük bir önem taşımaktadır.⁷³ Rig-Veda Samhita, on bölümden oluşmaktadır. Bu eserde yer alan ilahiler, Agni, Surya, Varuna ve İndra gibi tanrısal varlıklara hitap etmekte ve onların gücü ve kudretiyle ilgili bilgiler içermektedirler.⁷⁴ Tanrıları ta'zim için yazılmış toplam da 1017 ilahiden müteşekkildir. Her ilahi yaklaşık olarak 10 ayetten oluşmaktadır. Bu ilahiler de 10 kitapçık(Mandala)tan oluşmaktadır. En uzun olanında 191 en kısa olanında ise 43 ilahi bulunmaktadır. Rig Veda, şükür, dilek, takdis ve beddua tarzındaki duaları ihtiva etmektedir.⁷⁵

Yajur Veda; Kurban ile ilgili törenlerin yer aldığı kutsal metinlerdir. Bu Vedalar, kurban törenleri, büyü ve tılsımlar ile tören esnasında okunacak dualar konusunda bilgi vermektedir. Rig Veda'dan alınmış bir kısım ilahiler yanında bunları izah eden nesir kısımlarda bulunmaktadır. söz konusu metinlerin manzum kısmına mantra, nesir kısmına brahmana denilmektedir. Yajur Veda'nın brahmana kısmı Yahudilikteki Talmud gibidir. Siyah Yajur-Veda ve Beyaz Yajur- Veda olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.⁷⁶

Sama Veda; Bu Veda, Hindu dinsel törenlerinde veya özellikle "soma" adı verilen törenlerde icra edilen ilahileri ihtiva etmektedir. Tamamı manzum olan bu ilahilerin bir kısmı Rig Veda'dan aynen alınmıştır. 1549 beyitten oluşan manzum bölümün yanında nesir olarak yazılmış bölümlerde mevcuttur.⁷⁷ Bu Veda'nın metni üç form halindedir. Birinci form Rig Veda'dan alınmış ayetlerden, ikinci form çeşitli konulardaki ayetlerden ve üçüncü form ise rahiplerin okuduğu melodili ilahilerden meydana gelmektedir.⁷⁸

Atharva Veda; Diğer üç Veda'dan oldukça değişik olan bu Veda, bugünkü şekliyle en son Veda'dır. Yajur Veda ve Sama-Veda gibi dini ayin ve törenlerde okunan dua ve yakarışları içeren ilahiler koleksiyonundan meydana gelmektedir. Geç bir

***Brahmana: Mensur olarak kaleme alınan ve Mantralarda sözü edilen olayları ve vazifeleri açıklayan kutsal metinlerdir.

⁷² P.T.Raju- Wing-tsit Chan- Joseph M. Kitagawa- İsmail R. Faruki, *Asya Dinleri*, Çev. Abdullah Davudoğlu, Asya Dinleri, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2002, s. 46.

⁷³ Kürşat Demirci, *Hinduizm'in Kutsal Metinleri Vedalar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1991, s. 40.

⁷⁴ Challaye, tarih yok, s. 50.

⁷⁵ Küçük. vd. , 2009, s. 183.

⁷⁶ Yitik, 2007, s. 292.

⁷⁷ Ali İhsan Yitik, *Hint Dinleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2005, s. 21.

⁷⁸ Küçük, vd. , 2009, s. 184.

dönemde kaleme alınmış olsa da metin de yer alan konular bakımından insan düşüncesinin ilk evrelerine ait fikirler bulunmaktadır.⁷⁹ Atharva Veda, 730 ilahiden oluşan bir koleksiyondur. Özellikle dönemin halk inançları, hekimlik, büyücülük gibi inanışları olduğundan bu konuda eşsiz bir öneme sahiptir. Bu tür olaylarla ilgili olduğundan "ev kitabı" da denmektedir.⁸⁰

2. Brahmanalar: Hindularca, Brahmanalar da Veda'lar gibi vahiy eseri ve Şruti kategorisinde yer alan kutsal metinlerdir. Ne zaman oluşturulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte MÖ. 1000 ile 500 yılları arasında olabileceği düşünülmektedir. Bu metinler, Vedalarda bildirilen kurban törenlerini ve diğer dinsel törenlerini, Hindistan'ın geçmişini, Hintlilerin eski gelenek ve görenekleri ile ahlaki ve felsefesi düşüncesini açıklayan kutsal bilgileri ihtiva etmektedir. Bu özelliklerinden hareketle Brahmanalara "Hindu Talmudu"da denmektedir. Bu kutsal metinlere Brahmanalar, denilmesi hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, Tanrı Brahma adına yerine getirilen törenler ve dualar ile ilgili olması, bu tören ve duaları yerine getiren din adamları Brahmanlara/Brahminlere yol göstermek için yazılmasından dolayı bu isim verilmiştir. Diğer bir görüşe göre ise Brahmana, Brahman/Brahmin rahiplerin sözü demektir.⁸¹

3. Aranyakalar: Bu metinlerin, Brahmanalar ile Upanişadlar arasında bir zamanda yazıldığı varsayılmaktadır. Aranyaka metinleri münzeviler tarafından okunan ve üzerinde tefekkür edilen metinlerdir. Bu metinler, kanlı kurban törenleri ile bunlara ait tasvir ve kurallar içermemekte "om" gibi gizemli heceler, dini törenlerin gerçek anlamını kavrama ve "mutlak varlık" üzerinde tefekkür gibi felsefi konular ve uygulamalar ihtiva etmektedir. İlk dönemlerdeki kanlı kurban anlayışıyla tanrının/tanrıların öfkesini yatıştırma veya onların rızasını kazanmanın yerini, tefekkür yoluyla önce hakiki bilgiye ulaşma arkasından da kurtuluşa erme düşüncesi almıştır. Konuları açısından Brahmanalar ve Upanişadlarla yakından alakası olan bu metinlerin günümüzde dört tanesi mevcuttur. Bunlar; Brihadaranyaka, Taittereya, Aittereya ve Kausbitaki'dir.⁸²

⁷⁹ Yitik, 2007, s. 292.

⁸⁰ Demirci, 1991, s. 44.

⁸¹ Yitik, 2005, s. 23.

⁸² Yitik, 2005, s. 24.

4. Upanişadlar: Bu metinler Vedalar'ın dördüncü kısmını oluşturmaktadır ve Hint düşüncesinin dayandığı en önemli kaynak sayılmaktadır. Genellikle felsefi bir karakter arz etmektedirler.⁸³ Şiirsel bir dili olan Upanişadlar'ın her kelimesinin vahyedildiğine inanılmaktadır.⁸⁴ Hint kutsal metinleri içerisinde en son yazıya geçirilmiş eserlerdir. Sayıları, 234, 170, 150 veya 108 olarak rivayet edilen Upanişadlar'ın, MÖ. 8 ile MS. 17.yüzyıllar arasında kompoze edildiği düşünülmektedir.⁸⁵ Upanişad kelimesi etimolojik olarak, sadakatle yanına oturma, anlamına gelmektedir.⁸⁶ Morfolojik açıdan ise, oturmak, takip etmek, yaklaşmak, öğrencilerin ruhsal ve gizemli bilgi elde etmek için hocalarının etrafında oluşturdukları halka, gibi manalara gelmektedir. Upanişadlar, Tanrı, alem, ruh, ölüm ötesi, hayatın tekamülü ve kaderi gibi konuları ihtiva etmektedir. Bu metinlere göre dünya, İnsan Ruhu (Atman) ile Dünya Ruhu (Brahman)'un birleşmesinden oluşmuştur. Sayıları fazla olan Upanişadların, sadece 50 tanesi XVII. yüzyılda Moğol hükümdarı Şah Cihan'ın himayesinde Farsça'ya tercüme edilmiştir. XIX. yüzyılın başında Farsça'dan Latince'ye çevrilmiştir.⁸⁷

Temel/Klasik Upanişadlar, Bribadaranyaka, Chandogya, Taittiriya, Kausitaki, Kena, İsa, Katha, Svetasvatara, Mundaka, Mandukya, Maitri ve Prasna Upanişad'dan meydana gelmektedir. Bütün bu metinlerin ortak amacı, Tat tvam asi (sen osun) veya Aham brahma asmi (Ben Brahma'yım) özetlenebilecek halin her din mensubunca idrak edilebilmesine yardımcı olmaktır. Diğer bir ifadeyle, insanoğlunun benlik duygusundan sıyrılarak, kendisinin evrensel ruh olan Brahman ile aynılığı yakalamasına yardımcı olacak bilgileri sunmaktır. Bundan dolayı Upanişadlar, İnsanoğlunu istek ve arzularının kölesi ve oyuncuğı olmaktan kurtarıp, ona ilahi bir vasıf kazandıracak gizli bilgileri ihtiva eden eserlere verilen isimdir de denilebilir.⁸⁸

1.1.2. Smiriti (Vahye/İlhama Dayanmayanlar)

Hinduizmin vahye dayanmayan ve destansı olan Kutsal metinlerine Smriti denmektedir. Vedaların aksine kaynağı bakımından beşeri olan ve hikaye, destan,

⁸³ Raju, vd. , 2002, s. 81.

⁸⁴ Hirianna, 2011, s. 38.

⁸⁵ Yitik, 2007, s. 294.

⁸⁶ Hirianna, 2011, s. 37.

⁸⁷ Küçük. vd. , 2009, s. 185.

⁸⁸ Yitik, 2007, s. 295.

efsane veya kanunname formatında kaleme alınmış olan kutsal metinlerdir. Akıcı bir dili, kolay hatırlanabilir içerikleri ve kastla ilgili sınırlamaların dışında olmalarından ötürü, hint dini, kültürel ve sosyal hayatında Vedalardan daha etkili konuma sahiptir. Yüz bin beyitlik Mahabharata destanının yedi yüz beyitlik bir kısmını oluşturan Bhagavat-gita'nın dini hayatta çok büyük bir etkisi ve şöhreti vardır. Bhagavat-gita bu özelliğinden dolayı nerdeyse bu dinin yegane kutsal kitabı sayılmaktadır. Smriti, Destanlar (Mahabharata Destanı, Ramayana Destanı), Puranalar, Manu Kanunnamesi (Dharma Şastra)' nden (Dharma Şastra) meydana gelmektedir.⁸⁹

1. *Ramayana Destanı*: Hint kültürünün en önemli destanlarından birisidir. 24 bin beyitten oluşmaktadır. Ne zaman ve kim tarafından yazıldığı bilinmemektedir. Asırlarca şifahi olarak aktarıldıktan sonra MÖ. 4-2. yüzyıllar arasında mevcut formlarını aldıkları ve MS. 1. veya 2. asırda da yazıya geçirildikleri tahmin edilmektedir. Bu destanda, kahraman Rama'nın şahsında itaatkâr bir oğul, sadık bir koca, cömert bir kardeş ve cesur bir savaşçı, özetle mükemmel bir insan ve ideal bir Hindu portresi sunulmaktadır. Destan, böyle bir kahramanın haksız bir şekilde sürgüne gönderilişi, kötü kral Ravana tarafından eşi Şita'nın kaçırılması ve maymun yüzlü Tanrı olarak bilinen Hanuman'ın yardımıyla tekrar kurtarılışını anlatmaktadır. ilk önce Valmiki, arkasından Tulsidas tarafından yazıya geçirilmiştir.⁹⁰

2. *Mahabharata Destanı*: Hint kültürünün en önemli destanlarından bir olan Mahabharata Destanı, dünyanın en uzun destanıdır. Ramayana destanında olduğu gibi asırlarca şifahi olarak söylenmiş, MÖ. 3-2. yüzyıllar⁹¹ arasında mevcut formlarını almış ve MS. 1. ve 2. asırda yazıya geçirilmiştir. Mahabharata destanının ana konusu, Pandu Oğulları (Pandavalar) ve Kuru Oğulları (Kavralar) arasında geçen taht kavgalarıdır. Bu ana konuyla uzaktan veya yakından alakalı birçok konu ve öykü de destanın içinde anlatılmaktadır.⁹² Bu destan, Hint dini düşüncesini, inançtan ibadete, mitolojiden felsefeye uzanan geniş bir yelpazede sunmaktadır. Bir destan olmasının yanında Manu Kanunnamesi'nde yer alan kuralların yüzde seksenini ihtiva ettiği için aynı zamanda didaktik bir eserdir. Destanın bir bölümü, Bhagavad-gita başlığı altındadır. Gita, Krişna'nın şarkısı demektir. Krişna ise Tanrı Vişnu'nun hulül ettiğine inanılan efsanevi

⁸⁹ Yitik, 2005, s. 27.

⁹⁰ Yitik, 2007, s. 296.

⁹¹ Challaye, tarih yok, s. 58.

⁹² Anonim, *Bhagavad Gita Tanrı'nın Şarkısı*, Çev. Ömer Cemal Güngören, Yol Yayınları, İstanbul, 2001, s. 14.

kralın adıdır. Gita'da Arjuna ile Krişna'nın diyalogu anlatılmaktadır ve Tanrı'yı bulma yolu olarak Yoga üzerinde durulmaktadır.⁹³

3. *Puranalar*: Bu metinler, dünyanın yaratılışı ve Tanrı'nın değişik bedenlere girerek insanlık tarihine nasıl müdahale ettiğini anlatan mitolojik eserlerdir. Bu eserlerin toplam sayısı otuzu açmaktadır. Otuz eserin on sekiz tanesi, Hintlilerin tarihi, felsefesi ve coğrafyası hakkında mühim bir kaynaktır.

4. *Manu Kanunnamesi (Dharma-şasrtralar)*: Hint dini kurallarını belirleyen bu eser, Smriti kategorisinin son eseridir. Bu eser Manu'nun sözlerini ve koyduğu kuralları içermektedir. Hayatın bütün alanlarını kapsamaktadır. Hintli birinin uyması istenen dini, ahlaki ve sosyal olaylar ile alakalı bazı kurallar Manu Kanunnamesi'nde de belirtilmektedir.⁹⁴

1.2. Hinduizm Mezhepleri ve Kutsal Kitap Anlayışı

Hinduizm'de üç ana mezhepten söz etmek mümkündür. Bu mezhepler Hinduizm'in her döneminde olmuş günümüzde de varlığını devam ettiren eğilimlerdir. Bunlar; şivacılık, Vişnuculuk ve Saktizm'dir. Bu mezheplerin dışında Hristiyanlığa tepki olarak doğan ve onunla etkileşim sonucunda ortaya çıkan Arya Samaj, Brahma Samaj ve Krişnacılık ile Yoga eksersizlerine önem veren Yogacılık başlığı altında toplanabilecek akımlar, Hindular arasında çok yaygın değildir.⁹⁵

1.2.1 şivacılık

şiva'yı Yüce tanrı olarak kabul eden ve ona ibadet etmeyi temel dini bir görev sayan mezheptir. Bu mezhebin ortaya çıkması ve yayılması, dokuzuncu asır Hint filozoflarından şankara ve Kumarila'nın görüşleri neticesinde olmuştur. Gerçekte şiva, Vedalarda zikredilen bir tanrı değildir. Lakin ona atfedilen niteliklerine bakıldığı zaman Vedalarda anlatılan bereket ve yok edici, korkunç tanrı Rudra olduğu anlaşılmaktadır. şiva, hem öldüren hem de yaratan tanrı olup, iyiliğe ve iyilere yer açmak için kötülerini yok etmektedir. şiva, kafataslarından meydana gelen kolyesi, keçeleşmiş uzun örgülü saçları ve kaplan postu elbisesi ile korkunç bir varlık olarak resmedilmektedir.⁹⁶ şiva,

⁹³ Küçük. vd. , 2009, s. 185.

⁹⁴ Küçük, vd. , 2009, s. 185.

⁹⁵ Yitik, 2007, s. 302.

⁹⁶ Yitik, 2014, s. 72.

aynı zamanda insanlara karşı merhametli ve onlara çok düşkündür. Kendine saygı duyanlara ve hürmet gösterenlere her türlü iyiliği yaratmaktadır. Onun merhamet yönünü anlatan dans eder vaziyetteki Şiva veya Şiva-lingam tasvirleri Hindular arasında çok yaygın olup büyük ilgi görmektedir. Şiva'nın sahip olduğu bir başka özellik de zahitlerin koruyucusu ve en büyük yoga üstadı olmasıdır. Bu anlayışın neticesinde küllere boyanmış ve çıplak bir şekilde tefekküre dalmış Şiva tasvirleri ortaya çıkmıştır. Şivacılar, en yüksek Tanrı olarak Şiva'yı kabul etmektedirler. Onlar diğer tanrıların Şiva'dan çıktığına inanmaktadırlar. Nepal' deki Paşupatinat Manastırı'nı en kutsal manastır olarak kabul etmektedirler. Şivacılar, tanrının bedenleşmesi inancını kabul etmemektedirler. Şivacılara göre her şey Brahman'dır. Onlar insanların da öz olarak bir Tanrı olduğuna inanmaktadırlar. Herşeyin Brahman'ın bir tezahürü olduğunu savunan bu mezhebe göre iman ikinci planda olup Yoga, mistik bilgi ve amel daha önce gelmektedir. Şivacılara göre kurtuluş, insanın özünün Şiva'ya karışmasıyla ve onunla bir olmasıyla mümkündür. Şivacılar, Vaishnava Upanişadlar dışındaki diğer Upanişadları, Şiva Agamaları, Trimuntiram ve Şiva Puranalarını kutsal kitap olarak kabul etmektedirler. Bunun yanı sıra bazı Şiva mezhepleri Vedalar'ı da kullanmaktadır.⁹⁷

1.2.2. Vişnuculuk

Hindular arasında yaygın olan bir diğer mezhep olan Vişnuculukta, asketizm ve öte dünya ile ilgili eylemlere fazla itibar edilmemektedir. Vişnuculara göre en Yüce Tanrı Vişnu'dur. Taraftarlarının nezdinde Vişnu, insanları çok seven ve onlara çok düşkün şefkatli bir babadır. O, zaman zaman yeryüzünde düzeni sağlamak ve iyileri korumak için Rama ve Krişna gibi değişik şekillerde tecessüm etmiştir. Rama ve Krişna Hindistan'ın her bölgesinde tanınmakta olup Mahabharata ve Ramayana destanları bu avataraların hayat hikayelerini konu edinmektedir. Vişnuculuk onuncu yüzyılda yaşamış olan Hint düşünürlerinden Ramanuja ve onun takipçisi Madhva'nın görüşlerinden kaynaklanmaktadır ve Ramananda ve Chaitanya gibi şairlerin etkisiyle yaygınlaşmıştır. Vedalar döneminde sıradan bir tanrı olan Vişnu, Hindu teslisinde (trimurti) sadece hayatın devamından sorumlu bir tanrı olarak görülmektedir. Vişnuculara göre ise o, her

⁹⁷ Küçük, vd. , 2009, s. 192.

şeyi yaratmaya ve yok etmeye gücü yeten bir tanrıdır. Brahma ve Şiva onun sayısız avataralarından ikisidir.⁹⁸

Vişnucular, Şivacılık mezhebinin aksine tanrının dünyada bedenleşmesi inancını kabul etmektedirler. Onlar tanrı ile bir olmak gibi bir şeyin söz konusu olmadığını savunmaktadırlar. Tanrı ile ruhlar birbirinden farklıdır. Bu noktada insan ile Tanrı olan Vişnu arasında farklılık vardır. Vişnuculara göre insan tanrı değildir ve evren de Brahma'nın tezahürü değildir. Evren ve Brahman birbirinden ayrıdır. Onlara göre tek bir Tanrı vardır ve bu Vişnu'nun avatarası Krişna'dır. Bu sebeple ibadet sadece Krişna'ya yapılmaktadır. Kurtuluşun, Krişna'nın cennetinde süresiz kalmak olduğunu söyleyen bu mezhepte mistik bilgi ve yoga uygulamaları ikinci planda kalmaktadır. Vişnucular, Bhagavad Gita, Şimad Bhagavatam, Ramayana, Mahabharatta, Vedalar ve Upanişadlar'ı kabul etmektedir.⁹⁹ Vişnuculuk'ta en temel dini sorumluluklar, Vişnu'ya tapınmak, Bhagavadgita okumak, Ramlila ve Krişnalila faaliyetlerine katılmak, Rama ve Krişna adına kirtan ve bhajan (bir çeşit ilahi) okumaktır.¹⁰⁰

1.2.3. Şaktıcılık

Hinduizm'deki üçüncü büyük mezhep Şaktıcılık'tır. Bu mezhebin taraftarları, tanrılarına Şakti/Sakti denilen dişil/feminen bir güce inanmaktadırlar. Günümüzde yaklaşık 50 milyon Hindu'nun değişik formlardaki bu tanrıçalara tapındıkları tahmin edilmektedir. Bu mezhepte Tanrı'nın dişil yönü sıkça kundalini enerjisi ile ilişkilendirilmektedir. Tanrı'nın bolluk ve yaratıcılık özelliği de çok çeşitli şekillerde ifade edilmeye çalışılmıştır. Mesela Kali, güzel ve müşfik bir ana suretinde tasvir edilirken, Durga bunun tam tersine vahşi ve acımasız bir tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır. Dişil tanrısal güçlere tapınma ile doğaya tapınma arasında mühim bir bağlantı vardır. Bu durum büyük ağaçlar ve ırmaklarda bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Mesela Ganj Nehri son derece güçlü dişil bir varlıktır ve onun suları temizleyicidir. Burayı ziyaret edenlerin günahlarından arındığına inanılmaktadır. Tantralar denilen ilahilerde dişil ilahi varlıklara nasıl tazim gösterileceği hususunu açıklamaktadır.¹⁰¹ Şaktıcılar, tanrıçaların dünyada bedenleşebileceğini kabul

⁹⁸ Yitik, 2014, s. 73.

⁹⁹ Küçük, vd. , 2009, s. 193.

¹⁰⁰ Yitik, 2014, s. 74.

¹⁰¹ Yitik, 2014, s. 74.

etmektedirler. Bu yönüyle Şaktıcılık panteist bir yapı taşımaktadır. Şaktıcılara göre her şey Brahman'dır. Onlar, insanların da öz olarak Tanrıça olduğuna inanmaktadırlar.

Şaktıcılarda büyücülük uygulamaları ön plandadır. Onlara göre mistik bilgi, yoga ve iman esas ölçülerdir. Kurtuluşun, insan ruhunun sonsuz Brahmanla (Shakta) ile bir olmasıyla mümkün olabileceğine inanmaktadırlar. Kutsal kitap olarak, Devi Gita, Tantras veya Shakta Agamas (en eski haktism metinleri), Shakta Puranas ve Çandi Patha'yı kabul etmektedirler. Ayrıca Vaishnava Upanishadları hariç 95 Upanishad da onların kutsal kitapları arasında yer almaktadır.¹⁰²

2. BUDİZM

Budizm, Batı'da Buda'nın kurduğu dinin adı olarak kullanılmaktadır. Asya'da Budistler'in yaşadığı ülkelerde ise "Buda-Sasana"(Buda Disiplini), diye isimlendirilmektedir.¹⁰³ MÖ. VI. yüzyıl¹⁰⁴, Veda'ların sorgulandığı ve onlara aykırı çıkışların olduğu bir dönemdir. Budizm, bu dönemde Kuzey Hindistan'da yaşadığı kabul edilen Siddharta Gautama Sakyamuni'nin öğretilerine dayanan bir inanç sistemidir. Siddharta, amacına ulaşan anlamına gelmektedir.¹⁰⁵ Budizm, Hinduizm'in politeist anlayışına, din adamlarının (Brahmanlar) otoritesine ve kast sistemine tepki olarak doğmuştur.¹⁰⁶ Günümüzde dünyanın dört bir yanında müntesipleri bulunmakta ve hızla yayılmaktadır. 2500 yılı aşan bir tarihe sahip olan bu din farklı kültürlerden etkilenmiş ve bazı kültürleri de etkilemiştir. Bunun neticesinde değişik Budizm mezhepleri ve yaklaşımları ortaya çıkmıştır.¹⁰⁷

2.1. Budizm'de Kutsal Kitap Anlayışı

Budist kutsal metinleri, Hinduizmde olduğu gibi ilk dönemlerinde şifahi olarak nakledilmiştir. Budda, geride ne bir kitap bırakmış ne de yerine geçecek bir kimseyi

¹⁰² Küçük, vd. , 2009, s. 193.

¹⁰³ Günay Tümer, "Budizm", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 6, 1992, s. 352.

¹⁰⁴ Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduizm ve Budizm*, Çev. İsmail Taşpınar, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000, s.71

¹⁰⁵ Walter Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, Çev. Lütfü Bozkürt, Okyanus Yayınları, İstanbul, 1995, s.7.

¹⁰⁶ Kaan, 2007, s. 26.

¹⁰⁷ Yitik, 2014, s. 81.

* Sangha: Budist rahip örgütüne verilen isimdir.

belirlemiştir. O, herkesin kendi kendisine ışık tutmasını istemiştir. Budda'nın öğretilerinin yaşatılmasını ve yayılmasını kurduğu Sangha teşkilatı mensupları üstlenmiştir. Budda'nın cenaze töreninde onun sözlerinin ve işlerinin kaybedilmemesi ve korunması fikri ortaya atılmıştır. Bunun neticesinde ilk Konsil, Budda'nın ölümünü takip eden ilk ayda Rajgir'de toplanmıştır. Bu toplantıda yapılan çalışmalarla, Pali-Kanon'u (Tri-Pitaka) oluşturan metinlerden ilk ikisi olan Vinaya ve Sutta Pitaka, 500 Budist rahibin katılımıyla tespit edilmiş ve ilk şifahi çalışmalar ortaya konmuştur.¹⁰⁸ Bu çalışmalar Vesali'deki ikinci Konsil'de devam etmiştir. Kral Aşoka zamanında yapılan üçüncü Konsil'de Pali metninin üçüncü bölümü tamamlanmıştır. Dördüncü Konsil MS. 120 yıllarında yapılmıştır. Bu Konsili, Theravadin keşişleri kabul etmemişlerdir. İlk üç Konsili, bütün Budist mezhepler kabul etmektedir. Budizm bu konsilden sonra Hinayana ve Mahayana olarak ikiye ayrılmıştır. Önceden Budda'nın resimlerini yapmak yasakken artık serbest olmuştur. Budda'nın üzerinde olduğu paralar bastırılmış ve Budda, eski Brahman inançlarındaki Rama ve Krişna gibi insan biçiminde dünyaya gelmiş bir tanrıya dönüştürülmüştür.¹⁰⁹ En eski Budist Pali vekayi'namesi Dipavamsa'ya göre Pali metinlerinin yazıya geçirilmesi MÖ. I. yüzyılın ikinci yarısında Seylan'da olmuştur. En eski toplu Budist dini metinleri, hikmet yolu (Dharma-Chakra- Pravattana) adını taşımaktadır ve derlenişi tahminen MS. II. yüzyıl civarında olmuştur. Günümüzde Budist dini metinlerinin birçok dilde ve lehçe de olduğu görülmektedir. Lakin Pali dilindeki metinler en sahih metinler olarak kabul edilmektedir. Bu yazılara Pali Kanon (MÖ. 350 - MÖ. 90) adı verilmektedir.¹¹⁰ Pali Kanon ismi, öğretinin MÖ. 247 yılında Hindistan'dan Sri Lanka'ya nakli sırasında kullanılan Pali lehçesinden gelmektedir. Budizm'in Çin'de yayılmaya başlamasıyla tercüme çalışmaları hız kazanmıştır. Önceden Sanksritçe olan Budist metinler Çince'ye çevrilerek korunmuştur. Çince Pali Kanon, J. Takakusu tarafından 1924-1932 yılları arasında 85 cilt halinde basılmıştır ve çok az bir kısmı İngilizce'ye çevrilmiştir.¹¹¹ Budist mezheplerinin kutsal kitap bölümleri, Theravada Kutsal metni ile üç bölümden oluşmaktadır. Lakin muhteva ve yapı açısından farklılık göstermektedir. Ayrıca Çin kutsal metinlerine birçok Çin Budist yazıları alınarak dördüncü bir bölüm oluşturulmuştur.¹¹²

¹⁰⁸ Yitik, 2007, s. 310.

¹⁰⁹ Tümer, 1992, s. 353.

¹¹⁰ Yitik, 2007, s. 315.

¹¹¹ Tümer, 1992, s. 356.

¹¹² Küçük, vd. , 2009, s. 263.

Pali Kanon için kullanılan diğer bir isim de "Üç Sepet" anlamına gelen "Tripitaka" dır. Sepet, öğretinin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan bir araçtır. Tripitaka, üç bölümden meydana gelmektedir. Bunlar; Vinaya-Pitaka (Disiplin Sepeti), Sutta-Pitaka (Vaazlar Sepeti) ve Abhidhamma-Pitaka (Özel Doktrin Sepeti)'dır. Tripitaka'nın dışında Pali dilinde kayda geçirilmiş Milindapanha isimli başka bir metin de bulunmaktadır.

I. Vinaya-Pitaka

- 1.Vibhanga
- 2.Khandaka
- 3.Parivarapatha

II. Sutta-Pitaka

- 1.Dighanikaya(34 sutta)
- 2.Macchimanikaya(152 sutta)
- 3.Samyuttanikaya(56 samyutta, 2889 sutta)
- 4.Anguttaranikaya(2308 sutta, 11 Npata)
- 5.Khuddakanikaya:
 - a) Khuddahapatha (9 küçük metin)
 - b) Dhammapada (423 sutta)
 - c) Udana (82 sutta)
 - d) İtivuttaka (112 kısa parça)
 - e) Vimanavatthu
 - f) Petevatthu
 - g) Theragatha (107 şiirsel parça)
 - h) Therigatha (73 şiirsel parça)
 - ı) Cataka (550 Masal)
 - i) Niddesa
 - j) Patisambhidamagga
 - k) Apadana
 - l) Buddhavamşa (24 Budda)
 - m) Çariyapitaka (35 Öykü)

III. Abhidhamma-Pitaka

1. Dhammasamgani

2. Vibhanga
3. Dhatukatha
4. Puggalapannatti
5. Kathavatthu
6. Yamaka
7. Patthanapakarana

2.1.1. Tripitaka (Üç Sepet)

Budizm'in kutsal metinleri, Tripitaka olarak isimlendirilmektedir. Pali dilinde yazılmış olan metinler, Hinaya mezhebi taraftarlarınca en sahih metinler kabul edildiği için "Pali Kanon" da denilmektedir. Mahayana mezhebi taraftarları bu kitaplara başka kitaplar da ilave etmektedirler. Tripitaka, "Üç Sepet" anlamına gelmektedir.¹¹³

2.1.1.1. Vinaya-Pitaka (Disiplin Sepeti)

Budistler kutsal kitaplarının başına bu kısmı yerleştirmişlerdir. Vibhanga, Khandaka ve Parivarapatha olmak üzere üç kitaptan meydana gelmektedir. Vinaya-Pitaka'nın muhtevasını Patimokkha denilen "bağ" oluşturmaktadır. Bütün keşişler bu bağ ile birbirine bağlıdır. Dhamma (Öğreti) kanunlarına tam itaat şarttır. Keşişler bu kurallara göre hayatlarını sürdürmektedirler.¹¹⁴ Bu sepette, Sangha ve keşişler ile ilgili usul ve kaideler bulunmaktadır. Keşiş olanlar ve olmayanlar ile alakalı hususlar, rahip ve rahibelerin uyması gereken kurallar, törenler, vaazlar, besinler, beslenme kaideleri ve giyinme şekilleri bu sepette yer almaktadır. Bu sepetin bir diğer adı "Davranış Kuralları Sepeti"dir. Rahip ve rahibelerin hayat tarzları Budizm'de çok önemli bir yere sahiptir. Bu kuralların özü ise Patimokha (Hilal) ve Uposatha (Dolunay) günlerinde rahipler tarafından okunmaktadır ve 227 kuralı içermektedir. Bu Sepetin en eski materyali, suçlu keşişin suçunu itiraf ettiği, keşişlerin topluca 227 kadar suçu ihtiva eden listeyi okuyup suçlunun da cezasının belirlendiği ve ikisi itirafa hasredilen aylık Dört Kutsal Gün'de okunması adet haline getirilmiş Patimokha kaidelerinden oluşmaktadır.¹¹⁵ Patimokha kuralları, cinsel ilişkiden kaçınma, hırsızlık yapmama, cinayet işlememe veya

¹¹³ Turan-Battal, 2015,s. 35

¹¹⁴ Korhan Kaya, *Budistlerin Kutsal Kitapları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, s. 37.

¹¹⁵ Küçük. vd. , 2009, s. 262.

azmettirmekten kaçınma, insanüstü gücü olduğunu iddia etmeme gibi konuları içine almaktadır. Günümüzde sangha teşkilatı için bu kurallar hala geçerliliğini korumaktadır.

2.1.1.2. Sutta-Pitaka (Vaazlar Sepeti)

Sutta, bağ, ip anlamlarına gelmektedir. Budist öğreti ile insanlar ve onların hayatları arasındaki bağa işaret etmektedir. Sutta'lar; Dighanikaya, Macchimanikaya, Samyuttanikaya, Anguttaranikaya ve Khuddakanikaya olmak üzere beş kitaptan oluşmaktadır. Beşinci bölüm ise; Khuddahapatha, Dhammapada, Udana, İtivuttaka, Vimanavatthu, Petevatthu, Theragatha, Therigatha, Cataka, Niddesa, Patisambhidamagga, Apadana, Buddhavamşa ve Çariyapitaka olmak üzere 15 ayrı metin içermektedir.

İlk dört kitabın muhtevası, konuşmalardan oluşan suttalardır. Konuşmaların çoğunluğu Budda'ya aittir lakin bazen müritlerinin de konuşmalarının olduğu görülmektedir. Konuşma başlamadan evvel Budda'nın nerede ve ne sebeple konuşma yaptığını açıklayan bir giriş gelmektedir. Bazen de genel hatlarıyla bir anlatım yapılmaktadır.¹¹⁶ Sutta-Pitaka'da sadece dört hakikat ve sekiz dilimli yol gibi Budist öğretinin en mühim esasları yanında Budistler için gerekli diğer birçok özel ve pratik bilgiler de yer almaktadır. Budda ve takipçilerinin sundukları öğretiler, Budda'nın hayat hikayesi ve onun 547 tane olduğu kabul edilen doğum hikayeleri de Sutta-Pitaka içindedir. Budda'nın ilk vaazı olan Hikmet Yolu (Dharma Chakra Pravattana) da burada bulunmaktadır ve ahlak eğitimini içeren küçük bir risale gibidir. Hz. İsa'nın zeytin dağı vaazına benzeyen bu kısmı hemen hemen bütün Budistler ezbere bilmektedir.¹¹⁷ Ananda'nın Rajagaha konsilinde " Böylece İşittim" diye Budda'nın ölümü sonrasında naklettiği şeylerde bu Sepet'in içersindedir. Bu Sepet, Budda'nın fikirlerini ve Budist öğretinin özünü yansıttığı için Tripitaka'nın en mühim kısmı sayılmaktadır ve Budistlerce saygı görmektedir.¹¹⁸

2.1.1.3. Abhidhamma-Pitaka (Özel Doktrin Sepeti)

Dhammasamgani, Vibhanga, Dhatukatha, Puggalapannatti, Kathavatthu, Yamaka ve Patthanapakarana olmak üzere 7 kitaptan oluşmaktadır. Üç Sepet'in

¹¹⁶ Kaya, 1999, s. 49-50.

¹¹⁷ Yitik, 2007, s. 316.

¹¹⁸ Küçük. vd. , 2009, s. 263.

üçüncüsü olan Abhidhamma-Pitaka, yüksek din, anlamına gelmektedir. Bazen "metafizik" şeklinde tercüme edildiği de olmaktadır. Lakin bu doğru bir kullanım değildir. Sutta-Pitaka ile hemen hemen aynı konuları işlemektedir. İki Sepet arasındaki tek fark, Abhidhamma-Pitaka'nın daha ayrıntılı ve daha kuru olmasıdır. Bu Sepet'te Budist terminoloji bir sözlük gibi işlenmektedir ve uzun eşanlamlılar sözlüğü verilmektedir. Uzun sınıflamalar ve sıkıcı kategoriler yapılmaktadır.¹¹⁹ Sutta-Pitaka'da olduğu gibi dört temel gerçeklik, sekiz dilimli yol ve anatma öğretisi gibi Budizm'in temel öğretilerine dair felsefi açıklamalar ve yorumlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra mantıksal ve psikolojik analizlerin olduğu da göze çarpmaktadır.¹²⁰

Abhidhamma-Pitaka'nın güvenilirliğinden bir parça şüphe edilmektedir. Bunun nedeni, Birinci Budhist Konseyi'nde bu Sepet'ten söz edilmemesidir. Bundan dolayı Abhidhamma-Pitaka'nın yaşı ve güvenilirliği konusunda şüpheler bulunmaktadır. Böyle olmasına rağmen birçok Budist mezhebi bu Sepet'i güvenle kullanmaktadır.¹²¹

2.1.2. Milindapanha (Kral Milinda'nın Soruları)

Milinda, Büyük İskender'in Hindistan valisinin adıdır. Bu metinde, Keşiş Nagesana ile Milinda arasında söz konusu dine dair entellektüel tartışmalar yer almaktadır. Milinda keşiş Nagesana'dan merak ettiği sorularını cevaplamasını, Budist öğretiyi açıklamasını ve kendisiyle tartışmasını istemektedir. Nagesana bu teklifi, karşısında kral olarak değil de sadece bir araştırmacı veya entellektüel kimliğiyle oturması halinde kabul edeceğini bildirir. Milinda bunu kabul eder. Milinda, Nagesana'dan Budist düşünce sisteminde rastladığı 82 ikilemi ve kafasına takılan diğer felsefi sorunları çözmesini ister. Budizmin teolojisi açısından büyük bir öneme sahip olan bu eser, diyalog tarzında oluşturulmuştur.¹²²

¹¹⁹ Kaya, 1999, s. 161.

¹²⁰ Yitik, 2007, s. 317.

¹²¹ Kaya, 1999, s. 162.

¹²² Yitik, 2007, s. 317.

2.2. Budizm'in Mezhepleri Ve Kutsal Kitap Anlayışı

Budizm'de Mahayana ve Hinayana olmak üzere iki mezhepten söz etmek mümkündür. Mahayana mezhebi, Hinaya mezhebine nazaran daha yaygındır ve homojen bir yapıya sahip değildir.¹²³

2.2.1. Hinayana (Küçük Vasıta)

Theravada mezhebi ve Servastiva mezhebi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Servastiva mezhebi bugün tamamen ortadan kalkmıştır.¹²⁴ Theravada mezhebi ise günümüzde, Sri Lanka, Burma, Tayland, Kamboçya ve Laos gibi Güney Asya ülkelerinde hakim olup, dar amaçlıdır ve yalnızca ferdin kurtuluşu ile ilgilenmektedir. MÖ. 1. ve 2. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır.¹²⁵ Bu mezhepte, zahitliğe ve doktrinsel sertliğe önem verilmektedir. Homojen bir yapısı bulunmaktadır. Nirvana'ya çabuk ulaşma derdindedir ve Buda'nın öğretilerine daha sadık kalan mezhep bu olmuştur.¹²⁶ Hinayana taraftarları Mahayana kutsal metinlerini, tarihen bilinmiyor diye kabule yanaşmamaktadırlar.¹²⁷

2.2.2. Mahayana (Büyük Vasıta)

Japonya, Çin, Kore, Tibet, Vietnam ve Moğolistan gibi Kuzey ve Doğu Asya ülkelerinde yaygındır. Öğreti ve uygulama olarak, Madhyamika, Lamaizm, Yogacara, Çin ve Japon Budizmi olmak üzere çeşitli alt mezheplerin genel adıdır. Kabul ettiği kutsal metinler, Sanksritçe, Tibetçe ve Çince olarak yazılmış birçoğu Pali metinlerinin yorumu niteliğinde yüzlerce eserden oluşmaktadır. Mesela, Çince Kanon 100 ciltten oluşmaktadır. Tibet Kanonu ise 322 ciltten meydana gelen devasa bir koleksiyondur.¹²⁸ Miladi I. yüzyılda ortaya çıkmış olan ve toplumsal kurtuluşu savunan bir ekoldür. Yayıldığı ülkelerdeki birçok dini anlayışı kendi bünyesine almıştır. Bu mezhebe göre kurtuluş amelle değil, iman iledir.¹²⁹ Mahayana mezhebi mensupları Hinayana kutsal

¹²³ Turan-Battal, 2015, s. 35; Coomaraswamy, 2000, s.74.

¹²⁴ Hadi Tezokur, "Buda ve Mesajı", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, 2001, C. 3, S. 2, s. 109- 130.

¹²⁵ Thich Nhat Hanh, *Buda'nın Öğretisi (The Heart Of Buddhas Teaching)*, Çev. Nur Yener, Okyanus Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 21.

¹²⁶ Tezokur, 2001, s. 119.

¹²⁷ Küçük. vd. , 2009, s. 274.

¹²⁸ Yitik, 2005, s. 59.

¹²⁹ Kaan, 2007, s. 26.

metinlerini güvenli bulmakla birlikte Nirvana'ya ulaştıracak gerçek doktrininin kendilerinkinin olduğunu savunmaktadırlar.¹³⁰ Mahayana mezhebine göre mühim olan, ideal olan ilhama kavuşup Nirvana'ya varmış Buda olmak değildir. İdeal olan başkalarının mutluluğunu kendi kurtuluşuna tercih eden Bodisattva (Buda adayı) olmaktır. Bu mezhebin hedefi, kişinin Buda'ya inanması, ona teslim olması ve onun ezeli ahdine güven duyması şeklindedir.¹³¹ Sanksritçe olarak yazılmış olan şu eserler zaman zaman Mahayana Kanon olarak da adlandırılmaktadır. Bu kitaplar; Parajnaparamita, Gandavyuha, Dasabhumisvara, Samadhiraja, Lankavatatra, Saddharma-Pundarika, Tathagata-garbha-sutra, Lalitavistara ve Suvarnaprabhasa'dır.¹³²

¹³⁰ Küçük. vd. , 2009, s. 263

¹³¹ Tezokur, 2001, s. 119.

¹³² Yitik, 2007, s. 318.

İKİNCİ BÖLÜM

KUTSAL KİTAP ANLAYIŞINA GENEL BİR BAKIŞ

Bu bölümde ilk önce Yahudilik olmak üzere, Hristiyanlık ve İslamiyet'te kutsal kitap anlayışı ele alınmıştır. İlahi dinler, ilahi kaynaklı olmayan diğer dinlerden ortaya çıkışı, gönderilmiş olan peygamberleri ve vahiy eseri oluşları gibi bazı konular itibariyle farklılık göstermektedirler.

1. İLAHİ DİNLERDE KUTSAL KİTAPLAR

Yeryüzünde bir çok inanç şekli bulunmaktadır. Bunlardan sadece üç tanesi ilahi kaynaklıdır. Bunlar tarihsel sıralamaya göre; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet şeklindedir. Diğer dinler, ortaya çıkışları ve kaynakları itibariyle farklılık arz etmektedir. İlahi dinlerde, Yaratıcı tarafından gönderilmiş olan bir peygamber ve kutsal kitap bulunmaktadır. Ayrıca bu kutsal kitap, peygamberlere vahiy yoluyla inzal edilmektedir. İlahi kaynaklı ilk din Yahudilik, kutsal kitabının ismi ise Tevrat'tır.

1.1.Yahudilik'te Kutsal Kitap Anlayışı

Yahudilerin Kutsal kitabı, "Yazılı Kutsal Metinler" ve bunların yorumu mahiyetindeki "Sözlü Kutsal Metinler" olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Yahudilikte geniş bir kutsal kitap koleksiyonu mevcuttur. Bu geniş kitap koleksiyonuna; İbranice "Berit", Latince "Testamentum"¹³³, Türkçe "Eski Ahit", Almanca "Altes Testament", İngilizce "Old Testament"¹³⁴ denilmektedir. Kutsal kitap için kullanılan bu kelimeler; birlik, antlaşma, ittifak ve sözleşme gibi manalara gelmektedir. Yahudiliğin Kutsal kitabı Tanrı ile bir "Ahitleşme" nin neticesi olarak görülmektedir ve özel bir niteliğe sahiptir.¹³⁵

Yahudiler Kutsal Kitaplarını isimlendirirken tarih boyunca aynı ismi kullanmayıp farklı isimler kullanmışlardır. Kullanılan isimlerden en eskisi ve en çok yaygın olanı kitaplar anlamına gelen *ha-Sefarim*'dir. Kutsal kitaplar anlamına gelen

¹³³ Küçük. vd. , 2009, s. 308.

¹³⁴ Küçük, a.g.t. , s. 22.

¹³⁵ Küçük. vd. , 2009, s. 308.

Sifre ha-Kodeş 'de Hristiyanlık dönemi öncesinde sık kullanılan bir diğer isimdir.¹³⁶ *Ha Ketuvim* de bu dönem de kullanılan ve 'kutsal yazılar' anlamına gelen diğer bir isimlenmdirmedir. İbranice kökenli olan *Miqra*'da Yahudiler'e has bir kullanım olup 'okuma' manasına gelmektedir. Nehemya Kitabı'na referansla kullanılan bu adlandırma, Yahudi liturjisinin merkezinde yer alan 'Kutsal Kitap' manasındadır. Yahudiler tarafından Kutsal kitaplarını ifade etmek için kullanılan başka bir kelime de *Tanah/Tanakh*' dır. Tanah, Tora, Neviim ve Ketubim kitaplarının baş harflerinin bir araya gelmesiyle oluşur ve yirmidört kitaptan müteşekkildir. Yahudi kutsal metinlerinin temelini oluşturan Tanakh; beş kitaptan oluşan Tora/Tevrat, sekiz kitaptan oluşan Neviim (Peygamberler) ve onbir kitaptan oluşan Ketubim (Kitaplar) olmak üzere üç bölüm ve yirmidört kitaptan meydana gelmektedir.¹³⁷ Bazen Tora kelimesinin, Yahudi Kutsal kitabının tümü yerine kullanıldığı da görülmektedir.

1.1.1. Yazılı Kutsal Metinler/Tanakh

Yazılı Kutsal Metinler'in veya Tanakh'ın ilk kısmını Tevrat/Tora oluşturmaktadır. Hz. Musa'ya verilen kitapla alakalı olarak Eski Ahit'te ve Kur'an'ı Kerim'de birçok isim geçmektedir. "Sefer Ha-Berid, "Ha-Sefer", "Sefer Torat Moşe"(Tora'nın Hz. Musa'ya vahyedildiği ve onun tarafından yazıldığı için böyle denmektedir.) ve "Torah" Eski Ahit'te kullanılan isimlerin başında gelmektedir. "Suhufu Musa", "Elvah", "El-Kitab", "Kitabu Musa" ve "Tevrat" ise Kur'an'da geçen isimlerdir. Tora ve Tevrat kelimeleri Yahudilik'te ve İslamiyet'te özel de Hz. Musa'ya verilen kitaba isim olarak kullanılmaktadır.¹³⁸

Yahudilikteki genel anlayışa göre, Tanah'ın ilk bölümünü oluşturan Tora/Tevrat kelime olarak; eğitim, öğretim, bilim, şariat, kanun, namus, mezhep ve teori anlamına gelirken terim olarak da Musa'nın şeriatı, Musa'nın Beş Kitabı, gibi manalara gelmektedir. Tevrat kelimesinin lügat anlamı dışında antik ve modern Yahudi kültüründe geniş bir anlam alanı kazandığı görülmektedir.¹³⁹ Yazılı Kutsal kitabın beş kitaptan müteşekkil olan ilk bölümünü oluşturan kısma İbranice Tora, Arapça Tevrat denmektedir. Beş kitaptan oluşan Tora' yı ifade etmek içinse İbranice "Humaş", Arapça

¹³⁶ Fuat Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik*, İstanbul, 2004, s. 50.

¹³⁷ Küçük. vd. , 2009, s. 308.

¹³⁸ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Seba Yayınları, Ankara, 1997, s. 33.

¹³⁹ Adam, 1997, s. 34.

"El Esfaru'l Hamse"(sifr: kitap, çoğulu esfar), Yunanca "Pentateukhos"(penta:5 teukhos:kitap) ve Batı dillerinde Pentatök gibi kelimeler kullanılmıştır. Beş kitabın Allah'ın 7704 kelime ile Hz. Musa'ya verdiği dini esasları içerdiği kabul edilmektedir.¹⁴⁰

Allah tarafından Hz. Musa'ya verilen ve temel dini esasları içeren Tevrat'ın beş kitaptan meydana geldiğini söylemiştik. Bunların isimleri şu şekildedir: *Yaratılış, Çıkış, Levililer, Çölde Sayım, Yasanın Tekrarı*. Bu beş bölüm 187 baptan oluşmaktadır. Çağdaş Tevrat uzmanlarına göre Tevrat'ın cümle sayısı 5845'tir. Kelime sayısı hakkında verilen rakamlar ise 300 bin ile 400 bin arasında değişmektedir.¹⁴¹ Yahudilerin çoğu, kutsal kitabın tamamının vahiy mahsülü olduğuna inanmaktadırlar. Tevrat'ı farklı kılan, Tanrı'nın Hz. Musa'yla doğrudan konuşarak¹⁴² onu vermiş olmasıdır. Diğer metinler ise dolaylı olarak ve Kutsal Ruh vasıtasıyla verilmiştir.¹⁴³

1.1.1.1. Tevrat/Tora

Tevrat'ı oluşturan beş kitap şu şekildedir:

1. Yaratılış (Genesis): Genesis (Tekvin) adı kitabın baş tarafında yer alan yaratılış hikayesinden gelmektedir. Bu bölüm 50 baptan oluşmaktadır. Bu bölümde; insanın ve kainatın yaratılışı; Adem ve Havva'nın yaratılışları; onların cennetteki hayatları ve oradan çıkarılmaları, Kabil'in Habil'i katletmesi, Nuh Tufanı, Babil Kulesi'nin öyküsü, İbrahim, İshak, Yakup ve Yusuf'un kıssaları, İsraililerin Mısır'a yerleşmeleri ve buradaki hayatları anlatılmaktadır.¹⁴⁴

2. Çıkış (Exodus): İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışını anlatmaktadır. 40 baptan oluşmaktadır. İsrailoğullarının Mısır'daki kölelik hayatı, Musa'nın doğuşu, peygamberlikle görevlendirilmesi, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarması, Sina'da vahiy gelmesi, On Emir'in verilmesi, Altın Buzağı'ya tapılması, Toplanma çadırı ve Ahit Sandığı'nın yapılması gibi konular anlatılmaktadır.¹⁴⁵

3. Levililer (Leviticus): Bu bölüm 27 baptan oluşmaktadır. Sembolizm bakımından zengin ve ahlaki bakımdan yüksek dereceli bir ibadet sistemi sunmaktadır. Kurban, keffaret, yiyecek ve içeceklerde gözetilmesi gereken kurallar, evlenmeyle ilgili

¹⁴⁰ Küçük, vd. , 2009, s. 308.

¹⁴¹ Adam, 1997, s. 20.

¹⁴² Çıkış, 33/11.

¹⁴³ Aydın, 2004, s. 52.

¹⁴⁴ Küçük, vd. , 2009, s. 311; Yaratılış, 1:1-50.

¹⁴⁵ Çıkış, 1:1-40.

hususlar, ebeveyn ve komşulara karşı görevler, Mabette yapılacak ayin ve merasimlere ait usüller, Hahamlık ve Hahamların görevleri ile ilgili konular anlatılmaktadır.¹⁴⁶

4. Sayılar/Çölde Sayım (Nümeri): İsrailoğullarının çölde geçen hayatını anlattığından bu şekilde isimlendirilmiştir. Bu bölüm 36 baptan oluşmaktadır. Çölde yapılan sayımı, İsrailoğullarının Çıkış sonrası çölde dolaşmalarını tasvir etmektedir. Sina'yı terk etmeye yönelik hazırlıkları, Kenan'a giriş öncesi yapılan yolculukları içermektedir. Sık sık cesaretsizliğe düşen, sıkıntılardan korkan ve yakınan halkın başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Halkın Tanrı'ya ve Musa'ya başkaldırışını, Tanrı'nın merhametini, Musa'nın İsrailoğullarına adanmışlığını anlatır.¹⁴⁷

5. Yasanın Tekrarı (Deuteronomium): Tesniye, ikileme de denmektedir. Bu bölüm 34 baptan oluşmaktadır. Üslup olarak ilk dört kitaptan farklılık arz etmektedir. İlk dört kitapta hitap doğrudan Allah'a ait olduğu halde Tesniye'de Musa'ya aittir. Musa'nın kendi tecrübesi gibi kaleme alınmıştır.¹⁴⁸ Musa'nın son kırk yılının önemli olayları özetlenmektedir. Musa, Tanrı'nın İsrailoğulları için yaptıklarını hatırlatarak onlardan Tanrı'ya itaat etmelerini ve O'na sadık kalmalarını ister. On Emir tekrarlanır. Musa Tanrı'nın onlarla yaptığı antlaşmayı ve onun anlamını anlatır. Yeşu'nun Musa'dan sonra lider olarak atanmasını ve Musa'nın Moav'da ölümü anlatılır.¹⁴⁹

1.1.1.2. Neviim/Peygamberler

Peygamberler Kitabı, Önceki ve sonraki peygamberler şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Önceki (ilk) Peygamberler kısmı Yeşu (Yehoşua), Hakimler (Şofetim), Samuel (Şmuel) ve Krallar (Melahim) olmak üzere dört kitaptan oluşmaktadır. Sonraki peygamberler kısmı ise; İşaya (Yeşeyahu), Yeremya (Yirmiyahu), Hezekiel (Yehezqel) ve oniki küçük peygamberin kitaplarının bulunduğu Snaim Asar (Hoşea, Yole, Amos, Obadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Haggay, Tsefenya, Zekerya ve Malaki) olmak üzere dört kitaptan müteşekkildir. Bu kitaplarda Musa en büyük peygamber, Malaki ise son peygamber olarak zikredilmektedir.¹⁵⁰

1. Yeşu (Yehoşua): Peygamberler bölümünün ilk kitabıdır. 24 baptan oluşmaktadır. Bu kısımda Yeşu'nun ilahi gücü, Kenan topraklarının ele geçirilmesi,

¹⁴⁶ Adam, 1997, s. 17, Levililer, 1:1-27.

¹⁴⁷ Sayılar, 1:1-36.

¹⁴⁸ Adam, 1997, s. 18.

¹⁴⁹ Yasanın Tekrarı, 1:1-34.

¹⁵⁰ Küçük. vd. , 2009, s. 312.

Eriha'nın düşüşü, Erden'in/Ürdün'ün geçilmesi, Yeşu'nun veda konuşması, Tanrı ile İsrail arasındaki antlaşmanın yenilenmesi olaylar anlatılmaktadır.¹⁵¹

2. Hakimler (Şofetim): 20 baptan oluşan kitap, İsrail halkının çoğu Kenan topraklarını ele geçirdiği tarihle İsrail krallığının kurulduğu tarih arasında geçen düzensiz dönemin olaylarından bahsetmektedir. Kabilelerin İsrail topraklarına yerleşmesi, Yeşu'nun ölümü, Hakimlerin işledikleri suçlar ele alınmaktadır.¹⁵²

3. Samuel (Şmuel): Bu bölüm 55 baptan oluşmaktadır. I. Samuel (alef) ve II.Samuel (bet) olmak üzere ikili bir ayırım yapılmaktadır. Birinci kısım otuzbir baptan ikinci kısım ise yirmidört baptan müteşekkildir. Bu kısımda Samuel, Saul ve Davut'tan bahsedilmektedir. Bu bölümün konusu, Tanrı'ya bağlılığın başarıyı, Tanrı'ya itaatsizliğin yıkımı getireceğidir. Ayrıca Saul kıskançlığı ve kral olması, Davut'un Golyat'ı öldürmesi ve kaçması, Filistinlilere sığınması, kral olması, son sözleri ve savaşları ile Samuel'in ölümü gibi konular anlatılmaktadır.¹⁵³

4. Krallar (Melahim): Bu bölüm 47 baptan oluşmaktadır. I.Krallar (alef) ve II. Krallar (bet) şeklinde ikili bir ayırım burada da göze çarpmaktadır. İlk bölüm yirmiiki baptan, ikinci bölüm de yirmibeş baptan müteşekkildir. Bu bölümlerde; Süleyman'ın kral olması ve babası Davud'un ölümü, Süleyman'ın krallığı ve yaptığı işler, Mabet'i inşası, evliliği, ölümünden sonra yerine oğlu Rehobam'ın kral olması, Süleyman Krallığı'nın dağılması ve Yahuda Krallığı'nın sonu anlatılmaktadır.¹⁵⁴

5. İşaya (Yeşayahu) : Bu bölüm 66 baptan oluşmaktadır. İşaya'nın Kudüs ve Yahuda ile ilgili rivayetlerine ve diğer milletlere ait görüşlerine yer verilmektedir.¹⁵⁵

6. Yeremya (Yermiyahu): Bu bölüm 52 baptan oluşmaktadır. Yeremya'nın başından geçen olaylar, uluslara ilişkin bildiriler ve Yerusolim'in düşüşü anlatılmaktadır. Yeremya'nın halkını uyarması, bazı kronolojik bilgiler ve kurtuluş vaatlerine de bu kitapta yer verilmektedir.¹⁵⁶

¹⁵¹ Yeşu, 1:1-24.

¹⁵² Hakimler, 1:1-20.

¹⁵³ Samuel, 1:1-55.

¹⁵⁴ Krallar, 1:1-47.

¹⁵⁵ İşaya, 1:1-66.

¹⁵⁶ Yeremya, 1:1-52.

7. Hezekiel (Yehezqel): Bu bölüm 48 baptan oluşmaktadır. Bu kısımda; Tanrı'nın Hezekiel'i peygamber seçmesi, ayinlerin ve dini törenlerin önemi, öldükten sonra dirilme ve Mesih'in gelişini anlatılmaktadır.¹⁵⁷

8. Oniki Peygamber (Snaim Asar): Bu kısımda oniki peygamberin hayatından ve yaşadıkları olaylardan bahsedilmektedir.

Hoşea: Bu bölüm 14 baptan oluşmaktadır. Bu kısımda, İsrail'deki ahlaki bozulma, Hoşea'nın putperestlik ve Tanrı'ya sadakatsizlik konusunda halkı uyarması, sosyal düzenin bozulması, Hoşea'nın evliliği, Tanrı Yahve ve İsrailoğulları arasındaki münasebetler, İsrail'in durumu ve geleceğinden bahsedilmektedir.¹⁵⁸

Yoel: Bu bölüm 3 baptan meydana gelmektedir. Çekirgelerin istilası, İsrail'deki kuraklık, oruç merasimi, Yerusâlim'in kurtarılışı ve Rab'bin tevbe etmeleri için halkını çağırışı anlatılmaktadır.¹⁵⁹

Amos: Bu bölüm 9 baptan oluşmaktadır. Bu kısımda; İsrailîlilerin ve komşularının cezalandırılması, İsrailoğullarının üzerine gelecek felaketler ve onlar için yapılan kehanetler anlatılmaktadır.¹⁶⁰

Ovadya: Bu bölüm tek baptan müteşekkil olup, Edom'un yıkılma sebebi ve yıkılması ve İsrail'in kurtuluşuna yer verilmektedir.¹⁶¹

Yunus: Bu bölüm 4 baptan oluşmaktadır. Bu bölümde Yunus'un Tanrı'nın emrine itaatsizliği, Balığın karnına düşmesi, Yunus'un duası ve kurtulması, Ninova'ya karşı bildirisi ve vaazları anlatılmaktadır.¹⁶²

Mika: Bu bölüm 7 baptan meydana gelmektedir. Bu kısımda; tehditlerden, vaatlerden ve sosyal adaletsizlikten sözedilmektedir.¹⁶³

Nahum: Bu bölüm 3 baptan oluşmaktadır. Bu kısımda; Ninova ile ilgili tehditler, Ninova'nın düşüşü ve Yahuda'nın kurtuluşu anlatılmaktadır.¹⁶⁴

Habakkuk: Bu bölüm 3 baptan oluşmaktadır. Bu kısımda; Tanrı ile peygamber arasındaki diyalog, Kötülerin korkunç sonu, Tanrı'nın Habakkuk'a cevabı ve bedduaları anlatılmaktadır.¹⁶⁵

¹⁵⁷ Hezekiel, 1.1-48.

¹⁵⁸ Hoşea, 1.1-14.

¹⁵⁹ Yoel, 1:1-3.

¹⁶⁰ Amos, 1:1-9.

¹⁶¹ Ovadya, 1:1.

¹⁶² Yunus, 1:1-4.

¹⁶³ Mika, 1:1-7.

¹⁶⁴ Nahum, 1:1-3.

Sefenya: Bu bölüm de 3 baptan meydana gelmektedir. Bu kısımda; Yahuda ve Kudüs' e karşı yapılan tehditler, suçlamalar ve vaatler, İsrail'in komşularının korkunç sonu ile Yeruṡsalim'in cezası ve kurtuluşu anlatılmaktadır.¹⁶⁶

Hagay: 2 baptan meydana gelen bu bölümde; halk ve yöneticilere karşı yapılan tenkitler ve vaatler, hala yıkık durumda olan tapınağın inşası için yapılan çağrılar ve mabedle ilgili hususlar anlatılmaktadır.¹⁶⁷

Zekeriya: Bu bölüm 14 baptan oluşmaktadır. Bu kitapta; Zekeriya ile ilgili olaylar ve onun ölmesi, uyarı ve umut bildirileri, İsrail'in komşularının cezalandırılması, Mesih'in gelmesi ve son yargıdan bahsedilmektedir.¹⁶⁸

Malaki: Bu bölüm 4 baptan oluşmaktadır. Bu kısımda; Peygamber Malaki'nin halkı Tanrı'ya karşı samimi olmaya daveti, Tanrı'ya karşı kusurlu hareket edenlerin lanetlenmesi, yok olması, İly'a'nın peygamber olarak gönderilmesi, Tanrı'nın yargısı ve acımasından bahsedilmektedir.¹⁶⁹

1.1.1.3. Ketubim/Kitaplar

Ketubim, kitaplar/yazılar anlamına gelmekte olup Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. On üç kitaptan oluşmaktadır.¹⁷⁰

1. Mezmurlar (Tehilim): Zebur diye de bilinmektedir. Bir şiir ve ilahi kitabıdır. Yahudilerce çoğu Hz. Davud tarafından yazıldığına inanılan bu kitap 150 mezmurdan oluşmaktadır. Mezmurlar'ın bazıları dini ayinlerde, bazıları da Yahudi bayramlarında ve önemli günlerde okunmaktadır. Günümüz Hristiyan kiliselerinde ise ilahi olarak okunmaktadır. Mezmurlar, Yahudiler'in ve Hristiyanlar'ın ibadetlerinde ve günlük hayatlarında çok mühim bir yere sahiptirler. Mezmurlar'ın atfedildiği Hz. Davud, Yahudiler için büyük bir öneme sahiptir. Yahudi Kutsal Kitabı'na göre Hz. Davud, güçlü bir kumandan, meshedilmiş bir kral ve Yahudileri geniş topraklara hakim kılmış büyük bir kimsedir.¹⁷¹

¹⁶⁵ Habakkuk, 1:1-3.

¹⁶⁶ Sefenya, 1:1-3.

¹⁶⁷ Hagay, 1:1-2.

¹⁶⁸ Zekerya, 1:1-14.

¹⁶⁹ Malaki, 1:1-4; Küçük-Tümer-Küçük, 2009, s. 313.

¹⁷⁰ Küçük. vd. , 2009, s. 314.

¹⁷¹ Mezmurlar, 1:1-150; Küçük-Tümer-Küçük, 2009, s. 315.

2. Süleyman'ın Özdeyişleri (Şlomo Misle): Bu kitap 31 baptan oluşmaktadır. Ahlaki ve dinsel öğretiler içermektedir. Sabır, alçakgönüllülük ve sadakat çokca işlenmektedir. Adab-ı muaşeret kuralları zikredilmektedir.¹⁷²

3. Vaiz (Kohelet): Bu kitap 12 baptan meydana gelmektedir. Hayatın güzellikleri ve zevkleri anlatılır ama aynı zaman da bunların geçici ve boş olduğu da vurgulanır. Tanrı'ya saygı duyulması ve itaat edilmesi gerektiği vurgulanır. Boş olmayan sadece budur.¹⁷³

4. Ezgiler Ezgisi (Şir Aşırım): Bu kitap 8 baptan müteşekkildir. İki sevgilinin karşılıklı olarak söylediği şiirlerden oluşmaktadır. Yahudiler, Ezgiler Ezgisi'ni Tanrı ile halkı arasındaki ilişkiler olarak yorumlarken Hristiyanlar, Mesih'le kilise arasındaki ilişkiler olarak yorumlamaktadırlar.¹⁷⁴

5. Eyüp (İyov): Bu kitap 42 baptan oluşmaktadır. Hz. Eyüp (İyov)'ün ibret verici hayat hikayesi anlatılmaktadır. Hz. Eyüp'ün Tanrı'nın iradesine boyun eğişi anlatılmaktadır.¹⁷⁵

6. Rut: Bu kitap 4 baptan meydana gelmektedir. Hakimler zamanında hüküm süren şiddet döneminde geçen bir olayı anlatmaktadır. Rut isminde bir kadının dul kalması, kaynanasını çok sevmesi ve Tanrı'ya adanmışlık duygusuyla bağlanması, Yahudi Dini'ni seçmesi gibi hususlara yer verilmektedir.¹⁷⁶

7. Ester: Bu kitap 10 baptan oluşmaktadır. Pers kralı Ahaşveroş'un veziri Haman'ın Yahudiler'i öldürme planları, Ahaşveroş'un hanımı olan Ester isimli Yahudi bir kraliçenin cesareti sayesinde Yahudiler'i katliamdan kurtarması, Haman'ın öldürülmesi, bu kraliçenin akrabasının başbakan olması anlatılmaktadır. Kitap, Purim adlı Yahudi bayramının temelindeki olayları ve anlamını anlatmaktadır.¹⁷⁷

8. Yeremya'nın Mersiyeleri/Ezgiler Ezgisi (Ağıtlar): Bu kitap 5 baptan oluşmaktadır. Bu kısımda; Kudüs'ün yıkılışı ve bunun üzerine yakılan beş ağıttan meydana gelmektedir. Kitap genelde yas niteliği taşımakla birlikte geleceğe umut ve

¹⁷² Süleyman'ın Özdeyişleri, 1:1-31.

¹⁷³ Vaiz, 1:1-12; Harman, 1988, s. 151.

¹⁷⁴ Ezgiler Ezgisi, 1:1-8; Ömer Faruk Harman, *Metin Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, Yayınevi yok, İstanbul, 1988, s. 141, 142, 145-148, 151, 152.

¹⁷⁵ Eyüp, 1:1-42.

¹⁷⁶ Rut, 1:1-4.

¹⁷⁷ Ester, 1:1-10.

Tanrı'ya güven de bulunmaktadır. Yeremya'nın duyduğu büyük üzüntü anlatılmaktadır.¹⁷⁸

9. Daniel: Bu kitap 12 baptan meydana gelmektedir. Bu peygamberin yaşadığı dönemde vuku bulan Kutsal Mabet'in yıkılışı ve Yahudiler'in Babil sürgünü anlatılmaktadır.¹⁷⁹

10 ve 11. Ezra (Üzeyir) ve Nehemya: Ezra 10 baptan Nehemya 13 baptan meydana gelmektedir. Yahudilerin Babil esaretinden dönüşlerini, Kudüs'ün ve mabedin yeniden tamir edilmesini anlatmaktadır. Ezra'nın sosyal ve dinsel yaşamı düzene sokmasından, Nehemya'nın Tanrı'ya duyduğu derin bağımlılık ve sık sık O'na dua etmesinden de bahsedilmektedir.¹⁸⁰

12 ve 13. I. ve II. Tarihler (Divre Ayamim): I.Tarihler 29 dokuz baptan II. Tarihler 36 baptan meydana gelmektedir. Bu kısımlarda; dünyanın kuruluşundan Babil esaretinin sonuna kadar geçen olaylardan bahsedilmektedir.¹⁸¹

Tanah'ın Yahudilerin tasnifine göre 24 kitaptan meydana geldiğini belirtmiştik. Protestan Hristiyanların tasnifine göre bu sayı 39'a çıkarılmıştır. Katolik ve Ortodoks Hristiyanlara göre ise bu sayı 46'dır. Hristiyanların tasnifine göre Ezra ve Nehemya ayrı birer kitap haline getirilirken, "Tarihler" bölümü de ikiye ayrılmıştır.¹⁸²

1.1.2. Sözlü Kutsal Metinler

Yahudilikte Sözlü Kutsal Metinler, Yazılı Kutsal Metinler'in tefsirleridir. Geleneksel Yahudi anlayışına göre Tanrı; Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya hem Yazılı Tora'yı, hem de onun yorumu olan Sözlü Tora'yı/Talmud'u vahyetmiştir.¹⁸³

Talmud; Yazılı Tora'nın yorumu olan Mişna'dan ve Mişna'nın yorumu olan Gemara'dan meydana gelmektedir. Talmud, çalışma, öğrenme ve öğretim manalarına gelen İbranice bir kelimedir. Hukuki, etik, felsefi-teolojik ve tarihi konular üzerine MS. II. ve VI. yy. arasında Rabbiler'in yapmış olduğu tartışma ve yorumları içeren öğretiyi ifade etmektedir.¹⁸⁴ Talmud önceleri sözlü olarak nesilden nesile aktarılırken MÖ. 70'li yıllardan başlayarak yazıya geçirilmiştir. Sözlü Tora, konularının artması, bu konular

¹⁷⁸ Ezgiler Ezgisi, 1:1-5.

¹⁷⁹ Küçük. vd. , 2009, s. 316.

¹⁸⁰ Ezra, 1:1-10, Nehemya, 1:1-13; Harman, 1988, s. 143-166.

¹⁸¹ I.Tarihler, 1:1-29, II. Tarihler, 1:1-36.

¹⁸² Küçük. vd. , 2009, s. 316.

¹⁸³ Adam, 1997, s. 123.

¹⁸⁴ Salime Leyla Gürkan, "Talmud", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 39, 2010, s. 550.

hakkında bilgi sahibi olanların zaman içerisinde ölmesi ve yoruma dayalı bilgilerin unutulmasının önlenmesi gibi sebeplerden dolayı yazıya geçirilmiştir. Yahudiler için Tevrat kadar mühim olan Talmud'u kabul etmeyen kimse, gerçek Yahudi kabul edilmemektedir.¹⁸⁵

Talmud'un ilk kısmını, Mişna oluşturmaktadır. Mişna, tekrar edilmiş, ezberlenmiş, bilgi ve ikinci kanun anlamlarına gelmektedir. MS. I.-II. yy arasında Tannaim* denen kişilere dayandırılan hukuki öğretiyi ifade etmektedir.¹⁸⁶ Yahudilerin Tora'yı yorumlayarak oluşturdukları dini kural ve kaideleri içermektedir. Yahudilerin Roma İmparatorluğu içerisinde erimesini önlemek ve Yahudiler'in geleneksel öğretilerini biraraya toplamak amacıyla Yahuda Ha Nasi tarafından MS. 190-200 yıllarında derlenmiştir. Altı ana bölümden meydana gelmektedir.

- 1-Zeraim: Ziraat ile ilgili hükümleri
- 2-Meed: Belirli günler ile ilgili hükümleri
- 3-Nashim: Kadınlar ile ilgili hükümleri
- 4-Nezikin: Ceza ve medeni kanunlarla ilgili hükümleri
- 5-Kodashim: Mukaddes şeylerle ilgili hükümleri
- 6-Thoroth: temizlik ile ilgili hükümleri¹⁸⁷, içermektedir.

Tarihi süreç içerisinde Mişna'nın yeniden ve detaylı bir şekilde yorumlanması ile Gemara ortaya çıkmıştır. Talmud'un ikinci kısmını Gemara oluşturmaktadır. Gemara; ikmal edilmiş, gözden geçirilmiş ve gelenek halini almış öğrenim anlamlarına gelmektedir.¹⁸⁸ Gemara ve Talmud kavramlarının zaman içerisinde birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ahlaki, hukuki ve felsefi konuları içeren Gemara, Mişna gibi sistematik bir yapıya sahip değildir. Farklı ve zıt görüşlere aynı anda yer vermektedir. Yapılan tartışmalar ise her zaman sonlandırılmamaktadır. Biri Kudüs (Filistin) Talmudu diğeri de Babil Talmudu olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.¹⁸⁹

a) Kudüs Talmudu (Talmudu Yerusalmi): Kudüs'teki Yahudi din alimleri tarafından yazılmış Talmud'dur. Dili İbranice ve Batı Aramice'dir. MS. IV. yy civarında

¹⁸⁵ Küçük. vd. , 2009, s. 310.

*Tannaim: Kudüs'te yaşayan ve "tekrar edenler" anlamına gelen ilk dönem Rabbiler.

¹⁸⁶ Gürkan, 2010, s.550.

¹⁸⁷ Küçük. vd. , 2009, s. 310.

¹⁸⁸ Küçük, a.g.t. , s. 25.

¹⁸⁹ Gürkan, 2010, s.550.

derlenmiştir. Roma baskısı altında ve kısa sürede hazırlanmıştır. Tartışma gücü zayıftır. Bu nedenlerden dolayı Babil Talmudu'na nazaran daha az muteberdir.¹⁹⁰

b) Babil Talmudu (Talmudu Bavli): Babil'deki Yahudi din alimlerince meydana getirilmiş Talmud'dur. Dili Doğu Aramice'dir. MS. VI. yy başında derlenmiştir. Kudüs Talmudu'na göre daha uzundur. Kudüs Talmudu'ndan farklı bilgilere(melek, cin ve menkıbevi bilgiler gibi) yer verilmektedir. Daha olgun ve detaylı fikirleri içermektedir. Kudüs Talmudu'ndan daha büyük otoriteye sahiptir.¹⁹¹

Tevrat'ın sözlü yorumu olan, Mişna ve Gemara yanında birde ahlaki, fıkhi ve tasavvufi açıdan tefsiri mahiyetinde Midraş isimli tefsir kitabı bulunmaktadır. Midraş; Tanrı'nın iradesini denemek ve incelemek gibi manalara gelmektedir. Yahudi anlayışına göre Tanrı kutsal metinleri yorumlamaya müsaade etmiştir. Bunu da ancak sahanın uzmanlarınca konulan kurallara uyan kimseler yapabilir. Bu yaklaşım neticesinde Halakhah (Tora'daki kanun ve hükümler üzerindeki yorumlar) ve Haggadah (Tora'daki ahlaki ve mistik hikayelere, tarihi olaylara ait yorumlar) şeklinde iki eğilim ortaya çıkmıştır.¹⁹²

1.2. Tevrat'ın Vahyi ve Yazıya Geçirilmesi

Tevrat'ın Hz. Musa'ya nasıl vahyedildiği hususu tartışmalı bir konudur. İslam müfessirleri Tevrat'ın Hz. Musa'ya bir defada ve levhalar halinde indirildiği görüşünü savunmaktadırlar. Yahudi din bilginleri, Rabbiler arasında böyle düşünenler olduğu gibi vahyin çeşitli zamanlarda ve parça parça olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır.¹⁹³ Yahudilikte vahiy, Tanrı'nın Yahudi halkına açıklaması için Hz. Musa'ya bildirdiği 613 Kanunun Öğretimi olarak kabul edilmektedir. Yahudilikte vahyin çeşitli şekilleri vardır. Vahyin en önemli şekli Tanrı'nın kendisini peygamberlere göstererek vahyetmesidir. Bu ise birkaç şekilde olmaktadır. Bunlardan biri Tanrı'nın insan suretinde görünmesi şeklindedir. Bir diğeri, Tanrı'nın ateş, bulut gibi nesnelere tecelli ederek görünmesidir. Diğer bir şekil ise Tanrı'nın melekler vasıtasıyla hitap etmesi şeklindedir.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Küçük, vd. , 2009, s. 311.

¹⁹¹ Gürkan, 2010, s.551.

¹⁹² Küçük, vd. , 2009, s. 311.

¹⁹³ Baki Adam, "Tevrat", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 41, 2012, s. 41.

¹⁹⁴ Küçük, vd. , 2009, s. 306.

Tevrat'ın yazıya geçirilmesi de tartışmalı bir husustur. Tanah'ta Hz. Musa'nın Tevrat'ın sözlerini bir kitaba yazdığı ve bunu ahit sandığına koymaları için kohenlere verdiği yazmaktadır.¹⁹⁵ Buradan hareketle Tevrat'ın Hz. Musa tarafından yazıldığı kabul edilmektedir. Böyle kabul edilmesine rağmen Yahudi kaynaklarında Hz. Musa'nın yazdığı Tevrat'ın tahrif edildiğine dair pek çok bilgi mevcuttur.¹⁹⁶

Hz. Musa Mısır'dan çıkışta üç defa Tanrı'yla görüşmüş, bu görüşmelerde Tanrı ona, Taş Levhalar'ı, Şeriat ve emirleri vereceğini söylemiştir. Ancak Hz. Musa bu görüşmeler sonunda Sina'dan elinde sadece taş levhalarla dönmüştür. Sonra Tevrat'ı 13 nüsha olarak yazmış, bir nüshasını ahit sandığına taş levhaların yanına koymuş, diğer on ikisini, on iki kabileye vermiştir. Musa'dan sonra Yeşu, Ebal Dağı'nda bir mezbah inşa etmiş ve Tevrat'ı mezbahın taşları üzerine yazmıştır.¹⁹⁷ Yeşu'nun ölümünden sonra İsrailoğulları dağılmış, Samuel döneminde tekrar toplanarak düzene girmişlerdir. Bu dönemde Filistilerle yapılan bir savaşta Ahit Sandığı onların eline geçmiş belli bir zaman sonra geri alınmıştır. Bu dönemde Tevrat hiç okunmamış ve tabu halini almıştır. Davud kral olunca Sandık Kudüs'e getirilmiş ve özel hazırlanmış çadıra konmuştur. Davud'dan sonra gelen Süleyman, Mabedi tekrar inşa ettirmiş ve Ahit Sandığı'nı buraya koydurmuştur. Süleyman sandığı açtırdığında iki taş levhadan başka bir şey olmadığını görmüştür.¹⁹⁸

Süleyman'ın oğlu Ahaz, Tevrat okumayı yasaklatmış ve Mabet'teki Tevrat'ı mühürletmiştir. Ondan sonra gelen Menessah, Tevrat'tan Tanrı'nın isimlerini çıkarttırıp putların isimlerini koydurtmuştur. Kral Amon ise Tevrat'ı yakmıştır. Menessah döneminde Tevrat'ın bir nüshası Mabet'te saklanmış ve unutulmuştur.¹⁹⁹ Mabet, bir sonraki kral Yoşiya tarafından tamir edilirken Baş Kohen Tevrat'ı mabette bulmuştur. Lakin hiç kimse Tevrat'ı okuyamamaktadır. Üstelik bulunan Tevrat, Yasanın Tekrarı ile başlamaktadır yani eksiktir. Yoşiya, taş levhaları ve Tevrat'ın içinde bulunduğu Ahit Sandığı'nı saklamıştır. Ondan sonra bu nüsha bulunamamıştır. Bu yüzden Babil Sürgünü esnasında Yahudilerin ellerinde yazılı bir Tevrat nüshası yoktur. Babil

¹⁹⁵ Yasanın Tekrarı, 31:9,25-26.

¹⁹⁶ Adam, 2012, s. 41.

¹⁹⁷ Aydın, 2004, s. 53.

¹⁹⁸ Adam, 1997, s. 81.

¹⁹⁹ Adam, 2012, s. 42.

sürgününde Tevrat hakkında bilgi giderek azalmış ve bunun neticesinde Filistin bölgesinde Tevrat unutulmuştur.²⁰⁰

Babil sürgününden sonra Yahudi Kutsal kitabında yazıcı olarak zikredilen Ezra, İsrail topraklarında yaşayan Yahudiler arasında tamamen unutulmuş olan Tevrat'ı sözlü yorumuyla yeniden oluşturmuştur.²⁰¹ Ezra Hz. Musa'nın üç veya yedi senede bir kez olmak üzere levhaların Ahit Sandığı'ndan çıkarılıp okunması isteğini yerine getirmiştir. Sabahtan öğleye kadar Tevrat'ı halkın huzurunda okumuş, bazı hükümleri yorumlamış ve bazı yeni hükümler ihdas etmiştir. Günümüzdeki Tevrat'ı yazıcı-alim Ezra ortaya çıkarmıştır. Yahudiler Ezra'yı "İkinci Musa" olarak görmektedirler.²⁰²

Sonuç itibariyle Yahudi Kutsal Kitabı'nın kimin tarafından yazıldığı ve düzenlendiği hususu tam olarak belli değildir. Hz. Musa ile başlayan yazım işleminin ne zaman ve nasıl bittiği de net değildir. Bu konuda tartışmalar hala devam etmektedir.²⁰³

1.3. Yahudi Mezhepleri ve Kutsal Kitap Anlayışı

Yahudilik içinde ortaya çıkan mezheplere tarihsel olarak baktığımız zaman, üç dönem karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; Hristiyanlık Öncesi (Klasik) Dönem, Orta Çağ/İslam Dönemi ve Modern (Çağdaş) Dönem'dir.²⁰⁴

1.3.1. Hristiyanlık Öncesi (Klasik) Yahudi Mezhepleri

Tarihsel olarak bakıldığı zaman bu döneme giren mezhepler; Samiriler, Hasidiler, Ferisiler, Sadukiler, Esseniler ve Zelotlar'dır. Samiriler Yahudiler tarafından Yahudilik içinde kabul edilmemektedirler. Lakin Samiriler kendilerini Yahudi olarak görmektedirler. Aynı zamanda zikredilen diğer mezheplerden daha kadim bir geçmişe sahiptirler.²⁰⁵

1.Samiriler: Samiriler, İbranice bir kelime olan "Şomronim" in yerine kullanılmaktadır. Yahudilere göre "Şomrom şehrinde oturanlar" anlamında çoğul bir isimdir. Etnik olarak herhangi bir Yahudi kabilesi soyundan gelmemektedirler. Putperest Asurluların soyundan gelirler. Onlar ise isimlerinin, "muhafaza edenler/görüp

²⁰⁰ Aydın, 2004, s. 54.

²⁰¹ Adam, 2012, s. 42.

²⁰² Küçük, vd. , 2009, s. 308.

²⁰³ Küçük vd. , 2009, s. 308.

²⁰⁴ Küçük, vd. , 2009, s. 330.

²⁰⁵ Aydın, 2004, s. 26.

gözetenler anlamına gelen "Şamerim" kelimesinden geldiğini ifade ederler. Kendilerinin Yasa'nın gerçek koruyucuları olduğunu savunmaktadırlar.²⁰⁶ Hem Yahudiliği benimsemişler hem de kendi inançlarından vazgeçmemişler ve Yahudilerce kabul edilmeyen senkretik bir din ortaya çıkarmışlardır. II. Krallar kitabında bahsedildiğine göre Samiriler, samimi olarak Yahudi dinini benimsemişlerdir.²⁰⁷

Samiriler, Kutsal kitap olarak yalnızca Tevrat'ı kabul etmektedirler. Neviim ve Ketuviim bölümlerini, Mişna ve onun yorumlarından oluşan Talmudu kabul etmezler. Samirilerin sahip oldukları Tevrat, Yahudilerin bugün ellerinde bulunan ve Masoretik* metne dayanan metinden birçok noktada farklılık arz etmektedir. Lakin Yunanca tercüme Septuagint'e* ile uyumluluk göstermektedir. Peygamber olarak sadece Hz. Musa'yı tanımaktadırlar ve Yahudilerden farklı olarak dünyadaki tek kutsal yerin mabedlerinin bulunduğu Gerizim Dağı olduğuna inanmaktadırlar.²⁰⁸

2. Hasidiler: Hasidim, İbranice "dindarlar" anlamına gelmektedir. Ferisilerin ve Esseniler'in öncüsü Hasidiler'dir. Siyasete ilgi duymamışlar, kendilerini Mabed'in onarımına ve temizliğine vakfetmişlerdir. Dindar ve mistik bir ekol olup Tevrat'a sıkı sıkıya bağlıdırlar ama Talmud'a itibar etmezler. Din bilginlerinin ortaya koyduğu kuralları da önemsemektedirler. XVIII. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Daha sonra Modern Hasidizm Hareketi ortaya çıkmıştır. Bunlar, Talmud'un yavanlığını savunup Kabbala*'ya dayanan, vecd içinde Tanrı ile birlik sağlamaya çalışan ve Panteizm'e meyilli bir harekettir.²⁰⁹

3. Ferisiler: Hasidilerin devamı olan Ferisiler, kendilerine "bilginler" veya "din kardeşleri" denilmesini istemektedirler. Ferisi kelimesinin İbranicesi olan "Peruşim" açıklamak ve tefsir etmek gibi anlamlara gelmektedir. Genellikle orta sınıftan insanların taraftarı olduğu bir mezheptir. Ferisiler Yazılı Tevrat'ın yanında Sözlü Tevrat'ı da kabul etmektedirler. Yazılı Tevrat'ta olmayıp Sözlü Tevrat'ta olan nasslardan hareketle bir inanç sistemi oluşturmuşlardır. Ferisilik, sonraki dönem Yahudiliğe şekil veren en

²⁰⁶ Aydın, 2004, s. 27.

²⁰⁷ Adam, 1997, s. 97.

²⁰⁸ Aydın, 2004, s. 28.

* Masoretik: İbranice Kutsal Kitap metninin okunması ile ilgili geleneklerin korunması ve zamanlarındaki sessiz harflerden oluşan İbranice metnin okunmasını kolaylaştıran sesli işaretleri ortaya koymadan sorumlu Yahudi bilginleridir. Bu bilim adamlarının çalışmaları sonucunda ortaya çıkan metin Masoretik metin olarak bilinir ve bugün kullanılan İbranice Kutsal kitabın temelini oluşturur.

* Septuagint: Yetmiş anlamına gelmektedir. Helenistik dönemde Eski Ahidi Yunancaya çeviren 72 kişiden oluşan gruba nisbetle söylenmiştir.

* Kabala: Yahudi mistik ve esoterik geleneğine verilen isme denir.

²⁰⁹ Küçük, vd. , 2009, s. 331.

önemli mezheptir. Yahudilik, Ferisiliğin ilkeleri doğrultusunda gelişmiş ve şekillenmiştir. Bu paralelde gelişen Yahudilik, İslam Döneminde "Rabbani Yahudilik" Modern Dönemde de "Ortodoks Yahudilik" adını almış ve daima ana bünyeyi teşkil etmiştir.²¹⁰

4. Sadukiler: Saduki, kelimesinin nereden geldiği hususunda bir netlik yoktur. Bu mezhebin mensuplarının Hz. Süleyman'ın baş kahini Sadok'un soyundan geldiğini savunan bazı araştırmacılar bulunmaktadır. Ferisiliğe karşıtlıklarıyla bilinmektedirler. Aristokrat sınıfı oluşturmuşlar ve Romalı idarecilerle işbirliği içinde olmuşlardır. Sözlü Tevrat'ı kabul etmezler ve Ferisiler'e karşı çıkarlar. Tevrat'ın hükümlerinin harfiyyen ve yorumsuz bir şekilde uygulanması gerektiği ileri sürmüşlerdir. Yahudiler arasında yaygınlaşmadığından zamanla tarih sahnesinden silinmiştir.²¹¹

5. Esseniler: Ferisilik ve Sadukilik'in çağdaşı olan mistik bir Filistin Yahudi mezhebidir. İlk kaynaklarda "Esseni (İssiyim)" ismine rastlanmamaktadır. Esseni kelimesinin anlamının "Dindar Zahidler" olduğu görüşü en çok kabul edilen görüştür. Esseniler, Tora'nın ayin ve ibadet kurallarını titizlikle yerine getirmişlerdir. Toplu halde komünal bir hayat tarzları vardır. Ferisilerin inanç esaslarına yakın bir inanca sahiptirler. Kültlerinde ve törenlerinde Pitagorcu ve İrani etkiler gözükmemektedir. Yahudi Kutsal Kitabı'nın yanında İncilleri, Tekvin Kitabı'nın Apokrifi ve Habakkuk'un yorumu gibi farklı kitapları da kabul etmişlerdir. Bazı araştırmacılar Esseniler ve Hristiyanlar arasında bağ kurmaktadır. Yahudiler arasında yaygınlaşamayan bu mezhep zamanla tarih sahnesinden silinmiştir.²¹²

6. Zelotlar: İbranice, çaba gösterenler ve gayretli kişiler, anlamlarına gelmektedir. Dini bir mezhepten çok siyasi ve ideolojik bir mezhep hüviyetindedirler. Geleneksel kurallara uyma ve dine bağlılık hususunda Ferisiler'e benzerlik göstermektedirler.²¹³

1.3.2. Orta Çağ (İslam) Dönemi Yahudi Mezhepleri

Orta Çağ İslam Dönemi'nin Yahudi mezhepleri; Ferisiliğin devamı olan Rabbani Yahudilik ile Karailik, İseviyye, Yudganiyye ve Şazkaniyye'dir.

²¹⁰ Küçük, a.g.t. , s. 55.

²¹¹ Aydın, 2004, s. 29.

²¹² Küçük, vd. , 2009, s. 332-334.

²¹³ Aydın, 2004, s. 31.

1. Rabbani Yahudilik: Ferisiliğin devamı olan bu mezhep MS. V. yüzyılda Talmud'un tamamlanmasından sonra ortaya çıkmıştır. Tevrat'ı ibadet alanıyla sınırlı tutmuşlar, Tevrat'tan ziyade Talmud'a önem vermişlerdir.²¹⁴ Talmud şerhçiliğinin ön plana çıktığı dönemde tek şer'i kaynak olarak Talmud rağbet görmüştür. Talmud'un dışındaki yeni oluşumları kabul etmemişlerdir. Bu tutumları zamanla eleştirilere maruz kalmalarına sebep olmuştur. Onlara göre, Tanrı, Yazılı Tora'yı tüm milletlere, Sözlü Tora'yı ise Yahudilere vermiştir. Tanrı'nın İsrailoğulları ile yaptığı Ahit'te Sözlü Tora hürmetine olmuştur. Rabbani Yahudiler, Yazılı Tora'nın değerinin Sözlü Tora ile olduğunu ve Yazılı Tora'nın ancak Sözlü Tora ile anlaşılabilceğine inanmaktadırlar.²¹⁵

2. Karailik: İbranice, "K-R-A" kökünden gelmekte olan "Karaim (Karailik)" okumak anlamına gelmektedir. Tanah'ı çok okumalarından dolayı bu ismi aldıkları söylenmektedir. Tevrat'ı tek otorite olarak kabul edip Talmud'u kabul etmemektedirler.²¹⁶ Tevrat'ın gönderilmiş olan ilk ve son kitap olduğuna ve ondan başka hiçbir kitabın gelmeyeceğine inanmaktadırlar. Karailere göre Tora'yı Hz. Musa tedvin etmiştir. Yine onlara göre Tora kelime kelime ve aracısız bir şekilde Tanrı tarafından yazdırılmıştır. Tora'nın içinde şüphe edecek hiçbir şeyin olmadığına inanan Karailer, Tora'yı İbranice okurlar. Karailer için Mezmurlar'da büyük önem taşımaktadır ve ibadetlerde kullanılmaktadır.²¹⁷

3. İseviyye: Ebu İsa İshak b. Yakub el İsfehane tarafından kurulmuş olan ve ortaya çıktığı zamanda Yahudilerin büyük bir çoğunluğunun uyduğu Orta Çağ Yahudilik mezhebidir. Kendisini Mesih olarak ilan etmiş ve Yahudileri kurtarmak için Allah'ın kendisini gönderdiğini iddia etmiştir. Tevrat'ın bazı hükümlerinde diğer Yahudi mezheplerinden ayrılmıştır.²¹⁸

4. Yudganiyye: İseviyye Mezhebinin kurucusunun ölümünden sonra onun yerine Yudgan geçmiştir. Genel anlamda İseviyye'nin inançlarını korumakla birlikte bazı hususlarda te'vile gitmiştir. Kendisini bir İsrail Peygamberi gibi sunan Yudgan, taraftarlarına zühdü ve çokça namaz kılmayı emretmiştir. Tevrat'ın te'vili üzerinde

²¹⁴ Adam, 1997, s. 124.

²¹⁵ Adam, 1997, s. 125.

²¹⁶ Aydın, 2004, s. 34.

²¹⁷ Küçük, a.g.t. , s. 59.

²¹⁸ Küçük, vd. , 2009, s. 337.

durmuştur. Bu mezhebin mensupları Hz. İsa (as) ve Hz. Muhammed (sav)'i peygamber olarak kabul etmeleri yönüyle diğer mezheplerden ayrılmaktadırlar.²¹⁹

1.3.3. Modern (Çağdaş) Dönem Yahudi Mezhepleri

Bu dönemin mezhepleri; Ortodoks Yahudilik, Liberal Yahudilik, Reformist Yahudilik, Muhafazakar Yahudilik ve Yeniden Yapılanmacı Yahudilik'tir. Çağdaş Dönem Yahudilerini etkileyen ve Klasik Dönem mezhep anlayışlarının değişmesine sebep olan bazı olaylar vardır. Bunlardan birisi 1789 Fransız İhtilali'dir. Yahudi Dünyası bu ihtilalden çok fazla etkilenmiş ve sarsılmıştır. 1789 Fransız İhtilaliyle Avrupa'da Yahudilere karşı olan yaklaşımda olumlu bir değişim olmuş, Yahudiler Ghetto'lardan kurtulmuş ve kısmende olsa rahata ermişlerdir. Beklenen Mesih'in gelmemesiyle ümitleri boşa çıkan Avrupa'daki Yahudiler, kısmen asimile olarak hayatlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Rabbani Yahudilik gözden geçirilmiş, Geleneksel Yahudilik önemini yitirmiştir. Bunun neticesinde yeni mezhepler ortaya çıkmış ve Tevrat'a karşı yaklaşım klasik anlayışa nazaran epey değişim göstermiştir.²²⁰

1. Ortodoks Yahudilik: Yahudi tarihi açısından Ortodoks kavramı yeni bir terimdir. 19. yüzyıla kadar Yahudiler, seçilmiş olduklarına, Tevrat'ın yazılı ve sözlü olarak Hz. Musa'ya Sina'da verildiğine inanıyorlardı. Bu yüzyıldan itibaren sahip olunan bu düşüncelerden şüphe edilmeye başlanmıştır. İşte Ortodoks kelimesi, eski geleneğe bağlı kalanların kendilerini Reformist hareket içinde olanlardan ayırmak için kullandıkları kavram olmuştur. Ortodoks Yahudilik, Ferisilikle başlayıp Rabbinik Yahudilikle devam eden inançları sürdürmektedir.²²¹

Günümüzde en fazla taraftarı bulunan, Yahudi inanç ve geleneklerini temsil eden, İsrail'de hakim olan ve devletin resmiyetteki mezhebi, Ortodoks Yahudilik mezhebidir. Sözlü Tevrat'ın Hz. Musa'ya sözlü olarak vahyedildiğine, Yazılı Tevrat'ın ise Tanrı tarafından Hz. Musa'ya bütün harf ve kelimeleriyle yazdırıldığına inanmaktadırlar. Kendi dışındaki Yahudileri, günahkar olarak değerlendirmekte ve Yahudi olarak kabul etmemektedirler. Klasik Yahudi Şeriatı, Halakha'ya bağlıdırlar ve onda bir yorumlamaya yahut değişikliğe gitmezler. Ortodoks Yahudilere göre, eğer

²¹⁹ Küçük, vd. , 2009, s. 337.

²²⁰ Adam, 1997, s. 144.

²²¹ Aydın, 2004, s. 38.

Yahudi halkı tevbe ederse ve Tevrat'ın emirlerini yerine getirse, Mesih gelecek, sürgün bitecek ve Mabel yeniden inşa edilecektir.²²²

Ortodoks Yahudiler' de kendi içlerinde farklı yaklaşımlara sahiptirler. Büyük çoğunluğunu Batı Avrupa kökenli Yahudilerin oluşturduğu kesim kendilerini katı Ortodoks diye isimlendirmektedir. Tevrat'ın doğrudan Tanrı'dan geldiğine inanan, kendilerine has sinagog ve liturjileri (ayin, ibadet) olan ve kökenleri kadim doğu Yahudi cemaatlerine kadar gidenler, Doğu Yahudileri diye isimlendirilmiştir. Hem Yahudi olarak kalıp hem de modern kültürü çok iyi bilmenin mümkün olduğuna inanan ve 19. yüzyılda ortaya çıkan diğer bir grup ise Yeni Ortodoks (Neo-Ortodoks)'lardır. 18. yüzyılda ortaya çıkan bi diğer grup ise bireysel dindarlık ve mistik ibadet merkezli, farklı giyim tarzına sahip ve dindar anlamına gelen "Hasidim" kelimesinden türeyen Hasidism hareketidir.²²³

2. Liberal Yahudilik: Reformist Yahudiliğin Avrupa'daki kalıntısına Liberal Yahudilik denilmektedir. Reformist Yahudilik, Almanya'da ilk kez fikir olarak doğup Amerika'ya taşınmış ve gelişmiştir. Liberal Yahudilik ise en fazla gelişmeyi İngiltere'de göstermiş bir nevi Reformist Yahudiliğin İngiltere versiyonu olmuştur. Teolojik ve pratik olarak Reformistlerle Liberal Yahudileri kesin çizgilerle ayırmak güçtür. Liberal Yahudiler, Avrupa'da Amerika'daki kadar sınırsız özgürlüğe sahip olmadıkları için bazı Rabbinik Yahudilik geleneklerini sürdürmüşlerdir. Liberal Yahudilik'te hiçbir sınır yoktur. Belli olan dogma ve esaslar da yoktur. Geleniğin de hiç bir unsuruna bağlı hareket edilmediği görülmektedir. Vahyin devam eden bir süreç olduğunu savunurlar ve vahyi belli bir grup ve zamanla sınırlandırmazlar. Tevrat'a eleştirel bir gözle bakarlar. Tevrat'ın ne tek bir kitaptan müteşekkil olduğunu ne de bir veya birden fazla yazarın kitabı olduğunu söylerler. Onlara göre Kutsal kitap; İsa'dan yüzyıl önce yaşamış İbrani yazarların, şairlerin, dini önderlerin öğretilerini, antik bilimi, tarihi, şarkıyı ve dramayı içermektedir. Tevrat ve Eski Ahit'in diğer kitaplarında üslup ve muhteva farklılıkları bulunduğunu söyleyen Liberal Yahudiler, aynı zamanda çelişkilerin de olduğunu söylemektedirler. Tevrat'a akılla ve modern hayatın şartlarını baz alarak yaklaşılmakta, bunlara uymayan öğretiler terkedilmektedir.²²⁴

²²² Küçük-Tümer-Küçük, 2009, s. 338-339.

²²³ Aydın, 2004, s. 39.

²²⁴ Adam, 1997, s. 150-151.

3. Reformist Yahudilik: 19. yüzyılın başlarında Alman Yahudileri arasında ortaya çıkan, Çağdaş Yahudi Mezhepleri arasında modern düşünce ve topluma inanç ve pratik bağlamında kolay bir şekilde adapte olabilmış bir mezheptir.²²⁵ Tevrat'ın sadece Yahudiler'e ait olduğuna inanmaktadırlar. "Kurtuluş tek dinde değildir" inancını taşıyan Reformistler, yahudi olmayan halkların kendi din ve gelenekleriyle kurtuluşa ereceğine inanırlar.²²⁶ Tevrat'ın içeriğinin tamamen vahiy kaynaklı olmadığına inanmaktadırlar. Vahiy statik değil, gelişme gösteren bir süreç içindedir. Akli ön plana çıkaran Reformistler, dini ideallere ulaşmak için vahiy yerine aklın yeterli olacağını söylemektedirler.²²⁷

Din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılması, Yahudi kültürünün yumuşatılması ve kadın-erkek arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması hususlarında reform yapmışlardır. Ahiret inancı yoktur. Reformist Yahudiler felsefelerini bu dünya üzerine kurmuşlardır. Tanah ve Talmud bütünüyle bağlayıcı olmaktan çıkmıştır. Günümüzde laikleşmiş Yahudilik şeklini alan Reformist Yahudiliğe, kültürel bir olgu olarak bakılmaktadır. Şabat ve Koşer kurallarına dikkat edilmemektedir. Talmud'u inkar eden Reformistler, Mesihçilik anlayışını da reddetmişlerdir. Tevrat'ın Tanrı tarafından vahyedilmediğini, onun atalarının yaşadığı dini tecrübeler sonucunda oluştuğunu düşünmektedirler. Sinagoglarda kadın-erkek karışık otururlar ve başa kipa giyme zorunluluğu yoktur. Dış evliliği kabul ederler.²²⁸

4. Muhafazakar Yahudilik: Reformist Yahudiliğe bir tepki olarak doğmuştur. İlk dönemlerinde Ortodoks Yahudilikten ayırdedilmesi çok zor olmuştur. Ortodoksluktan tek farkı ibadetin İngilizce yerine İbranice olarak yapılmasıdır. Yapısına bakıldığı zaman Ortodoks Yahudiliğin Amerikan versiyonu olarak görülmektedir. Zamanla Reformist ve Ortodoksluk arasında ortada bir konum almıştır. Taraftarlarının çokluğu itibarıyla Amerika ve İsrail'de ikinci sırayı alan mezheptir. Tarihi geçmişe önem verdikleri için "Tarihsel Yahudilik" de denilmiştir. Tevrat'la ilgili olarak ne Reformist Yahudiler gibi onun beşeri bir kitap olduğuna ne de Ortodokslar gibi tamamen vahiy mahsulü olduğuna inanırlar. Tevrat'ın Allah kelamı içerdiğine lakin, detaylandırılmış emirler ve deyimler ve açık lafzi yapılar itibarıyla Allah'ın kelamı olmadığını söylerler.

²²⁵ Aydın, 2004, s. 36.

²²⁶ Adam, 1997, s. 145.

²²⁷ Adam, 1997, s. 146.

²²⁸ Küçük, vd. , 2009, s. 339-340.

Onlara göre, Tevrat'ın tamamı Hz. Musa'ya verilmemiş, bazı parçaları verilmiştir ve bu parçalardan biri, On Emir' dir.²²⁹

Muhafazakar Yahudiler'e göre Tevrat'ın kendisi vahiy değil, vahyin kayıdır. Tevrat hakkında böyle düşünen Muhafazakarlar, Tevrat'ın Yahudi hayatındaki yeri ve bağlayıcılığının mutlaklığını kabul etmektedirler. Muhafazakarlarca önemli olan Tevrat'ın Allah'tan olması değildir. Esas önemli olan onun İsrail halkının Allah ile olan birlikteliğinin kaydı olmasıdır. Tevrat'ın hükümlerinin bağlayıcı olduğunu kabul etmekle birlikte bu hükümlerin ortaya çıkan yeni durum ve şartlara göre yorumlanabileceğini ve değişiklik yapılabileceğini kabul etmektedirler. Şabat kurallarına uymak mecburidir.²³⁰

5. Yeniden Yapılanmacı Yahudilik: Mordecai Menahem Kaplan tarafından 1968 yılında kurulmuştur. Başlangıçta Muhafazakar Yahudilik içerisinde yer almıştır.²³¹ Kaplan, Yahudiliği bir medeniyet olarak tanımlamaktadır. Tevrat'ı bu medeniyetin bir unsuru olarak gören Kaplan'a göre, o Yahudi medeniyetini ifade etmektedir. Tevrat'ın İsrailoğullarının ortak çabalarının bir ürünü olarak görmektedir. Tevrat'ın kendisinin değil varlık sürecine çıkışının ilahi olduğunu savunur.²³²

Oluşturduğu mezhepte "Seçilmiş Halk" inancına yer vermeyen Kaplan, Yahudiler ve diğer halklar arasında fark görmemiştir. Ona göre Tanrı Yahudileri değil, Yahudiler Tanrı'yı seçmiştir. Bu sebeple "Seçilmiş Halk" inancı bir anlam taşımaz. Reformist Yahudilik'e yakın olan Yeniden Yapılanmacı Yahudilik, ahireti ve Mesihçiliği kabul etmez. Kadınların hahamlığı kabul edilmekte ve Sinagogda kadın-erkek yan yana oturmaktadır.²³³

1.4. Tevrat'ın Tahrifi Meselesi ve Eleştirisi

İlahi kaynaklı Kutsal kitapların ilki olan Tevrat, Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu durum hem Tevrat'ın vahyi ve metni noktasında hem de tefsiri ve yazılması gibi hususlarda söz konusu olmuştur.

²²⁹ Küçük. vd. , 2009, s. 341.

²³⁰ Adam, 1997, s. 151-154.

²³¹ Küçük. vd. , 2009, s. 341.

²³² Adam, 1997, s. 155.

²³³ Küçük, vd. , 2009, s. 342.

Yahudilerin Kutsal kitabı olan Tevrat'ın ilk nüshaları bugün elde mevcut değildir. Hz. Musa yaklaşık olarak MÖ. XIII. yüzyılda yaşamıştır. Bugün ise elde bulunan en eski İbrani el yazması nüshalar, MS. VII. ve X. yüzyıllara aittir. Hz. Musa İsrailoğullarının ileri gelenlerine ve din bilginlerine Tevrat'ın ilk nüshalarını vermiş ve Ahit Sandığı'nda korumalarını istemiştir. Süleyman zamanında açılan sandıktan sadece On Emir yazılı tabletler çıkmıştır. Hz. Musa'nın verdiği ilk nüshalar kaybolmuştur. İsrailoğulları sürgüne gönderilmeleri, Mabel'in yıkılması ve Tevrat'ı düzenli olarak okuyup muhafaza etmemeleri gibi sebeplerden dolayı Tevrat'ı unutmuşlardır. Yedi defa dinden dönüp putlara tapmışlardır. Sonraki dönemde peygamber olarak gelen Ezra, Tevrat'ı almış olduğu ilhamla yeniden yazmıştır. İlk nüshaları günümüze kadar ulaşamayan Tevrat'ın bugün Yahudilere ait İbranice, Hristiyanlara ait Yunanca ve Samirilere ait Samiri dilinde metinleri bulunmaktadır. Bu kutsal metinlerin verdiği bilgiler birbirini tutmamakta ve çelişkiler ve tutarsızlıklar içermektedir.²³⁴

Tevrat'ın vahiy mahsülü olduğunu ilk inkar eden Korah (Karun)'dır. Korah'tan sonra gelen ve putperest olan Yahudi kral Menasseh'de Tevrat'ı, Hz. Musa'nın kendisinin yazdığını ve onun vahiy mahsülü olmadığını söylemiştir. Tevrat'ın içeriğinde saçma şeyler olduğunu iddia etmiştir. Muhteva açısından eleştiri yapan bir başka Yahudi de Hivi el Belhi'dir. Belhi, iki yüze yakın hususda eleştiri yapmıştır. Onun eleştirileri, Allah ve sıfatları, yaratma, mucizeler ve çelişkiler üzerine olmuştur.²³⁵

Rabbiler'den bazıları da Tevrat'ın yazımında kronolojik olarak bazı hataların olduğu görüşündedirler. Rabbiler bunun yanında bilgi yanlışlıklarının ve edebi hataların da olduğunu söylemektedirler. Abraham İbn Ezra'dan etkilenen Spinoza'da tarihsel ve edebi yanlışlıklarını gördüğü Tevrat'ı iç ve dış kritiğe tabi tutmuştur. Ona göre Tevrat'ın tümü Hz. Musa'ya ait değildir. O sahip olduğu fikirler ve yaptığı eleştirel bakış yüzünden Herem* cezasına çarptırılmıştır.²³⁶ Kendisi de bir Yahudi olan Freud'da Tevrat'ı en katı şekilde eleştirmiştir. Ona göre Tevrat, vahiy bir kitap değil beşeridir ve birçok değişikliğe uğramıştır. Musa İsraili değil Mısırlı, Yahudilik ise Mısırdaki Aton Dini'nin kopyasıdır.²³⁷ Aydınlanma filozoflarından Moses Mendelssohn'da vahiy kabul etmekte fakat Tevrat'ın tamamının vahiy mahsülü olmadığını ileri sürmektedir. Ona

²³⁴ Tümer-Küçük, 1993, s. 202-203.

²³⁵ Adam, 1997, s. 160-161.

* Herem: Lanetlenerek Yahudi cemaatinden atılma ve kişiyi yalnızlaştırma cezası.

²³⁶ Adam, 1997, s. 162.

²³⁷ Adam, 1997, s. 164.

göre Yahudilik dogması olmayan bir dindir ve dini ideallere ulaşmak için akıl yeterlidir. Vahye ihtiyaç yoktur.²³⁸ Tevrat'a yapılan bu eleştiriler neticesinde eleştiri yapan kimseler, Ortodoks Yahudilik nazarında Kofer, yani Kafir olarak nitelendirilmişler ve Yahudilikle alakaları kesilmiştir.²³⁹

Hristiyanlar tarafından da eleştirilen Tevrat'a ilk tenkit Katolik Richard Simon tarafından yapılmıştır. Spinoza'dan etkilenen Simon Tevrat'ın İbranice metninde yapılan değişikliklere vurgu yapmış ve onun tamamının Hz. Musa'ya ait olamayacağını ispat etmeye çalışmıştır. Simon'un görüşleri kendinden sonra gelenler tarafından ortaya konacak olan 'Doküman Teorisi'nin temelini atmıştır. Simon'dan sonra gelenler XVIII. yüzyılda yaptıkları araştırmalar neticesinde Tevrat'ın önce iki farklı kaynaktan geldiğini söylemişlerdir. XIX. yüzyılda bu sayı dörde çıkmıştır. Bu teorinin ortaya çıkma nedeni, Tevrat'ta geçen farklı Tanrı isimleri, üslup farklılığı, yapılan tekrarlar, çelişkiler, anakronizm ve parantez içi açıklayıcı cümleler sebebiyledir. Doküman Teorisi Alman bilim adamı Wellhausen'la en üst noktaya ulaşmıştır. Bu teoriye göre Tevrat, J (Yahvist), E (Elohist), D (Deuteronomy), P (Priestly Code) olmak üzere dört farklı kaynaktan derlenip meydana getirilmiştir.²⁴⁰

Müslümanlar, Tevrat'ın da diğer Kutsal kitaplar gibi aslını koruyamadığına ve tahrif edildiğine inanmaktadırlar. Tevrat, Kur'an-ı Kerim'de genellikle İncil'le birlikte olmak üzere 16 ayette 18 kez geçmektedir. Hangi Peygambere gönderildiği Kur'an'da geçmemektedir.²⁴¹ Hadislerde ise Hz. Musa'ya gönderilmiş olan kitap olarak bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde ve çeşitli tabirlerle Tevrat'ta yapılan tahrif anlatılmaktadır. Yahudilerin yaptıkları değişiklikler; Metin veya mananın bozulması (Tahrif, Bakara, 75), kelimelerin başka kelimelerle yer değiştirmesi (Tebdil, A'raf, 162), bazı bölümlerin gizlenmesi (Kitman, Bakara, 42, 140), metnin okunması esnasında ağzın eğip bükülerek mananın yanlış anlaşılmasını sağlamaları (Leyy, Al-i İmran, 78), kitapta var olan emir ve yasakların bir kısmının unutulması (Nisyan, Maide, 13) tabirleriyle ifade edilmektedir.²⁴² Yahudilerin, metni veya manayı bozmalarına *tahrif*, kelimeleri başka kelimelerle değiştirmelerine *tebdil*, bazı bölümleri gizlemelerine

²³⁸ Adam, 2012, s. 43 .

²³⁹ Adam, 1997, s. 164.

²⁴⁰ Adam, 2012, s. 43.

²⁴¹ Adam, 2012, s. 44.

²⁴² Muhammed Ali Bağır, "Kutsal Kitap Eleştirisi (Doğuşu, Gelişimi ve Metotları)", Sakarya Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009, s. 13.

kitman, ağızlarını eğip bükerek okumalarına *leyy*, metni yanlış anlaşılır veya anlaşılmaz hale getirmelerine *nisyan* denmektedir. Kutsal Kitap'ın metin tenkidine önem veren Hristiyanlarca, Müslümanlar'ın tahrif teorisi yeterlidir ve aynı zamanda da doğrudur.²⁴³ Tevrat'ın tahrifi hususunda müslüman bilginler, Ebü'l Fida İbn-i Kesir'in naklettiğine göre üç gruba ayrılmaktadır. Birinci grup Tevrat'ın tamamının lafız ve mana olarak tahrif edildiği görüşünü savunmaktadır. İkinci gruba göre ise tahrif ve tebdil Tevrat'ın lafzında değil tefsirinde meydana gelmiştir. Üçüncü grup ise Tevrat'ın lafzının pek azının tebdil edildiği, esas tebdil ve tahrifin tefsirinde gerçekleştiğini savunmaktadır.²⁴⁴

²⁴³ Harman, 1988, s. 199.

²⁴⁴ Adam, 2012, s. 44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIKTAKİ KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI

Hristiyanlar'ın kutsal kitabının ismi türkçe "Kitab-ı Mukaddes"tir. Kitab-ı Mukaddes, Yahudiler'in kutsal kitabı Eski Ahit ve Hristiyanlar'ın kutsal kitabı, Yeni Ahit'ten meydana gelmektedir. Bu bölümde, Kitab-ı Mukaddes ele alınmıştır.

1. KİTAB-I MUKADDES (ESKİ-YENİ AHİT)

Hristiyanların kutsal kitabı, Eski Ahit diye isimlendirilen Yahudilerin kutsal metinlerinden ve Yeni Ahit ismi altında Hz. İsa'dan sonraki dönemde çeşitli yazarlar tarafından yazılmış olan Hristiyan yazılarından²⁴⁵ meydana gelmiştir. Eski Ahit ve Yeni Ahit'ten oluşan Hristiyanların kutsal kitap koleksiyonu, Türkçe'ye "Kitab-ı Mukaddes" diye çevrilmiştir. Hristiyanlar kutsal metinlerini "Bible"(İncil) diye isimlendirmişlerdir. Hristiyanların Kutsal kitabı denilince akla hemen İnciller gelmektedir. İncil, Yunanca iyi anlamındaki "eu" ve haber anlamındaki "aggelion" kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır.²⁴⁶ "İyi haber", "müjdeli haber"²⁴⁷ ve "teselli edici haber"²⁴⁸ anlamına gelen İncil, Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa'ya verilen Kutsal Kitab'ın adı olarak geçmektedir.²⁴⁹ İncil'e, İngilizce "Holy Bible" (eski İngilizce'de "God Spell"(Tanrı sözü), Almanca "Bibel", İtalyanca "Bibbia" denilmektedir.²⁵⁰ İncil'in Hristiyan literatüründeki anlamı ise Mesih İsa'nın öğretileri ve onun getirdiği Müjde'dir. Kitabı Mukaddes'in Papalık tercümesinde, İncil'in tarifi: "*Değişik çevrelere uyum gösteren, kiliselerin ihtiyaçlarına cevap veren, hatalı davranışları düzelten, karışık fikirliyle delillerle cevap veren metin*" şeklinde yapılmıştır.²⁵¹ Kitab- ı Mukaddes, 66 kitap, 1,189 bölüm, 31,101 ayet ve 783,137 kelimeden meydana gelmektedir.²⁵²

Hristiyanlıktaki Kutsal Kitap tasavvuru "Ahit" anlayışı merkezinde şekillenmektedir. Bu anlayışın başlangıcı Hz. Adem'e dayanmaktadır. Hristiyanlıktaki

²⁴⁵ Aydın, 2007, s. 78.

²⁴⁶ Küçük. vd. , 2009, s. 374.

²⁴⁷ Şaban Kuzgun, *Dört İncil: Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul, 1991, s. 91.

²⁴⁸ Bahaeddin Sağlam, *İlmi ve Edebi Açından İncil*, Tebliğ Yayınları, İstanbul, 2004, s. 9.

²⁴⁹ İbrahim Ural, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 316.

²⁵⁰ Küçük, a.g.t. , s. 68.

²⁵¹ Küçük, vd. , 2009, s. 374.

²⁵² Daniel Wickwire, *Kutsal Kitap Değiştirildi mi ?*, GdK Yayınları, Ankara, 2013, s. 14.

anlayışa göre, Hz. Adem, tanrı'ya karşı bir günah işlemiş, bu günah sonraki nesillere de sirayet etmiş ve insanlık bu günahkarlıktan kurtulamamıştır. Tanrı, insanlığın kurtuluşu için Hz. Musa ile bir Ahit yapmış lakin bu kurtuluşu sağlayamamıştır. Tanrı daha sonra insanlığın kurtuluşu için biricik oğlu İsa'yı insan suretinde yeryüzüne göndermiş ve onu çarmıhta feda etmiştir. Böylece insanlık ile yeni bir ahit yapmıştır. Bu iki ahit döneminin de kendine has kutsal metinleri vardır. Hristiyanlar Hz. İsa'ya kadar olan ve Yahudilere ait ilk dönemin kutsal metinlerini "Eski Ahit", Hz. İsa'dan sonra yazılanları ise "Yeni Ahit" olarak isimlendirmişlerdir. Hristiyanlar, Yahudilere ait Eski Ahit'i kendi kutsal kitapları içinde kabul etmektedirler.²⁵³

Hristiyanlar'a göre Eski Ahit'te ve Yeni Ahit'te konuşan Tanrı aynıdır. Hristiyanlıkta Eski Ahit tek başına bir anlam ifade etmez. Onun tam anlamıyla anlaşılabilmesi için Yeni Ahit'e ihtiyacı vardır. Hristiyan inancına göre Eski Ahit'in en mühim işlevi İsa'nın gelişini müjdeleyen ifadeler içermesi ve bir nevi insanlığı Yeni Ahit dönemine hazırlamasıdır.²⁵⁴ Hristiyanlar Yahudiler'e ait Eski Ahit'in MÖ. 285 yılında yapılan Grekçe çevirisini esas alarak kendilerine has bir şekilde tasnif yapmışlardır. Aynı zamanda Yahudilerin apokrif (sahih olmayan) kabul ettiği bir takım bölümleri de eklemişlerdir. Bu şekilde ortaya çıkan kutsal metinlere "Eski Ahit" demişlerdir. Bu yaklaşımdan dolayı Hristiyanlarca oluşturulan Yahudi Kutsal metinleri yani Eski Ahit ile Yahudilerin kendilerine ait kutsal metinleri arasında farklılık mevcuttur.²⁵⁵

Yeni Ahit'i oluşturan metinler 27 kitaptan meydana gelmektedir. Bu metinler temel özellikleri açısından üçe ayrılmaktadır. Birincisi rivayete dayanan kutsal yazılar olup bunlar; Markus, Matta, Luka ve Yuhanna İncilleri ve Resüllerin İşleri adlı kitaplardır. İkinci kısmı "Mektuplar" oluşturmaktadır. Pavlus'un 13 mektubu (Romalıları Mektup; Korintlilere Birinci Mektup; Korintlilere İkinci Mektup; Galatyalılara Mektup; Efeslilere Mektup; Koloselilere Mektup; Selaniklilere Birinci Mektup; Selaniklilere İkinci Mektup; Timoteyus'a Birinci Mektup; Timoteyus'a İkinci Mektup; Titus'a Mektup; Filimun'a Mektup), İbranilere Mektup, Yuhanna'nın Üç Mektubu; Petrus'un İki Mektubu; Yakub'un Mektubu ve Yahuda'nın Mektubu'dur. Son

²⁵³ Küçük, vd. , 2009, s. 373.

²⁵⁴ Aydın, 2007, s. 78.

²⁵⁵ Kaan, 2007, s. 72.

bölümü ise Apokaliptik yazılardan* meydana gelen Vahiy Kitabı oluşturmaktadır.²⁵⁶ Hristiyanlık, bir başka dinin (Yahudiliğin) kutsal kitabına kendi kitapları içinde yer vermesi açısından diğer dinlerden farklılık göstermektedir. Hristiyanların kabul ettiği Eski Ahit 39 kitaptan oluşmaktadır. Yeni Ahit ise 27 kitaptan meydana gelmektedir. Böylece Hristiyanlarca kabul edilen Kitab-ı Mukaddes, 66 kitaptan oluşmaktadır.²⁵⁷

1.1. Kitab-I Mukaddes'i Oluşturan Metinler

Eski Ahit ve Yeni Ahit'ten meydana gelen Hristiyanlığın Kutsal kitabının ilk bölümünü Yahudilerin Kutsal kitabı Eski Ahit, İkinci bölümünü ise Yeni Ahit yani İnciller ve ilk dönem Hristiyanlarca yazılmış olan yazılar oluşturmaktadır. Yeni Ahit'te; Dört İncil, Yirmi bir Mektup, Resullerin İşleri ve Yuhanna'nın Vahyi olmak üzere 27 kitap bulunmaktadır.²⁵⁸

1.1.1. İnciller

Hristiyan Kutsal Kitabı'nın ikinci bölümünü oluşturan Yeni Ahit'in başında dört İncil yer almaktadır. Bunlar sırasıyla; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'dır. Günümüzde bu isimlerle biliniyor olsalar da İnciller, gerçekte isimsiz olarak kaleme alınmışlardır ve II. yüzyıldan sonra günümüzdeki isimleriyle anılmaya başlanmışlardır.²⁵⁹ İnciller, Hz. İsa'nın söz ve eylemlerini nakleden kitaplardır. Hz. İsa hayattayken kendine gelen ayetleri veya aldığı vahiyleri kaydetmiş veya kaydedilmesini emretmiş değildir. O kendinden önceki kitaplara bağlı, aynı zamanda onlara yeni yorumlar getiren bir ıslahatçı konumundadır. Hz. İsa'nın talebelerine yapılan takibatlar, talebelerin Yahudi cemaati tarafından dışlanması gibi nedenler, İsa Mesih grubunun Yahudilerden uzaklaşmasına ve kopmasına zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan yeni cemaat üyelerinin Hz. İsa ile ilgili vaaz ve hayat hikayelerini yazmaya başlamaları onun vefatından yaklaşık 25-30 yıl sonra olmuştur.²⁶⁰

²⁵⁶ Aydın, 2007, s. 79.

* Apokaliptik yazılar: 1545 yılında yapılan Trent Konsilinde Yeni Ahit külliyatına dahil edilen Tanrı'nın nihai zaferi konusunda vizyonvari bir şekilde bilgi veren kitaptır.

²⁵⁷ Küçük. vd. , 2009, s. 378.

²⁵⁸ Küçük, a.g.t. , s. 73.

²⁵⁹ Aydın, 2007, s. 80.

²⁶⁰ Sarıkçıoğlu, 2002, s. 168.

Hristiyanlar, Yeni Ahit'in başında yer alan dört İncil'i Kanonik (Sahih) kabul etmektedirler. Bu İnciller dışındakileri ise apokrif kabul etmektedirler. Dört İncil'den üçünü, Matta, Markus ve Luka'yı ise Sinoptik (Birbirine benzer, uyumlu)²⁶¹ kabul ederler. Çünkü bunlar kaynak ve muhteva bakımından birbirine yakınlık göstermektedir. Dört İncil içerisinde en eski kayda geçirilenin Markus İncili olduğu kabul edilmektedir. Matta ve Luka İncilleri kaynak olarak Markus'u kullanmışlardır. Yine bilinmeyen bir Q (Quelle=Kaynak)²⁶² İncil'inden de istifade etmişlerdir. İncillerdeki metin ve muhteva benzerlikleri, aynı kaynağın kullanıldığını ortaya koymaktadır. Buradan hareketle bazı teoriler ileri sürülmüştür. Bunlar ikili kaynak teorisi, dörtlü veya daha fazla kaynak teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶³

1.1.1.1. Matta İncili

Bu İncil, Matta (Levi)²⁶⁴ tarafından kaleme alınmıştır ve 28 baptan oluşmaktadır. Hz. İsa'nın soyağacını vererek başlayan Matta İncili, onun doğumu, çocukluğu, kendisini halka anlatması ve İsrail halkının onu kabul etmemesi ile devam eder. Hz. İsa'nın vaftiz oluşunu ve şeytan tarafından denenmesi de anlatılmaktadır. Hz. İsa'nın Havarilerini İncil'i yaymak için göndermesi, Göklerin egemenliğinden bahsetmesi, düşmanlarla mücadele etmesi, mucizeler göstermesi ve Ferisilerin ikiyüzlülüğünü açığa vurması anlatılmaktadır.²⁶⁵ Matta İncili'nin, diğer şahitlerin İnciller'inden daha fazla mucizevi özellikler taşıdığı söylenmektedir.²⁶⁶

1.1.1.2. Markos İncili

Bu İncil, Markos tarafından yazılmış olup 16 baptan oluşmaktadır. Dört İncil içinde en kısa olanıdır. Hz. İsa'nın soyağacından, doğumundan ve çocukluğundan bahsetmemektedir. Daha çok Hz. İsa'nın yaptıklarını anlatmaktadır. Canlı ve hareketli bir anlatımı vardır. Markos, Hz. İsa'yı, Tanrı-Oğlu, insanoğlu ve beklenen kurtarıcı-kral Mesih olarak anlatmaktadır. Hz. İsa'nın Galile, Yahudiye ve Kudüs'teki vaazları ve yaşadıkları, ızdırapları, ölümü ve yeniden dirilişi de işlenmektedir.²⁶⁷

²⁶¹ Osman Cilacı, *Kur'an Işığında Üç Peygamber Üç Kitap*, Mistaş Basımevi, Konya, 1976, s. 111.

²⁶² Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, s. 50.

²⁶³ Küçük, vd. , 2009, s. 379.

²⁶⁴ Kuzgun, 1991, s. 143.

²⁶⁵ Matta, 1:1-28. ; Sağlam, 2004, s. 53-249.

²⁶⁶ Sağlam, 2004, s. 20.

²⁶⁷ Markos, 1:1-16.

1.1.1.3. Luka İncili

Bu İncil, Luka tarafından yazılmış olup 24 baptan meydana gelmektedir. Luka'nın aynı zamanda "Resüllerin İşleri"nin de yazarı olduğu rivayet edilmektedir.²⁶⁸ Vaftizci Yahya ve Hz. İsa'nın doğumuna ilişkin bilgiler vererek kitabına başlayan Luka, İsa'nın Müjde'yi duyurması, mucizeler göstermesi ve Yeruşalim'e gitmesi ile devam etmektedir. Tanrı'nın oğlu İsa'nın, bütün insanların kurtarıcısı olduğuna vurgu yapılmakta onun güçsüzlere karşı ilgili oluşu anlatılmaktadır. İsa'nın Bildirisi'nin o dönemde hor görülen kadınlara ve Yahudi olmayan uluslara da olduğu vurgulanmaktadır. İsa, Vaftizci Yahya ve İsa'nın öğrencilerinin insanları tövbeye çağırması, İsa'nın ölümü, yeniden dirilişi ve göğe alınışı anlatılmaktadır.²⁶⁹

1.1.1.4. Yuhanna İncili

Yuhanna tarafından kaleme alınan bu İncil, 21 baptan meydana gelmektedir. İlk üç İncil'den farklı bir şekilde başlayan Yuhanna İncili, İsa'nın başlangıçtan beri Tanrı'yla birlikte bulunmuş olup beden alıp insanların arasında yaşamış, Tanrı sözü olduğunu anlatarak başlamaktadır. Yahudi önderlerinin İsa'ya karşı koymaları ve İsa'nın çarmıha gerilmesi için uğraşmaları anlatılmaktadır. İsa'ya, "Mesih", "Söz", "Tanrı Oğlu", gibi ve daha birçok ünvan verilmekte Tanrı'dan "Baba" diye bahsedilmektedir. Hz. İsa'nın kişiliği anlatılmakta, öğretilerine, hayatına, ölümüne ve dirilişine yer verilmektedir.²⁷⁰ Yuhanna İncili'nde Hz. İsa'dan, Mesih, Allah'ın oğlu ve ete-kemiğe bürünmüş Allah olarak bahsedilmektedir. Bu İncil, Hz. İsa'dan Allah şeklinde bahsedilmesi yönüyle Sinoptik İnciller'den farklılık göstermektedir.²⁷¹ Hristiyan itikadının temeli olan "Teslis Akidesi"nin tohumlarını taşıması yönüyle büyük önem taşımaktadır.²⁷²

²⁶⁸ Kuzgun, 1991, s. 148.

²⁶⁹ Luka, 1:1-24.

²⁷⁰ Yuhanna, 1:1-21.

²⁷¹ Şaban Kuzgun, *Dört İncil'in Yazılması, Derlenmesi, Muhtevası, Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul, 1991, s. 151.

²⁷² Ahmed Yüksel Özemre, *Toma'ya Göre İncil ya da Hz. İsa'nın 114 Hadisi*, İyi Adam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 34, 35.

1.1.2. Elçilerin (Resüllerin) İşleri

Yazarı belli olmayan bu kitap 28 baptan oluşmaktadır. Üslup ve muhteva açısından Luka İncil'ine çok yakındır. Hristiyanlığın yayılışı ve Hristiyanların yaşam tarzları konu edilmektedir.²⁷³ Bunun yanında en büyük misyoner Pavlus'un seyahatleri hakkında bilgi verilmektedir.²⁷⁴

1.1.3. Mektuplar

Pavlus, Petrus, Yakup, Yuhanna ve Yahuda gibi önemli kimselerin yazdığı mektuplar, Hristiyan Kutsal kitabında mühim bir konuma sahiptir. Bu mektuplar Hristiyanlığın anlaşılmasında ve yorumlanmasında ön plana çıkmaktadırlar.

1.1.3.1. Pavlus'un Mektupları

Yeni Ahit'in içinde İnciller'den sonra en mühim bölümü Pavlus'un mektupları oluşturmaktadır. Farklı topluluklara çeşitli sebeplerden dolayı yazılan bu mektuplar, sonraki bir dönemde Yeni ahit içindeki yerini almıştır. Mektupların içeriğiyle ilgili olarak aşağıda bilgi verilecektir.²⁷⁵

Pavlus'un Romalılar'a Mektubu: Bu mektup 16 baptan oluşmaktadır ve yaklaşık olarak MS. 55 yılında yazılmıştır. Pavlus'un teolojik görüşlerinden bahseden bu uzun mektupta ayrıca Allah'ın tecellisi, şeriat ile iman arasındaki münasebetler ve vaftiz gibi meseleler anlatılmaktadır.²⁷⁶

Pavlus'un Korintoslular'a Birinci Mektubu: Bu mektupta 16 bap vardır. Hakiki hikmetten, nikahtan, Putperestlerin kurbanı ve Evharistiya'dan ve Kıyamet'ten bahsedilmektedir. 13. bapın Pavlus'a ait olmama ihtimali yüksektir.²⁷⁷

Pavlus'un Korintoslular'a İkinci Mektubu: 13 baptan oluşan bu mektupta muhaliflerle münakaşalar ve derin bir iman örnekleri bulunmaktadır.²⁷⁸

²⁷³ Küçük, vd. , 2009, s. 380.

²⁷⁴ Annamari Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999, s. 161; Elçilerin İşleri, 1:1-28.

²⁷⁵ Küçük, vd. , 2009, s. 380.

²⁷⁶ Pavlus'un Romalılara Mektubu, 1:1-16.

²⁷⁷ Pavlus'un Korintoslular'a Birinci Mektubu, 1:1-16.

²⁷⁸ Pavlus'un Korintoslular'a Birinci Mektubu, 1:1-13.

Pavlus'un Galatyalılar'a Mektubu: 6 baptan oluşmaktadır. Galatya'da oturan Hristiyanlar'a ve Galatya'daki cemaatlere yazılan bir müdaafa mektubudur. Pavlus'un kendisine yapılan ithamlara karşı yaptığı savunmayı içermektedir.²⁷⁹

Pavlus'un Efoslular'a Mektubu: 6 baptan oluşan bu mektup uzun bir şükranla başlamaktadır ve Hristiyanı bir hayat ve ahlak esasları anlatılmaktadır.²⁸⁰

Pavlus'un Filipiler'e Mektubu: Bu mektup 4 baptan oluşmaktadır. İnsanın İsa'nın yolunda gitmesi gerektiği ve semavi bir hayat sürerek İsa'nın gelmesini beklemesi gerektiği anlatılmaktadır.²⁸¹

Pavlus'un Koloseliler'e Mektubu: 4 baptan oluşan bu mektupta İsa'nın ilahiliğinden bahsedilmektedir. Efesoslulara yazılmıştır.²⁸²

Pavlus'un Selanikliler'e Birinci Mektubu: Bu mektup 5 baptan meydana gelmektedir. Pavlus'un en eski mektubudur. Gelecekte gerçekleşecek olayları konu edinmektedir. İsa'nın ikinci gelişine yer vermektedir.²⁸³

Pavlus'un Selanikliler'e İkinci Mektubu: 5 baptan meydana gelen bu mektupta İsa'nın dünyaya ikinci gelişinin hemen olmayacağı, önce Deccal'ın geleceği onu müteakib İsa'nın geleceği ve Deccal'le mücadele edeceği anlatılmaktadır.²⁸⁴

Pavlus'un Timeteos'a Birinci Mektubu: Bu mektup 6 baptan oluşmaktadır ve İsa'nın Tanrı ve insan arasındaki tek vasıta kaynağı olduğu anlatılmaktadır.²⁸⁵

Pavlus'un Timeteos'a İkinci Mektubu: 4 bap içeren bu mektupta; nasihat ve tavsiyeler bulunmaktadır.²⁸⁶

Pavlus'un Titus'a Mektubu: Bu mektup 3 baptan oluşmaktadır ve imanın pekiştirilmesi ile sağlam kişilikten bahsedilmektedir.²⁸⁷

Pavlus'un Filimon'a Mektubu: Tek baptan oluşan bu mektupta; Pavlus'un, Filimonun evinden kaçan bir kölesi ile alakalı sözleri anlatılmaktadır.²⁸⁸

²⁷⁹ Pavlus'un Galatyalılar'a Mektubu, 1:1-6.

²⁸⁰ Pavlus'un Efoslular'a Mektubu, 1:1-6.

²⁸¹ Pavlus'un Filipiler'e Mektubu, 1:1-4.

²⁸² Schimmel, 1999, s. 161-162; Pavlus'un Koloseliler'e Mektubu, 1:1-4.

²⁸³ Pavlus'un Selanikliler'e Birinci Mektubu, 1:1-5.

²⁸⁴ Pavlus'un Selanikliler'e İkinci Mektubu, 1:1-5.

²⁸⁵ Pavlus'un Timeteos'a Birinci Mektubu, 1:1-6.

²⁸⁶ Pavlus'un Timeteos'a İkinci Mektubu, 1:1-4.

²⁸⁷ Pavlus'un Titus'a Mektubu, 1:1-3.

²⁸⁸ Küçük, vd. , 2009, s. 381; Pavlus'un Filimon'a Mektubu, 1:1.

1.1.3.2. İbraniler'e Mektup

13 baptan meydana gelen bu mektubun yazarı bilinmemektedir. Eski Hristiyanlığın teolojik fikirlerinin bir özeti şeklindedir. İsa'nın Allah'ın oğlu olması, ezeli ve ebedi kahin olması ve kurban olması inancı üzerinde durmaktadır.²⁸⁹

1.1.3.3. Yakub'un Mektubu

Bu mektup 5 baptan oluşmaktadır. Yeni Ahit'te İsa'nın yakını ve Yuhanna'nın kardeşi olmak üzere iki Yakup ismi geçmektedir. İsa'nın yakını olan Yakup İsa'dan sonraki dönemde Hristiyanlar'ın başkanı olması sebebiyle mühim bir yere sahiptir. İsa'nın akrabası tarafından yazıldığı kabul edilen bu mektupta imanin iyi amellerle süslenmesi gerektiği anlatılmaktadır.²⁹⁰

1.1.3.4. Petrus'un Mektupları

İki mektuptan oluşmaktadır. İsa'nın talebesi Petrus tarafından yazılmıştır.

Petrus'un Birinci Mektubu: 4 baptan oluşmaktadır. Karadeniz, Ankara, Galatya, Kayseri ve Efes'te bulunan Hristiyanlara hitaben yazılmıştır. Petrus genellikle imanin pekiştirilmesi üzerinde durmuştur. Bundan dolayı mektup daha çok nasihat şeklindedir. Mektupta yer yer Tanrı'ya karşı olan görevler ve insanların birbirlerine karşı olan görevlerinden bahsedilmektedir. Ayrıca İsa'nın çektiği ızdıraplar da anlatılmaktadır.²⁹¹

Petrus'un İkinci Mektubu: 3 baptan oluşmaktadır. Petrus tarafından kime yazıldığı tam olarak bilinmeyen bu mektupta, imanin sağlamlaştırılması konusu üzerinde durulmaktadır.²⁹²

1.1.3.5. Yuhanna'nın Mektupları

Yuhanna tarafından kaleme alınan bu mektupların temel konusu, Hristiyan düşmanlığı ve dinden dönenlerdir.

Yuhannanın Birinci Mektubu: Bu mektup 5 baptan oluşmaktadır. Hristiyanlar için mühim bir konuma sahiptir. Dinden dönenlerden bahsedilen bu mektupta bu kimselere "Mesih Düşmanı" kavramı kullanılmaktadır. Mektupta ayrıca "Günah"

²⁸⁹ İbraniler'e Mektup, 1:1-13.

²⁹⁰ Yakup'un Mektubu, 1:1-5.

²⁹¹ Petrus'un Birinci Mektubu, 1:1-4.

²⁹² Küçük, a.g.t. , s. 79; Petrus'un İkinci Mektubu, 1:1-3.

kavramı ele alınmakta ve "Günah"a karşı gerçekleştirilen bir mücadeleden bahsedilmektedir.²⁹³

Yuhannanın İkinci Mektubu: Mektup 3 baptan müteşekkil olup, imanının sağlamlaştırılması ve düzeltilmesi konuları ele alınmaktadır. Dikkatler, Mesih düşmanlığının artmasına çekilmekte ve buna karşı Hristiyanlar uyarılmaktadır.²⁹⁴

Yuhannanın Üçüncü Mektubu: Bu mektupta 3 baptan meydana meydana gelmektedir. Gayus isimli bir şahsa yazılan mektupta Hristiyanlara sahip çıkan Gayus'a yapılan methiye ve övgüler bulunmaktadır.²⁹⁵

1.1.3.6. Yahuda'nın Mektubu

Yahuda'nın kaleme aldığı ve tek bap olan bu mektup Hristiyanlar için nasihatler içermektedir.²⁹⁶

1.1.4. Vahiy(Apokalips) Kitabı

Bu kitap 22 baptan meydana gelmekte olup Yuhanna'nın Patmos Adası'nda sürgünde olduğu 94-95'li yıllarda yazılmıştır. Bu kitapta dini inkar edenlere karşı imanlı ve dürüst olanların galip geleceği anlatılmaktadır. Geleceğe dair pek çok kehanete de yer verilen bu kitapta, Tanrı'nın kötülüğü yenip kıyamette tüm insanlığı kucaklayacağından bahsedilmektedir. Hristiyanlığa göre vahiy, İncil ile son bulmuştur. Hristiyanlar'a göre Havariler'in ölümünden sonra ne bir peygamber gelmiş ne de Tanrı adına konuşmuştur. Onlara göre İsa, İnsanlar için yapılmış olan en mükemmel ve en yüce "Vahiy"dir. Netice itibariyle ve özetle, Hristiyanlıkta Kutsal kitap, Tanrısal açıklamanın bir ürünü olarak düşünülmektedir.²⁹⁷

1.2. Kutsal Kitabın Vahyi ve Yazıya Geçirilmesi

Hristiyanlıkta Kutsal kitabın oluşması hususunda Hz. İsa, merkezi bir konuma sahiptir. Hz. İsa, Allah'tan bir kitap almamıştır. O vahyin müşahhaslaşmış şeklidir.²⁹⁸ Hristiyanlığa göre Tanrı, İsa'da bedenleşerek hem insanlara mesajı anlatmış hem de

²⁹³ Yuhanna'nın Birinci Mektubu, 1:1-5.

²⁹⁴ Yuhanna'nın İkinci Mektubu, 1:1-3.

²⁹⁵ Küçük, vd. , 2009, s. 382; Yuhanna'nın Üçüncü Mektubu, 1:1-3.

²⁹⁶ Schimmel, 1999, s. 163; Yahuda'nın Mektubu, 1:1.

²⁹⁷ Küçük, vd. , 2009, s. 382-383; Vahiy, 1:1-22.

²⁹⁸ Ömer Faruk Harman, "İncil", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 22, 2000, s. 272.

kendisinin ve iradesinin de sırrını açıklamak için bedenleşmiş olduğu İsa'nın ağzından söyleyeceklerini söylemiştir. Bu nedenle Tanrı'nın mesajını en iyi anlatan İsa'dır. Havariler ise Tanrı'ya ait olan fakat İsa'nın ağzından dökülen bu sözleri Kutsal Ruh'un ilhamı ile kaleme almışlardır. Böylece Kutsal kitabın ikinci kısmını ve ana bölümünü meydana getirmişlerdir.

Hristiyanlığın Kutsal kitabının oluşmasında vahiy ve ilham anlayışı birbirini tamamlamaktadır ve paralellik göstermektedir. Kutsal kitap, hem Tanrı vahyi hem de Kutsal Ruh'un ilhamıyla kaleme alınmıştır. Tanrı'nın, yazarların yaptığı işin sorumluluğunu üstüne almasından ve metinlerin gerçek yazarı olmasından dolayı Kutsal kitap, vahiy mahsulüdür.²⁹⁹ Kutsal kitabın yazarları, İsa'nın mesajını Kutsal Ruh'un ilhamıyla fakat kendi üsluplarınca yazmışlardır. Kutsal Kitapların vahiy ve ilhamının anlamı, bu kitapların Allah'ın iradesinin ve hakikatinin yanılmaz bir ifadesi olarak kutsal yazarlar aracılığıyla tam olarak insanlara verilmesidir. Önceleri Kutsal Kitabın "harfî harfine ilham" olduğuna inanılırken günümüzde "sözle ilham" yani lafızların olmasa bile mananın vahyedilmiş olduğu fikri benimsenmektedir.³⁰⁰ Hristiyanlıkta Hz. İsa vahyin kaynağı konumundadır. Havariler ise resul sayılmaktadır. Buradan hareketle Kutsal kitaplar da, Kutsal Ruh'un ilhamıyla Havarilerce kaleme alınmış yazılar olarak görülmektedir.³⁰¹

Hristiyan teologlar, vahiy ve ilham kavramları arasında ayrım yapmaktadırlar. Hristiyan teologlara göre vahiy; Tanrı'nın insanların bilmesinin mümkün olmadığı şeyleri seçilmiş insanlara bildirmesidir. İlham ise, vahyi alan kişilerin görüp duydukları şeyleri sözlü olarak veya yazılı olarak başkalarına aktarırken, Tanrı'nın onları hata yapmaktan korumasıdır. Hristiyanlıkta ilham aynı zamanda vahyin nesillerden nesillere aktarılmasını da ifade etmektedir.³⁰²

Hız. İsa hayattayken almış olduğu vahiyleri veya kendine gelen ayetleri ne kendisi kaydetmiş ne de kaydetmeleri için başkalarına emir vermiştir.³⁰³ Hız. İsa'nın yaptıkları ve söyledikleri kendi zamanında yazıya geçirilmemiş, takipçileri tarafından ezberlenmiş ve sözlü olarak aktarılmıştır.³⁰⁴ Bu durum Hız. İsa vefat ettikten sonra da

²⁹⁹ Küçük, vd. , 2009, s. 374.

³⁰⁰ Harman, 2000, s. 272.

³⁰¹ Küçük, vd. , 2009, s. 375.

³⁰² Küçük, a.g.t. , s. 70.

³⁰³ Sarıkçioğlu, 2002, s. 168.

³⁰⁴ Kaan, 2007, s. 72.

bir müddet daha böyle devam etmiştir. Hz. İsa'nın ölümünden yaklaşık 25-30 yıl sonra onun takipçileri, Hz. İsa ile ilgili vaaz ve hikayeleri kaydetmeye başlamışlardır. Hz. İsa'dan hemen sonra beklenen Mesih devletinin gelmemesi,³⁰⁵ İsa'yı görenlerin zamanla ölmesi, Hristiyanlığın geniş bir alana yayılması ve Hristiyan hayatının büyük bir ölçüde şekil kazanması neticesinde yazılı kaynaklara ihtiyaç duyulmuştur. Bunun neticesinde İsa'yı görenler veya onu görenleri görenler sözlü rivayetleri yazıya geçirerek yazılı rivayetleri oluşturmuşlardır. Yazılı metinler en az elli yıllık bir zaman dilimi içerisinde, doğrudan doğruya Tanrı'nın gözetiminde ve en az dokuz müellif tarafından yazılmıştır. Lakin bu yazım işleminin sonucunda ortaya tarih ve muhteva açısından farklılık arzeden birbirinden farklı yazılı metinler ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine farklı ve birbiri ile çelişik durumdaki kitaplar İznik Konsili'nde değerlendirilmeye ve elemeye tabi tutulmuşlardır. Elemeye tabi tutulan kitapların hangilerinin Sahih/Gerçek olduğu karara bağlanarak Kanonik kitap listesi belirlenmiştir. Reform sürecinde Protestanlar, Hristiyanların bazı Kutsal Kitaplarının kanonik değil apokrif olduğunu savunmuşlardır. 1546 yılında Trent Konsili'nde Protestanların apokrif olarak değerlendirdiği kitaplar, Dauterakanonik (İkinci Kanon) olarak kabul edilmiştir.³⁰⁶

İnciller arasında en erken yazılmış olanı Kutsal kitapta yer almayan Q ve Tomas İncilleri'dir. MS. 50-60 yıllarında kaleme alınmışlardır. Kutsal Kitap içindeki dört İncil'den en erken yazılmış olanı Markus'dur. Markus, Romalı müminlerin isteği üzerine mabedin tahribinden önce MS. 63-70 yıllarında yazmıştır.³⁰⁷ Matta ve Luka İncilleri ise MS. 80-90'lı yıllarda yazılmıştır. Matta İncili'nin yazarı on iki Havari'den biridir. Luka İncili'nin yazarı ise Pavlus'un talebesi aynı zamanda "Resullerin İşleri"nin de yazarıdır. Yuhanna Hz. İsa'nın Havarisi'dir. Yuhanna İncili MS. 90-110 yılları civarında yazılmıştır.³⁰⁸

1.3. Apokrif İnciller

Hristiyanlığın sahih kabul ettiği ve Yeni Ahit'e aldığı kutsal metinlerin dışında, sahih saymadığı, uydurma olarak gördüğü bazı İnciller ve mektuplar da bulunmaktadır. Bunlara "Apokrif Kitaplar" denmektedir. Apokrif; kelime olarak gizli ve saklı

³⁰⁵ Sarıkçıoğlu, 2002, s. 168.

³⁰⁶ Küçük, vd. , 2009, s. 374-375.

³⁰⁷ Sarıkçıoğlu, 2002, s. 169; Kuzgun, 1991, s. 127.

³⁰⁸ Aydın, 2007, s. 80.

demektir. Bazı kiliseler bu kitapların, Tanrı esini olduğunu ancak haklarında yeterli delil olmadığı için apokrif olarak değerlendirildiğini söylemektedirler.³⁰⁹ Bunların içinde en meşhur olanları, Ebionitler, İbraniler ve Barnaba İncilleri'dir. Bu İnciller, günümüz Hristiyanlık anlayışa zıt bir karakter taşımaktadır. Bu İncillerde Allah'ın birliği, Hz. İsa'nın Tanrı olmadığı, onun Allah'ın kulu ve rasulü olduğu anlatılmaktadır. Ebionitler İncili'nden sadece bazı parçalar günümüze kadar gelebilmiştir.

Barnaba İncili, 20. yüzyılın ilk yarısında İngilizce'ye çevrilmiş sayısız tartışmaya ve araştırmaya tabi tutulmuştur. Barnaba İncili, Hz. İsa'nın ilahlılığını ve teslis inancını reddetmekte, çarmıh olayını da kabul etmemektedir. Papalık, Hristiyan bir muhitte ortaya çıkan bu İncil'i, okunması yasak kitaplar arasında zikretmiştir.³¹⁰ Bu İncillerin yanında bir de MS. 63 yada 66 yıllarında Romalılarca şehit edilen Hz. İsa'nın kardeşi Yakup' a atfedilen Yakup İncili bulunmaktadır. Yakup İncili'nde Kur'an'da yer alan Al-i İmran ve Meryem Sureleri'ne paralel anlatımlar yer almaktadır.³¹¹

İbrani Tomas İncili'nde Hz. İsa'nın çocukluğu ve mucizeleri ile Hz. Yahya hakkında haberler anlatılmaktadır. Bu İncil'de de yine Al-i İmran ve Meryem Sureleri'ne paralel bilgiler verilmektedir. Yakup İncili ve İbrani Tomas İncili'ne, Hristiyan alimlerce, "İsa'nın Çocukluk İncilleri" denilmektedir. İbrani Tomas incili'nden başka ayrı bir Tomas İncili daha bulunmaktadır. Hz. İsa'dan sözler nakleden bu İncil Mısır'da 1945 yılında bulunmuştur. Bu İncillerin dışında 1886/87 yılında Yukarı Mısır'da bulunan Petrus İncili, 1945'te Mısır'da Nag Hammadi metinleri içinde bulunan ve gnostik düşüncenin etkisi gözlemlenen Filip İncili de bulunmaktadır. Bunların yanında bazı mektuplar ve kitaplarda mevcuttur. İlk Hristiyan Cemaatı bunları sahih saymadığı için sonraki Hristiyanlarca da sahih sayılmazlar.³¹²

1.4. Hristiyan Mezhepleri ve Kutsal Kitap Anlayışı

Hristiyanlık, ilk dönemlerde Yahudilik içinden çıkmış olan bir Mesih hareketi iken zamanla evrensel bir din haline gelmiştir. Hristiyan inanç esaslarının belirlenmesi esnasında Kilise içerisinde büyük tartışmalar ve kopmalar meydana gelmiştir. XI. yüzyılda Doğu (İstanbul)-Batı (Roma) ayrılığı meydana gelmiştir. İstanbul ve Roma

³⁰⁹ Küçük, a.g.t. , s. 72.

³¹⁰ Kuzgun, 1991, s. 128-129.

³¹¹ Sarıkçıoğlu, 2002, s. 170.

³¹² Sarıkçıoğlu, 2002, s. 171.

kiliseleri arasında siyasi nüfuz ve otorite tartışmalarıyla başlayıp Kutsal Ruh meselesi ile devam eden bu kavga Ortodoks ve Katolik kiliselerini ortaya çıkarmıştır. Katolik Kilisesi'nin uygulamalarına karşı yapılan reform hareketi neticesinde ise Protestan Kiliseleri doğmuştur.³¹³

1.4.1. Katolik Mezhebi

Katolik kelimesi genel olarak; yerel cemaatlere karşı Hristiyan kilisesinin evrenselliğini, aykırı ve ayrılıkçı inançlar karşısında doğru inancı ve bu inanç ve uygulamaların tarihsel sürekliliğini ifade etmiştir.³¹⁴ Katolikliğin merkezi Roma'dır. Dünyada en fazla mensubu bulunan kilisenin merkezîyetçi ve hiyerarşik bir yapısı vardır. Başında yanılmazlığına inanılan Papa, ondan sonra sırasıyla kardinaller, piskoposlar ve rahipler bulunmaktadır. Papa, ruhani Vatikan Devleti'nin başında bulunmaktadır.

Katolikler, Yahudiler'e ait Eski Ahit'i Yahudiler'in kabul etmediği bazı kitapları da Eski Ahit'ten sayarak 24 olan Eski Ahit kitap sayısını 39'a çıkarmışlardır. Bunun yanında Yahudi ve Protestanlarca apokrif kabul edilen kitapları, Deuterokanonik* sayarak 39 olan kitap sayısını 46'ya çıkarmışlardır. Yeni Ahit'teki 27 kitap da eklenince bu sayı 73'e yükselmektedir. Katoliklere göre kutsal kitap, gelenek ve Kilise ile birlikte Hristiyan inancının üç temel dayanağı konumundadır. Buna göre kutsal kitap, Tanrı'nın sözüdür. Gelenek, Tanrısal etkinliğin sürekliliği, Kilise ise bu üç unsurun uygulayıcısı konumundadır. Buradan hareketle Katoliklere göre kutsal kitap tek başına iman kaynağı olamaz. Katolik kilisesi, vahyin bütün muhtevasının İncillerden çıkarılamayacağını söylerken kutsal kitabın yanında geleneğin de mühim bir yeri olduğunu savunmaktadır. Onlar geleneğinde Kutsal Kitapla aynı kaynaktan çıktığını iddia etmektedirler. Katoliklere göre gelenek şöyle oluşmuştur; Hz. İsa Tanrı'dan mesaj almış, Havariler de bu mesajı İsa'dan öğrenip insanlara ulaştırmışlardır. Hz. İsa ve ondan hemen sonra İnciller henüz yazılmamıştır. Katolikler, İnciller yazılmadan önce varolan şifahi öğretiyi, gelenek demişlerdir. İncillerin bunun sayesinde meydana geldiğini ileri

³¹³ Kaan, 2007, s. 75.

³¹⁴ Mehmet Katar, "Hristiyanlıkta Temel Kavramlar" Yaşayan Dünya Dinleri, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s. 102.

* Deuterokanonik: Protestanlarca apokrif sayılan, Katolik ve Ortodokslarca kabul edilen kitaplardır. Deuterokanonik olarak kabul edilen kitaplar şunlardır; Tobit, Yudit, Ester, Makkabi 1 ve 2, Bilgelik kitabı, Sirah ve Baruh Kitapları.

sürmektedirler. Protestanlar bu hususta Katoliklerin aşırıya kaçtığını düşünmektedirler. Katolikler, İncil'in yorumunun Kilise geleneğinde yapılması ve bireysel yorumlardan uzak durulması taraftarındırlar.³¹⁵

Katolik Mezhebinin en yüksek dini lideri Papa'dır. Papa, İsa'nın vekili, Petrus'un halefidir. Papa, Kardinaller tarafından seçilmektedir. Roma Kilisesi diğer kiliselerden manevi bakımdan daha yüksektir. Evrensel kurtuluş sadece Katolik Kilisesi'nin öğretileriyle mümkündür. Katolik Kilisesi Kutsal Ruh'un idaresi altındadır. Vahyin kaynağı olarak kitap ve geleneğe önem verilmekte, Kutsal Ruh'un Baba'dan ve Oğul'dan birlikte çıktığına inanılmaktadır. Onlara göre Meryem'de göğe yükselmiştir ve o hem Oğul Tanrı'nın hem de Kilise'nin annesi konumundadır. Başlangıçtan günümüze kadar yapılmış olan 21 konsülü ve onların kararlarını, Cennet, Cehennem, Son yargı günü ve Arafı kabul etmektedirler.³¹⁶

1.4.2. Ortodoks Mezhebi

Ortodoks kelimesi, doğru görüş ve doğru inanç anlamlarına gelmektedir. 1054 yılında Doğu-Batı ayrılığından sonra Bizans Patrikliği, kendisinin üstün olduğunu ve doğru yolda olduğunu savunmuştur. Hristiyan dünyasının ikinci büyük mezhebi olan Ortodoksluğun merkezi İstanbul'daki Bizans Patrikliğidir. Ruhani liderleri Patrik olup Papa'nın yanılmazlığını kabul etmezler.³¹⁷

Eski ve Yeni Ahit'i oluşturan Kutsal kitapların sayısı hususunda Katoliklerle aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Geleneğe bakış açıları ise Katolikler gibi evrensel değil, etnik ve lokal bir bağlamda olmaktadır. Ortodoks inancına göre gelenek, Kutsal Ruh'un sürekli yön verdiği canlı bir modeldir. Onlar Kutsal kitabın, geleneğin sadece bir kısmını içerdiğini kabul ederler. Evharistiya Ayini, Ortodokslar için büyük öneme sahiptir. Evharistiya ayininin bu kadar önemli olmasının sebebi, bu ayinin Kutsal kitabın yorumunu ve bir özetini ifade ettiğine inanmalarından kaynaklanmaktadır. İlahi kelamın ayinlerde tamamlandığına inanan Ortodokslar, Kutsal kitabı sınırlandırmışlardır.³¹⁸

³¹⁵ Küçük, a.g.t. , s. 96-98.

³¹⁶ Kaan, 2007, s. 75.

³¹⁷ Kaan, 2007, s. 76.

³¹⁸ Küçük, a.g.t. , s.98.

Kutsal Ruh'un sadece Baba'dan çıktığına inanmaktadırlar. Baba hariç herkesi ikonlarla tasvir etmektedirler. Geleneğe önem vermekle birlikte vahiy mahsülü olarak kabul etmezler. Meryem'e Tanrı anası olarak bakarlar ama onun göğşe yükselişini ve günahsızlığını kabul etmezler. İlk Yedi Konsil ve kararlarını kabul edip sonrakileri kabul etmezler.³¹⁹

1.4.3. Protestan Mezhebi

Protestan, başkaldıran ve itiraz eden gibi anlamlara gelmektedir. Katolikliğin dini inanç ve uygulamalarına karşı bir tepki mahiyetinde ortaya çıkan reformist toplulukların genel adı olmuştur. Kilisenin dini otoritesine ve günahları bağışlama yetkisine karşı çıkarak reformist görüşler ortaya atan Alman Martin Luther bu hareketin başını çekmektedir. Bu hareket Avrupa'ya Zwinger ve Calvin ile yayılmıştır. Reformist düşüncenin etkisiyle ve geçen zamanla inanç ve düşüncelerin değişmesiyle pek çok farklı Protestan grup ortaya çıkmıştır.³²⁰

Protestanlar, Eski Ahit'i 39 kitap Yeni Ahit'i ise 27 kitap olarak kabul etmektedirler. Bu konuda Katolik ve Ortodokslardan ayrılırlar. Kutsal kitabı Kilise'nin üzerinde gören Protestanlara göre Kilise'nin kutsal kitabı yorumlama yetkisi yoktur. Protestanlar, İsa'yı İncil'in muhtevisiyatı olarak görmektedirler. Onlar için merkezi olan İncil'dir. Kutsal kitabı öğrenmek için rahiplere ihtiyacın olmadığını savunmaktadırlar. Belli bir seviyeye sahip herkes İncil'i okuyup anlayabilir. Kutsal kitabın anlaşılmasında aracıya ve geleneğe ihtiyaç duymayan Protestanlar, diğer Hristiyan mezheplerinden farklı olarak kutsal kitaba dipnotlarla yorum şeklinde bazı açıklamalarda eklemişlerdir.³²¹

Papanın yanılmazlığını ve otoritesini kabul etmeyen Protestanlar, sakramentlerden de sadece Vaftiz ve Evharistiya'yı kabul etmektedirler. Günah İtirafı'nın zorunlu değildir ve Kilise mensuplarının Günah Çıkarma yetkisi yoktur. Ruhban sınıfı evlenebilir. Kiliselerde resim ve heykeller bulundurulmaz. Kilise'nin de yanlış yapabileceği veya yanılabilirliği ilke olarak kabul edilmiştir. Protestanlık Hristiyanlığın önünü açarak donmuşluğunu, durağanlığını gidermiş, ona bir yön ve hız

³¹⁹ Küçük, vd. , 2009, s. 407.

³²⁰ Kaan, 2007, s. 76.

³²¹ Küçük, a.g.t. , s. 99-100.

vermiştir. Böylece Hristiyanlık çağın gereklerine göre yorumlanmış, değişik ülkelerce benimsenmiş ve savunulmuştur.³²²

1.5. İncil'in Tahrifi Meselesi

Hristiyanlıkta Hz. İsa vahyin kaynağı olup Havariler ise resul olarak kabul edilmektedir. Bu anlayıştan hareketle Kutsal Kitaplar' da Kutsal Ruh'un ilhamıyla yazılmış olan eserler olarak görülmektedir. Böyle bir yaklaşıma rağmen Yeni Ahit'in yazılışı ve muhtevası hakkında değişik görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşlerden birisine göre Kilise, İncillerin yanı sıra bir kısım mektup ve kitapları da Yeni Ahit'e eklemiştir ve kesin bir kutsal kitap bulunmaması boşluğunu gidermek istemiştir. Lakin bunlar bizatihi Hz. İsa'nın söylemiş olduğu veya yazdırttığı sözlerden değildir. Çünkü İsa, Aramca konuşmaktadır. Oysa eldeki en eski Yeni Ahit metinleri ise Yunanca' dır. Bu durum Kutsal kitaba şüpheyile bakılmasına yol açmaktadır. İnciller, Hz. İsa'ya belirli bir senetle dayanmamakta ve mektup özelliği taşımaktadır. Mesela Luka, kendine ait olan incilinin başında Teofilos isimli bir dostundan bahsedip bu metinleri onun için yazdığını ifade etmektedir. Doğal olarak bu metinler, Hz. İsa'ya değil Luka'ya ait olup ona atfedilmektedir. Daha da ötesi yapılan metin incelemeleri neticesinde Luka'nın incilindeki bazı bölümlerin ona ait olmadığı anlaşılmıştır.³²³

En kuvvetli İncil olarak kabul edilen Luka İncili'nin yazarı Luka, Pavlus'un talebelerinden olup Havarilerden değildir ve İncil'ini Pavlus'un telkinleriyle kaleme almıştır. Luka, yazmış olduğu İncilini diğer İncilleri inceleyerek yazdığını söylemektedir. Lakin onun İncil'i ve diğer İnciller arasında farklılıklar mevcuttur. Bu durumda ya onun yazdığı doğru değildir ya da diğerleri doğru değildir.³²⁴ Gerek Sinoptik sayılan Matta, Markos ve Luka İncilleri arasında gerekse bunlar ile Yuhanna arasında anlatılan olayların ve konuşmaların seçiminde birçok farklılık ve çelişki bulunmaktadır. Aynı zamanda anlatılan olayların ve konuşmaların sıralanışında ve anlatımında da bu durum söz konusudur. Tenkit hareketinin başlamasıyla ortaya konan bu eleştirilere karşı te'lif ve tevil çalışmalarıyla Kilise Babaları cevap vermeye gayret etmişlerdir. Bu hususta eserler kaleme almışlardır. Katolik yorumcular İncil'in aldatmayan, çelişmeyen hakikat ruhunun eseri olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre,

³²² Küçük, vd. , 2009, s. 417-418.

³²³ Küçük, vd. , 2009, s. 376.

³²⁴ Küçük, vd. , 2009, s. 376-377.

İnciller arasında basit, mantık dışı durumlar ve zahiri çelişkiler mevcuttur. Bununla birlikte bunların izahının ve çözümünün kolay olduğunu söylemektedirler. Onlar böyle iddia etseler de durum hiç de öyle gözükmemektedir.³²⁵

1.6. İnciller'deki Farklılıklara Örnekler

1- Hz. İsa'nın nesebiyle alakalı olarak verilen bilgiler Matta ve Luka İncillerinde farklılık göstermektedir.³²⁶

2- Matta'ya göre oruçlu olup Hz. İsa'ya soru soranlar Yuhanna'nın talebeleridir. Oysa Markus'a göre yazıcılar ve Ferisiler'dir.³²⁷

3- Matta ve Markus'a göre Hz. İsa, Yahya'nın hapse atılmasından sonra Yuhanna'ya göre hapisten önce göreve başlamıştır.³²⁸

4- Hz. İsa için sık sık hem "Allah'ın Oğlu" hem de "Yusuf Oğlu", "Davud Oğlu", "Adem Oğlu" gibi terimler kullanılmaktadır.

5- Hz. İsa'nın Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilmesi, Matta, Markus ve Luka'da yer alırken, Yuhanna'da bulunmamaktadır.³²⁹

6- Hz. İsa'nın Kudüs'e girişi esnasında sıpaya binmesi, bindirilmesi hadisesinin anlatımı İnciller arasında farklılık göstermektedir.³³⁰

7- Havarilerden Hz. İsa'yı ele veren kimsenin tarifi İnciller' de farklı anlatılmaktadır. Yuhanna İncili'ne göre bu kişi Hz. İsa'nın lokmayı batırıp verdiği kimsedir. Diğer İncillere göre ise sofraya elini Hz. İsa ile birlikte uzatan kişidir.³³¹

8- Diğer İncillerde Evharistiya olayı anlatılırken, Yuhanna'da Evharistiya olayı yoktur.³³²

9- Diğer İncillerde anlatılan mucizelerin sayısı Yuhanna İncili'ndeki mucizelerden daha fazladır. bu incil'de mucizelerin sayısı yediye indirilmiştir.³³³

Allah'a nispet edilen bir kitapta bu şekilde çelişkilerin ve farklılıkların olmayacağı, bir Peygamber'in kendini Tanrılaştırıp Tanrı'yı da insanlaştırmayacağı

³²⁵ Harman, 2000, s. 274.

³²⁶ Matta, 1/1-17, Luka, 3/23-38.

³²⁷ Yuhanna, 9/14, Markus, 2/18.

³²⁸ Harman, 2000, s. 274; Matta, 4/12-17, Markus, 1/14-15, Yuhanna, 3/22-26; 4/1-3.

³²⁹ Matta, 3/3-17, Markus, 1/9-17, Luka, 3/21-22; 4/1.

³³⁰ Markus, 9/7, Matta, 21/5, Lu.ka, 19/30-35, Yuhanna, 12/14.

³³¹ Yuhanna, 13/26, Markus, 14/20, Matta, 26/23, Luka, 22/21.

³³² Kuzgun, 1991, s. 152.

³³³ Kuzgun, 1991, s. 153.

genel olarak kabul edilen görüşlerdendir. Hıristiyanlara ait olan Kutsal kitapta bu hususların bulunması onun sonradan ve insan eliyle yazıldığıнын, değişik şekillerde yorumlandığıнын ve tahrifata uğradığıнын delilleri arasında sayılmaktadır.³³⁴

³³⁴ Küçük, vd. , 2009, s. 377-378.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİYETTE KUTSAL KİTAP ANLAYIŞI

İlahi dinler'in sonuncusu İslamiyettir. İslamiyet'in kutsal kitabının ismi "Kur'an-ı Kerim"dir. Kur'an, yaklaşık olarak 23 yıllık bir zaman diliminde Hz. Muhammed (sav)'e indirilmiştir. Kur'an'ın bir kısmı Mekke şehrinde bir kısmı ise Medine şehrinde Hz.Muhammed (sav)'e vahyedilmiştir.

1. KUR' AN-I KERİM

İslamiyet, dünyadaki dinler arasında müntesiplerinin çokluğu bakımından Hristiyanlık' tan sonra ikinci sırada gelmektedir. İslam kelimesi "barış", "kurtuluşa ermek", ve "boyun eğmek" gibi manalara gelmektedir. Putperestliğin yaygın olduğu Arabistan' da doğmuş olan İslamiyet, Semavi Dinler' in sonuncusudur.³³⁵ İslam dininin Kutsal kitabının ismi "Kur' an-ı Kerim"dir. Kur'an'ı Kerim'e vahiyle insanlığa aktarılan ilahi mesaj anlamında "Kitap", sayfalar halinde yazılmış ve iki kapak arasında bir metin olmasından dolayı "Mushaf" da denilmektedir.³³⁶ Bu isimlendirmelerin yanında; Kelam, Nur, Şifa, Zikir, El-Urvetü'l Vüska, Hüküm, Hikmet, Hablullah, Mutahhar, Mübarek ve Musaddık gibi daha birçok isim ve sıfat ta kullanılmaktadır.³³⁷

Kur' an-ı Kerim kelime olarak, ezberden okumak ve irşad etmek³³⁸ anlamlarını da ihtiva edecek bir biçimde okumak, toplamak ve bir araya getirmek³³⁹ anlamlarına gelmektedir. Dini bir terim olarak Kur' an; Yüce Allah tarafından vahiy* yoluyla, Arapça olarak Hz. Muhammed (sav)'e indirilen, nesilden nesile tevatüren** gelen,

³³⁵ Kaan, 2007, s. 105.

³³⁶ Gündüz, 2007, s. 37.

³³⁷ Cilacı, 1976, s. 114-115.

³³⁸ Küçük, vd. , 2009, s. 457.

³³⁹ Abdülhamit Birişik, "Kur'an", TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, c. 26, 2002, s. 383.

* Vahiy: Arapça da vahy kelime olarak; gizlice konuşmak, emretmek, ilham etmek, fısıldamak ve yazmak gibi manalara gelmektedir.Terim olarak ise; Allah'ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi gizlice peygamberine bildirmesi demektir.İslam'a göre vahiy; ilham yoluyla, Allah'ın perde arkasından konuşmasıyla, Cebrail vasıtasıyla ve sadık rüyalar yoluyla meydana gelmiştir.

**Tevatür:Aklın yalan üzerine ittifak etmelerini kabul etmeyeceği bir topluluğun aynı şekilde bir topluluktan yapmış oldukları rivayettir.

***Ayet:Sonu ve başı belli olan, uzun veya kısa, bir harf veya bir kaç kelime veya cümleden oluşan Allah'ın sözlerine denir.

**** Sure: Başı ve sonu belli olan, farklı sayıda ayetler içeren Kur' an'ın bölümlerine denmektedir.

***** Cüz: Kur'an'ın otuza bölünmüş parçalarından her birine denmektedir. 600 sayfa olan Kur'an da 30 cüz vardır.

***** Hizb: Kur'an da bir cüzün(20 sayfa) 1/4'ine Hizb denir.

mushaflarda yazılı olan, Fatiha Suresi ile başlayıp Nas Suresi ile biten, okunması ile ibadet edilen ve sevap kazanılan, 323.015 harf, 77.439 kelime, 6236 ayet*** ve 114 sureden**** oluşan muciz bir kelimadır.³⁴⁰ Kur'an, okuma ve ezberleme konusunda kolaylık sağlamak için 30 cüze***** ve 120 hizbe***** ayrılmıştır.

Kur'an, Ramazan ayında nazil olmaya başlamıştır. Kur'an, kısım kısım nazil olarak 23 yıl 2 ay ve 22 günde tamamlanmıştır. Küçük sureler ve büyük surelerden bir kısmı bir defada nazil olduğu halde, bazı büyük sureler ve küçük sureler parçalar halinde yıllar zarfında inzal olmuştur. Kur'an'ın indirilişi Hz. Peygamber (sav) zamanında tamamlanmıştır. Hz. Muhammed (sav) Allah'tan aldığı vahiyleri, insanlara bildirmiştir ve onları İslam'a davet etmiştir. Hz. Muhammed (sav) aynı zamanda kendisine gelen vahiyleri sahabelerine kaydettirmiş ve de ezberlettirmiştir. Hz. Peygamber (sav)'in vefatından kısa bir süre öncesine kadar Kur'an inmeye devam etmiştir. Kur'an'ın nüzulü tamamlanınca Hz. Muhammed (sav) tarafından Kur'an'ın tertibi yapılmıştır ve bu tertip vahye dayanmaktadır. Hz. Muhammed (sav) vefat ettikten sonra Hz. Ebu Bekir, Kur'an'ı bir cilt haline getirmiş, iki kapak arasında toplamıştır. Hz. Osman'da toplanan Kur'an nüshasını, çoğaltmış ve çeşitli ülkelere göndermiştir.³⁴¹

İslam'daki Kutsal kitap anlayışı Yahudilik ve Hristiyanlıktan farklıdır. Müslümanlar, tahrifata uğramamış olan İncil ve Tevrat'ın aslına inanmaktadırlar. Halbuki Yahudiler ve Hristiyanlar, Kur'an'ı kabul etmemektedirler. Kitaplara İman, İslam'ın temel esaslarından birisidir.

1.1. Kur'an-ı Kerim'i Oluşturan Metinler

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in muhatabı olan ilk toplulukların çeşitli tavır ve davranışlarına, ihtiyaçlarına ve olayların gelişimi vb. durum ve şartlara göre değişik zaman ve mekanlarda, bazen ayet ayet bazen de sure şeklinde, duruma göre uzun veya kısa olarak nazil olmuştur. Bu yüzden muhtevayı oluşturan konular Kur'an'ın geneline yayılmış olup, sistematik eserlerde alışlageldiği gibi bir yapıda değildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in talimatıyla yapılan dizilişte de durum böyledir. Bu tertip ile Kur'an'ı okuyan veya dinleyen bir kişi aynı anda birden çok konuyu gözden geçirmekte, birçok irşad ve uyarıya muhatap olmaktadır. Bu durum etkileyici, eğitici ve yararlı olsa da

³⁴⁰ Karagöz, 2006, s. 386.

³⁴¹ Cilacı, 1976, s. 116.

onun muhtevasını müstakil konu başlıkları altında vermeyi zorlaştırmaktadır. Müslüman alimler ve Müsteşrikler Kur'an'ın konuları ile alakalı çeşitli eserler kaleme alırken farklı tercihler ve tasnifler yapmışlardır.³⁴²

Kur'an'ı Kerim'e konuları açısından bakıldığı zaman, Kur'an ayetlerinin; inanç ilkeleri, bireysel ve toplumsal hayat olayları ile kıssalar olmak üzere üç kısımdan meydana geldiğini görülmektedir. Birinci kısma giren ayetlerde Allah, dünya, insan, insanın varacağı son nokta ve kıyamete dair bilgi ve inanç ilkeleri açıklanmaktadır. Kişisel ve sosyal hayata ilişkin ayetlerde; ibadet, ahlak ve hukuk ile ilgili emir ve yasaklar üzerinde durulmaktadır. Bu ayetler de kendi içerisinde ibadetlere, kefaretlere, muamelata, aileye, cezalara, yöneten-yönetilen ilişkisine ve Müslümanlar'ın Gayr-ı Müslimler'le ilişkileri, olmak üzere yedi kısma ayrılır. İbadetlerden bahseden ayetlerde ayrıntıya inilmeden Namaz, Oruç, Zekât ve Hac gibi temel ibadetler ile ilgili bilgiler verilmektedir. Kıssalar adı verilen hikâye ve olayların yer aldığı ayetlerde ise toplumların, kabilelerin, kralların, peygamberlerin, tarihsel deneyim ve serüvenleri ibret veren yönleriyle gündeme getirilmektedir.³⁴³

Kur'an-ı Kerim muhtevası açısından genel manada beş bölümde değerlendirilmektedir:

- 1- Din esaslarına, Allah'ın varlığına ve birliğine ve de ahirete ait bilgiler
- 2- Allah sevgisine, insan sevgisine, ahlaka ve kötü adetlerin kaldırılmasına ait bilgiler
- 3- Allah ile kul arasındaki ibadetler ve bunların boyutlarıyla alakalı bilgiler
- 4- Haram ve helale, nehiy ve emirlere, insanların birbirlerine karşı olan hukukuna ait bilgiler
- 5- Eski Peygamberlere ve eski milletlere dair ibret verici bilgiler.³⁴⁴

Kur'an'ı Kerim, surelerin inmiş olduğu yerler itibariyle de muhteva açısından iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar Mekke ve Medine dönemleridir. Hz. Peygamber (sav), peygamber olduğu andan itibaren Kur'an'ın vahyedildiği yaklaşık 23 yıllık zaman dilimini Mekke ve Medine'de geçirmiştir. Hicret'ten önce Mekke'de inen sureler Mekki

³⁴² Mustafa Çağrıcı, "Kur'an", TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, c. 26, 2002, s. 390.

³⁴³ Küçük, vd. , 2009, s. 458.

³⁴⁴ Küçük, a.g.t. , s. 107.

(86 sure)*, Hicret'ten sonra Medine'de inen sureler ise Medeni (28 sure)** şeklinde isimlendirilmektedir. Mekki ve Medeni sureler çeşitli yönlerden birbirleriyle farklılık göstermektedir.

1.1.1. Mekki Sureler

Kur'an'ı Kerim Hz. Muhammed (sav)'e ilk olarak Mekke'de nazil olmaya başlamıştır. Mekke döneminde inen ayetlere veya surelere baktığımız zaman o günkü toplum yapısına uygun bir hitabın olduğu gözlenmektedir. O günkü Mekke toplumunda Allah'a ortak koşma, putperestlik, kabileci, maddeci, hazcı bir ahlak ve hayat anlayışı ağırlıktaydı. Bu dönemde nazil olan surelerin genel olarak Allah'ın birliğine, kudretine ve lütufkarlığına, ahiret gününe, ba's, haşır, amellerin karşılığı gibi ahiret hallerine dair konulardan bahsettiği görülmektedir. Nazil olan ayetler insanlarda merhamet ve feragat duygularını geliştirmeyi, temel haklar bakımından insanların eşit olduğu fikrine dayalı bir ahlak bilinci oluşturmayı hedeflemektedir. Mekki surelerde genellikle tevhit ve ahiret konuları hakkında, insanın kendi oluşumundan başlanarak, canlı ve cansız tabiattan, ontolojik, kozmolojik ve psikolojik deliller gösterilmektedir. "Dinin temel gayeleri" denilen din, akıl, can, mal ve nesebin korunması hususundaki temel hükümlerle fazilet ve ahlak prensipleri de önemle üzerinde durulan konulardandır.³⁴⁵ İlk dönem inen surelerin hacimlerine göre Mekke döneminin ortalarına doğru inen surelerin hacimleri giderek genişlemiştir. Mekke döneminin ortalarına doğru inmeye başlayan ve giderek hacmi genişleyen bu surelerde (örneğin Hicr, İsra, Meryem, Enbiya, Şuara, Saffat, Zuhruf, Kamer ve Nuh sureleri) Araplar'ın en azından bir kısmının bilgi sahibi oldukları Nuh kavmi, Ad, Semud ve İsrailoğulları gibi eski kavimlerle onlara

* **Mekki Sureler:** 1-Alak, 2-Kalem, 3-Müzemmil, 4-Müddessir, 5-Fatiha, 6-Tebbet, 7-Tekvir, 8-A'la, 9-Leyl, 10-Fecr, 11-Duha, 12-İnşirah, 13-Asr, 14-Adiyat, 15-Kevser, 16-Tekasür, 17-Maun, 18-Kafirun, 19-Fil, 20-Felak, 21-Nas, 22-İhlas, 23-Necm, 24-Abese, 25-Kadir, 26-Şems, 27-Büruc, 28-Tin, 29-Kureyş, 30-Karia, 31-Kiyame, 32-Hümeze, 33-Mürselat, 34-Kaf, 35-Beled, 36-Tarık, 37-Kamer, 38-Sad, 39-A'raf, 40-Cin, 41-Yasin, 42-Furkan, 43-Fatır, 44-Meryem, 45-Ta-Ha, 46-Vakıa, 47-Şuara, 48-Neml, 49-Kasas, 50-İsra, 51-Yunus, 52-Hud, 53-Yusuf, 54-Hicr, 55-En'am, 56-Saffat, 57-Lokman, 58-Sebe, 59-Zümer, 60-Mümin, 61-Fussilet, 62-Şura, 63-Zuhruf, 64-Duhan, 65-Casiye, 66-Ahkaf, 67-Zariyat, 68-Gaşiye, 69-Kehf, 70-Nahl, 71-Nuh, 72-İbrahim, 73-Enbiya, 74-Mü'minun, 75-Secde, 76-Tur, 77-Mülk, 78-Hakka, 79-Me'aric, 80-Nebe, 81-Nazi'at, 82-İnfıtar, 83-İnşikak, 84-Rum, 85-Ankebut, 86-Mutaffifin.

** **Medeni Sureler:** 87-Bakara, 88-Enfal, 89-Al-i İmran, 90-Ahzab, 91-Mümtehhine, 92-Nisa, 93-Zilzal, 94-Hadid, 95-Muhammed, 96-R'ad, 97-Rahman, 98-İnsan, 99-Talak, 100-Beyyine, 101-Haşr, 102-Nur, 103-Hac, 104-Münafikun, 105-Mücadele, 106-Hucurat, 107-Tahrim, 108-Teğabün, 109-Saff, 110-Cuma, 111-Fetih, 112-Maide, 113-Tevbe, 114-Nasr.(Sureler iniş sırasına göre yazılmıştır.).

³⁴⁵ Çağırıcı, 2002, s. 391.

gönderilmiş olan peygamberlerin hayatından ders ve ibret almaya değer bilgiler verilir. Bununla Hz. Muhammed (sav)'in davet ettiği dindeki temel ilkelerin bütün peygamberlerin tebliğlerinde yer almış evrensel ilahi hakikatler olduğu, önceki peygamberlerin de Hz. Muhammed (sav) gibi sıkıntılar çektikleri ve bunlara göğüs gerdikleri, onların davetine uyanların kurtuluşa erdikleri, inkar edenlerinse Allah'ın mutlak kanunu (Sünnetullah) gereği helak olup gittikleri bildirilmektedir.³⁴⁶

1.1.2. Medeni Sureler

Medine de inen surelerde Mekki surelerin ihtiva ettiği başlıca konuların yanı sıra ibadetler ve muamelat konuları ağırlık kazanmıştır. Medine şartlarında gelen ayetlerde, burada meydana gelen olaylarla ilgili başka konuların ve içe dönük yeni bir hitap tarzının ağırlık kazandığı görülmektedir. Böylece bir yandan İslam dışı toplumlarla (müşrikler, münafıklar ve Ehl-i Kitap), diğer taraftan yeni İslam toplumunun içyapısıyla ilgilenmek, iç düzenini kurmak ve geliştirmek gerekiyordu. Nitekim 88 yerde tekrar edilen "ey iman edenler" şeklindeki hitap tarzının hepsi Medeni ayetlerde yer almaktadır.³⁴⁷ Başta Medeni surelerin en uzunlarından olan Bakara ve Al-i İmran olmak üzere bu dönemde inen bazı surelerde Yahudiler'e ve genel olarak Ehl-i Kitab'a ve onların tarihlerine oldukça geniş yer verilmektedir.³⁴⁸ Medeni surelerin üslubu Mekki surelerdeki gibi olmayıp muhtevaya uygun bir şekilde daha sadedir. Hacim olarak Medeni sureler, Mekki surelerden daha büyüktür. Mushaftaki sıralamada uzun olan Medeni sureler başta Mekki sureler ise ağırlıklı olarak son kısımdadır.³⁴⁹

1.1.3. Cüzlere Göre Kur'an'ı Kerimdeki Sureler

Kur'an'ı Kerim, 30 cüzden meydana gelmektedir, her cüz ise 20 sayfadan oluşmaktadır. Kur'an'ın birinci cüzünde Fatiha ve Bakara sureleri yer almaktadır. Fatiha suresi Mekke'de nazil olmuş olan ilk bütün suredir. Bu sure hem dua hem de övgüdür. Namazda okunması Hanefilerce vacip diğer mezheplerce farzdır. Kur'an'ı Kerim'in ilk suresi olduğu için "başlangıç" anlamına gelen "Fatiha" ismini almıştır.³⁵⁰ Kur'an'ı Kerim'in içerdiği esaslar öz olarak bu surede bulunmaktadır. Bakara suresi Medine'de

³⁴⁶ Gündüz, 2007, s. 41.

³⁴⁷ Çağrı, 2002, s. 392.

³⁴⁸ Gündüz, 2007, s. 42.

³⁴⁹ Çağrı, 2002, s. 393.

³⁵⁰ Fatiha, 1/1-7.

nazil olmuş ilk suredir. Bakara kelime olarak inek demektir. Surede başlıca, mü'minlerin özelliklerinden, İsrailoğullarından, Hz. Adem'den, Kabe'nin inşasından, Hz. İbrahim ve oğlundan bahsedilmektedir. Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren deliller, insanın yaratılışı, yetenekleri ve imtihan oluşu da bu surede anlatılmaktadır. Birinci cüz Bakara suresi 141. ayetle bitmektedir.³⁵¹

İkinci cüz, Bakara suresi 142. ve 252. ayetler arası olup bu surenin devamıdır. Bu cüzde birçok emir ve yasak bulunmaktadır. Kible, cihat, helal-haram, içki, infak, cihat, savaş, evlilik, boşanma, dulluk, yetimlik, kumar, kısas, vasiyet, faiz, akidlerin yazılması, din ve vicdan hürriyeti, Allah ile kul ilişkisi, örnek dualar vb. hususlarla ilgili bilgiler ve bazı kıssalar da bu cüz de yer almaktadır.³⁵²

Üçüncü cüz Bakara suresi 253. ayetle başlayıp 286. ayetle bu sure bitmektedir. Ardından 200 ayetten oluşan Al-i İmran (İmran ailesi) suresi başlar ve 91. ayetle cüz biter. Bakara ve Al-i İmran surelerinin ortak ismi iki çiçek anlamındaki "Zehraveyn" dir. Bakara suresinin devamında Hz. İbrahim ve Nemrud'un kıssası, Hz. Uzeyr, İnfak, sadaka, faiz ve borç hukuku gibi konular bulunmaktadır. Ayetel Kursi ve Emenarresülü bu bölümde bulunmaktadır. Al-i İmran suresinin ilk bölümünde ana konu, Ehl-i Kitap hakkındadır. Hz. Meryem, Hz. İbrahim, Hz. İsa ve Hz. Zekeriya hakkında bilgiler verilmektedir.³⁵³

Dördüncü cüz Al-i İmran suresi 92. ayetle başlayıp 200. ayetle sure sona ermektedir. Al-i İmran suresini, Nisa suresi takip etmektedir ve Nisa suresi 23. ayetle de cüz bitmektedir. Al-i İmran suresinin bu kısmında, Bedir, Uhud ve diğer savaşlarla ilgili bilgiler yer almaktadır. Ayrıca infak, dua ve sabır konuları bulunmaktadır. Bu cüzün devamında yer alan Nisa suresi 176 ayet olup, nisa, kadınlar demektir. Surenin ana konusu aile hayatıdır. Evlilik, boşanma, aile içi şiddet, geçimsizlik, çok eşlilik, miras ve yetim malı ile ilgili konular ile ilgili ayetler bulunmaktadır.³⁵⁴

Beşinci cüz Nisa suresi 24. ayetle başlayıp aynı surenin 147. ayeti ile sona ermektedir. Evlilikle ilgili meseleler, içki, şirk, Peygamber'e itaat, münafıklar, hicret, cihat, adalet, kadınlar ve evlilikte geçimsizlik, şeytanın saptırması, içkinin

³⁵¹ Bakara, 2/1-141.

³⁵² Bakara, 2/141-252.

³⁵³ Bakara, 2/252-286, Al-i İmran, 3/1-91.

³⁵⁴ Al-i İmran, 3/92-200, Nisa, 4/1-23.

yasaklanması, şükür ve iman olduğu zaman azabın gelmeyeceği konuları anlatılmaktadır.³⁵⁵

Altıncı cüz Nisa suresi 148. ayetle başlayıp 176. ayetle sure sona ermektedir. Devamında Maide suresi gelmekte ve 82. ayetle cüz bitmektedir. Maide, üzeri kurulmuş yemek sofrası demektir ve sure, 120 ayetten oluşmaktadır. Sure de, helaller ve haramlardan bahsedilmektedir. Ehl-i Kitab'la alakalı da birçok ayet bulunmaktadır. Abdest, teyemmüm, Habil ve Kabil, eşkiyalık ve hırsızlığın cezaları gibi konular bulunmaktadır. Ehl- i Kitab'ın ikiyüzlülüğü, ayetleri tahrif etmeleri, namaz ile alay etmeleri, Hristiyanlar'ın Meryem ve İsa'ya tapmaları, Yahudiler'in Hristiyanlar'dan daha tehlikeli oldukları anlatılmaktadır.³⁵⁶

Yedinci cüz Maide suresi 83. ayetle başlar ve sure 120. ayetle biter. Arkasından En'am suresi başlar ve 110. ayetle cüz biter. Maide suresinin 83. ve 120. ayetleri arasında, yemin kefareti, içki, avcılık ve şahitlikle ilgili bazı meseleler anlatılmaktadır. Sure, Maide olayının anlatımıyla son bulmaktadır. En'am suresi, 165 ayetten oluşmaktadır. En'am, kurbanda kesilmesi caiz olan koyun, keçi, sığır ve deve cinsine verilen bir isimdir. Bu sure de, tevhid inancı vurgulanmakta, putların şefaati edemeyeceği anlatılmaktadır. Mekkelilerin itirazları ve onlara verilen cevaplar, Hz. İbrahim'in akli ilkelerle Allah'ı bulması, Allah'ın varlığının delilleri, müşriklerin değerlerine hakaret etmenin yasak oluşu ve iman edeceğine söz verip de sözünde durmayanlara verilecek cezalardan bahsedilmektedir. Kur'an'da geçen 25 peygamberin 17'si bu bölümde zikredilmiştir.³⁵⁷

Sekizinci cüz En'am suresi 111. ayetle başlar ve 165. ayetle sure biter. Ardından Araf suresi gelmektedir ve Araf suresi 88. ayet ile bu cüz sona ermektedir. En'am suresinin bu bölümünde, İnançla ilgili bazı yanlışlıklar, günahıtan sakınma, Müşriklerin halleri ve imtihan sebebiyle insanların bazılarının bazılarından üstün yaratıldığı anlatılmaktadır. Araf suresi, 206 ayetten müteşekkil olup, itikadi meseleler ve yanlışlar hususunda bilgiler vermektedir. Kıyamet gününün hesabı, Hz. Adem'in kıssası ve devamında Araf olayı anlatılır. Araf, yüksek tepeler demektir. Bazı alimlere göre günah ve sevabı eşit olan cennetin içinde cehennemin sınırında, cennete girmeyi uman

³⁵⁵ Nisa, 4/24-147.

³⁵⁶ Nisa, 4/148-176, Maide, 5/1-82.

³⁵⁷ Maide, 5/82-120, En'am, 6/1-110.

müminlerin bulunduğu tepelere verilen isimdir. Surenin devamında, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Lut ve Hz. Şuayb'dan bahsedilmekte ve 87. ayet ile cüz bitmektedir.³⁵⁸

Dokuzuncu cüz, Araf suresi 88. ayetle başlayıp 206. ayetle sure bitmektedir. Arkasından Enfal suresi gelmekte ve cüz, Enfal suresi 40. ayetle sona ermektedir. A'raf suresinin bu kısmında, Hz. Şuayb'ın nasihatleri, Hz. Musa'nın mücadelesi anlatılmaktadır. Değerli bir adamken yoldan sapan Bel'am'dan bahsedilmekte ve kıyametin bilgisinin sadece Allah tarafından bilindiği anlatılmaktadır. Enfal suresi, 75 ayetten meydana gelmektedir. Enfal, ganimet demektir. Devletin savaş yoluyla kazandığı ganimetler devlet malıdır. Devlet bunu sosyal alanlara harcar. Bazı mü'minlerin gevşek davranmasından, Bedir savaşıyla ilgili konulardan, müşriklerin amaçsız ibadet edişlerinden bahsedilmekte ve gerçek Mevla'nın, Allah olduğu anlatılmakta ve cüz, Enfal suresi 40. ayetle sona ermektedir.³⁵⁹

Onuncu cüz, Enfal suresi 41. ayetle başlamakta ve 75. ayetle bu sure bitmektedir. Devamında Tevbe suresi başlamakta ve bu surenin 93. ayetiyle cüz sona ermektedir. Enfal suresi, Bedir savaşıyla devam etmektedir ve arada tüm müminlere uyarı ve nasihatlerde bulunmaktadır. Muhacir ve Ensar dayanışmasına da dikkat çekilmekte ve sure bu şekilde sona ermektedir. Cüzün devamında 129 ayetten oluşan Tevbe suresi gelmektedir. Tevbe, Allah'a yapılan yöneliş demektir. Kişinin hatasından vaz geçmesi, yanlışından dönmesi demektir. Sure içinde birkaç kez tevbe geçmektedir. Tevbe suresi ismini, Tebuk Seferi'ne katılmayan K'ab b. Malik ve iki sahabenin tövbesi üzerine nazil olan ayetlerden almıştır. Mekke'nin fethinden sonra cereyan eden olaylar, Tebuk Gazvesi ve zekatın kimlere verileceği de bu bölümde anlatılmaktadır.³⁶⁰

On birinci cüz, Tevbe suresi 94. ayetle başlayıp Yunus suresi ile devam etmekte ve Hud suresi 5. ayetle sona ermektedir. Tevbe suresinin devamında Münafıkların özelliklerinin ne olduğu anlatılmakta ve tevbe vurgusu yapılmaktadır. Tevbe suresinden sonra 109 ayetten oluşan Yunus suresi gelmektedir. Hz. Yunus'un kavmi toplu olarak iman eden tek halktır. Surenin ana konusu tevhidir. Tevhidin de yeniden yaratılış kısmı vurgulanmıştır. Hz. Musa ve Firavun'dan bahsedilmekte, sure Allah'ın hükmü gelinceye

³⁵⁸ En'am, 6/111-165, A'raf, 7/1-87.

³⁵⁹ A'raf, 7/88-206, Enfal, 8/1-40.

³⁶⁰ Enfal, 8/41-75, Tevbe, 9/1-93.

kadar sabretmek gerektiği vurgusu yaparak bitmektedir. Hud suresinin sadece beş ayeti bu cüzde bulunmaktadır ve cüz bitmektedir.³⁶¹

On ikinci cüzde, Hud suresi ve Yusuf suresi bulunmaktadır. Hud suresi 123, Yusuf suresi 111 ayetten oluşmaktadır. Onikinci cüz Yusuf suresinin 52. ayetiyle sona ermektedir. Hud suresinin ana konusu tevhiddir. Hz. Hud, Ad kavmine gönderilmiş bir peygamberdir. Putlara tapan, Allah'a tövbe ve istiğfar etmeyen bu kavim helak edilmiştir. Sure içinde bazı peygamberler ve onların halkları ile ilgili bazı diyalogları önemli bir yer tutmaktadır. Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Şuayb, Hz. İbrahim, Hz. Lut ve Hz. Musa'nın kıssaları anlatılmaktadır. Yusuf suresiyle cüz devam etmektedir. Kur'an, bu sureden "Kıssaların En Güzeli" diye bahsetmektedir. Hz. Yakup, Hz. Yusuf ve kardeşleri arasındaki olaylar anlatılmaktadır. İçerisinde yüzlerce hikmet ve ders olan bir suredir.³⁶²

On üçüncü cüz, Yusuf suresi 53. ayetle başlayıp Ra'd suresiyle devam etmekte ve İbrahim suresi 52. ayet ile cüz bitmektedir. Ra'd suresi 43, İbrahim suresi 52 ayettir. Yusuf suresi, anlatılan kıssaların uyduruk kıssalar olmadığı ve akıl sahipleri için ibretler olduğu vurgusuyla bitmektedir. Cüz Ra'd suresi ile devam etmektedir. Ra'd, gök gürültüsü demektir. Gök gürültüsünün Allah'ı tespih ettiği/kendisine verilen görevi yerine getirdiği anlatıldığı için sure bu isimle bilinmektedir. Ana konusu tevhid olan surede, Kur'an'a ve peygambere iman ve Allah'a ibadet etmekten bahsedilmektedir. Bu cüz İbrahim suresi ile sona ermektedir. Surenin ana konusu tevhiddir.³⁶³

On dördüncü cüzde Hicr ve Nahl sureleri bulunmaktadır. Hicr, Hz. Salih'in kavminin yaşadığı yerin adıdır. Hicr suresi 99 ayettir ve ana konusu tevhiddir. Kur'an'ın Allah tarafından indirilmiş olduğu, insanın yaratılış kıssası, Hz. İbrahim' e gelen melekler ve Hicr halkına azap edilmesi anlatılmaktadır. Cüz 128 ayet olan Nahl suresi ile devam etmektedir. Nahl, bal arısı demektir. 68. ayette bal arısına bal yapma görevi verildiği geçmektedir. Sure bu isimle meşhur olmuştur. Surenin ana konusu tevhiddir. Surede Allah'ın yarattığı canlılardan, O'nun nimetlerinden, müşriklerin davranışlarından, nankörlerin durumundan, Kur'an'ı Kerim'den ve Hz. İbrahim'in tek

³⁶¹ Tevbe, 9/94-129, Yunus, 10/1-109, Hud, 11/1-5.

³⁶² Hud, 11/6-123, Yusuf, 12/1-52.

³⁶³ Yusuf, 12/53-111, R'ad, 13/1-43, İbrahim, 14/1-52.

başına bir ümmet olduğundan bahsedilmektedir. sabır ve takva tavsiye edilerek sure sona ermekte ve cüz bitmektedir.³⁶⁴

On beşinci cüz, İsrâ suresi ile başlayıp, Kehf suresinin 84. ayetiyle sona ermektedir. İsrâ suresinin ana konusu ahlak olup içerisinde tevhid ile alakalı da birçok ayet bulunmaktadır. Sure 111 ayetten oluşmaktadır. İsrâ, Hz. Muhammed (sav)'in Mekke'den Kudüs' e olan geceleyin yaptığı yürüyüşün adıdır. Surenin başında bu olaydan bahsedilmektedir. Surenin her ayeti neredeyse birbirinden bağımsızdır. Her ayet önemli bir derstir ve büyük hikmetler içermektedir. Cüzün devamında Kehf suresi bulunmaktadır. Ana konusu tevhid olan sure, 110 ayetten oluşmaktadır. Surede beş tane önemli kıssa anlatılmaktadır. Surenin ismini aldığı "Kehf Kıssası" en meşhur olan kıssadır. İmanlarını korumak için yurtlarını terk eden ve bir mağarada gizlenen bir grup gençten söz edilmektedir. Mağara arkadaşları kıssası, bahçe sahipleri kıssası ve Hz. Adem'in yaratılış kıssası anlatılarak cüz bitmektedir.³⁶⁵

On altıncı cüz, Kehf suresinin devamı, Meryem ve Taha surelerinden meydana gelmektedir. Kehf suresinin devamında Hızır-Musa kıssası ve Zülkarneyn kıssası anlatılarak sure sona ermektedir. Kehf suresinden sonra ana konusu tevhid olan ve 98 ayetten oluşan Meryem suresi gelmektedir. Hz. Zekeriya, Hz. Meryem, Hz. İsa, Hz. İbrahim, Hz. İdris ve Hz. Musa ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Rahman kelimesi surede çokça zikredilmektedir. Meryem suresinden sonra gelen ve 135 ayetten oluşan Taha suresinde yoğun olarak Hz. Musa'dan bahsedilmektedir. Surede ayrıca Allah'ın yüceliğinden bahsedilmekte Hz. Adem'in yaratılış kıssası anlatılmakta bazı uyarı ve tavsiyelerle sure bitmektedir.³⁶⁶

On yedinci cüzde 112 ayetten oluşan Enbiya suresi ve 78 ayetten oluşan Hac sureleri bulunmaktadır. Enbiya suresinin ana konusu tevhiddir. Enbiya, peygamberler demektir. Sure içinde bazı peygamberler zikredilmektedir. Allah'ın bir oluşu, kıyametin yakın oluşu ve günahkarların cezalandırılması gibi konular anlatılmaktadır. Hz. İbrahim, Hz. Lut, Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. Eyyüp ile ilgili bilgiler verilmektedir. Hz. Muhammed (sav)'in "Alemlere Rahmet" olarak gönderilmesi anlatılarak sure bitmektedir. Bu cüzün ikinci suresi Hac suresidir. İçerisinde Hac ile ilgili bazı ayetler olduğu için bu isimle bilinmektedir. Surede, kıyametin kopması, imanlı olanların ve

³⁶⁴ Hicr, 15/1-99, Nahl, 16/1-128.

³⁶⁵ İsrâ, 17/1-111, Kehf, 18/1- 84.

³⁶⁶ Kehf, 18/85-110, Meryem, 19/1-98, Taha, 20/1-135.

imansız onların durumları ve hac ile ilgili bilgiler verilmektedir. İlk cihat izni bu surede geçmektedir ve Allah dışında hiçbir kimsenin bir sinek dahi yaratamayacağı anlatılmaktadır.³⁶⁷

On sekizinci cüz, Mü'minun ve Nur surelerinin tamamı ile Furkan suresinin bir kısmından meydana gelmektedir. Mü'minun, inananlar demektir. Mü'minun suresinin ana konusu tevhiddir ve 118 ayetten oluşmaktadır. Müminlerin özelliklerinden, Allah'ın nimetlerinden, ölümden sonraki hayattan ve hayır yolunda koşturan müminlerden bahsedilmektedir. Hz. Nuh ve Hz. Musa ile ilgili de ayetler bulunmaktadır. 62. ayetten sonra farklı konulardan bahsedilmektedir. Cüzün devamında 64 ayetten oluşan ve ana konusu ahlaki değerleri korumak ve adabı muaşeret olan Nur suresi gelmektedir. Surede başlıca, zinanın büyük günah oluşundan, ifk hadisesinden, Allah'ın yüceliğinden, Peygambere itaatten ve adabı muaşeret kurallarından bahsedilmektedir. On sekizinci cüz Furkan suresinin 20. ayetiyle sona ermektedir. Furkan suresi 77 ayetten müteşekkil olup ana konusu tevhid ile ahlaki hususlardır. Furkan, hak ile batılı birbirinden ayıran anlamına gelmektedir ve Kur' an'ı Kerim'in isimlerinden biridir. Surede başlıca, Hz.Peygamber (sav)'in tüm insanlığa gönderilmiş olduğu, onun tebliğ esnasında yaşadığı zorluklar, şirkin kökünün kazınacağı, geçmiş ümmetlerden örnekler verilerek anlatılmaktadır.³⁶⁸

On dokuzuncu cüzde, Furkan suresi 21-77. ayetler ile Şuara ve Neml sureleri bulunmaktadır. Furkan suresinin bu kısmının başında ana konu Kur'an'dır. Devamında, Allah'ın yüceliğinden, Peygamberi dinlemeyenlerin durumundan ve Rahman'a kulluk yapanların özelliklerinden bahsedilmektedir. Furkan suresinden sonra, ana konusu tevhid olan ve 227 ayetten oluşan Şuara suresi gelmektedir. Şuara, şairler anlamına gelmektedir. Sure adını 224. ayette geçen Şuara kelimesinden almıştır. Kitap sahibi birçok peygamberin kıssasını içerdiği için "Camia Suresi" diye de anılmaktadır. Helak olan kavimlerin helak olma gerekçelerinden bahsedilmektedir. Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Lut ve Hz. Şuayb' ın kıssaları anlatılmaktadır. Sure Hz. Muhammed(sav)'e uyarılar ve tavsiyelerle sona ermektedir. Bu cüzün son kısmını Neml suresi 1-55. ayetler oluşturmaktadır. Neml suresinin ana konusu tevhiddir ve 93 ayetten müteşekkildir. Neml, karınca demektir. Hz. Süleyman ordusuyla giderken çiğnenmeleri için kolonisini uyarmak amacıyla bir karınca konuşma yapmaktadır.

³⁶⁷ Enbiya, 21/1-112, Hac, 22/1-78.

³⁶⁸ Mü'minun, 23/1-118, Nur, 24/1-64, Furkan, 25/1-20.

Kur'an'ın Allah tarafından indirildiği anlatılmaktadır. Hz. Musa'dan, Hz. Süleyman'dan, Hz. Salih ve Haz. Lut'tan bahsedilerek cüz sona ermektedir.³⁶⁹

Yirminci cüzde Neml suresinin 56-93 ayetleri, Kasas suresinin tamamı ve Ankebut suresinin 45 ayeti yer almaktadır. Neml suresinin devamında Hz. Lut'un helak edilen kavmi anlatılmakta, Allah'ın yüceliğinden bahsedilmekte ve kıyametin kopacağı ve hesap verileceği vurgulanmaktadır. Neml suresinden sonra "Kıssalar" anlamına gelen ve 88 ayetten oluşan Kasas suresi gelmektedir. Hz. Musa ile ilgili kıssalar anlatılmaktadır. Kıssaların amacı ibret almaktır. Sure Çok zengin olan ve şımaran sonunda yerin dibine geçirilen Karun'dan bahsederek sona ermektedir. Bu cüzün son kısmını 69 ayetten oluşan ve ana konusu tevhid olan Ankebut suresi oluşturmaktadır. Ankebut, örümcek demektir. Allah'tan başkasına ibadet edenlerin durumu örümceğin yuvasına/ağına, tuzağına düşmüş bir avın durumuna benzetilmektedir. Hz. Nuh ve Hz. İbrahim'den bahsedilmekte, Hz. Lut'un helak edilen kavmi ve diğer peygamberler ve helak edilen kavimleri anlatılmaktadır. Namazın önemi vurgulanarak ve Allah'ı zikretmenin en büyük ibadet olduğu anlatılarak cüz sona ermektedir.³⁷⁰

Yirmi birinci cüzde Ankebut suresinin devamı, Rum, Lokman ve Secde surelerinin tamamı ile Ahzab suresinin ilk 30 ayeti bulunmaktadır. Ankebut suresinin devamında ehl-i kitapla en güzel metotlarla mücadele etmek gerektiği yanında değişik hususlarda ayetler bulunmaktadır ve sure bitmektedir. Ankebut suresinden sonra ana konusu tevhid olan ve 60 ayetten oluşan Rum suresi gelmektedir. Rum, Roma demektir. Roma ve Pers İmparatorluğu arasında geçen bir savaş ile başladığı için sure bu adı almıştır. Surede Allah'ın varlığının delilleri, tefekkürün önemi, zalimlerin akıbetini görmek için yeryüzünde ziyaretler yapılması gibi hususlar anlatılmaktadır. Rum suresinden sonra ana konusu tevhid ve ahlak olan ve 34 ayetten oluşan Lokman suresi gelmektedir. Hz. Lokman'ın bir peygamber mi yoksa veli bir zat mı olup olmadığı bilinmemektedir. Surede Hz. Lokman'ın nasihatleri yer almakta ve değişik konularda ayetler bulunmaktadır. Lokman suresinden sonra ana konusu tevhid olan ve 30 ayetten oluşan Secde suresi gelmektedir. Bu surede Kur'an'ın Allah tarafından indirilmesi ve kıyamet sonrası durumlar anlatılmaktadır. Secde suresinden sonra 73 ayetten oluşan Ahzab suresi gelmektedir. Ahzab, hizip kelimesinin çoğulu olup gruplar demektir. Mekkeli müşriklerin topladığı koalisyon güçlerine verilen isimdir. Surede başlıca

³⁶⁹ Furkan, 25/21-77, Şuara, 26/1-227, Neml, 27/1-55.

³⁷⁰ Neml, 28/55-93, Kasas, 28/1-88, Ankebut, 29/1-45.

Hendek ve Beni Kureyza savaşları ile aile hayatına dair bazı hükümler konu edilmektedir. Bu surenin 30. ayeti ile cüz sona ermektedir.³⁷¹

Yirmi ikinci cüz, Ahzab suresi 31. ayetle başlamaktadır. Devamında Sebe' ve Fatır sureleri gelmektedir. Cüz Yasin suresinin 27. ayeti ile bitmektedir. Kıyametin kopması ve meydana gelecek olan bazı olaylarla Ahzab suresi sona ermektedir. Sonrasında ana konusu tevhid olan ve 54 ayetten oluşan Sebe' suresi gelmektedir. Sebe' suresinde, müşriklerin ahireti inkar etmelerinden, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın kıssalarından ve müşriklerin Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliği hakkındaki bazı şüphelerinden bahsedilmektedir. Sebe' suresinden sonra Fatır suresi gelmektedir. Ana konusu tevhid olan bu sure 45 ayetten oluşmaktadır. Fatır, yaratan, yoktan var eden demektir. Surede başlıca, Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden kainat olayları, öldükten sonra dirilme, Allah'ın nimetleri ve müminle kafir arasındaki fark konu edilmektedir. Fatır suresinden sonra, ana konusu tevhid olan ve 83 ayetten oluşan Yasin suresi gelmektedir. Kur'an'ın kalbi mesabesindedir. Bu surede başlıca, insanın ahlaki sorumlulukları, vahiy, Hz. Peygamber'i yalanlayan Kureyş kabilesi, Antakya halkına gönderilen peygamberler, Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren deliller, öldükten sonra dirilme, hesap ve konuları işlenmektedir.³⁷²

Yirmi üçüncü cüzde Yasin suresinin devamı, Saffat ve Sad surelerinin tamamı ile Zümer suresinin 31 ayeti bulunmaktadır. Yasin suresi kıyamet ve yeniden diriliş konularını işleyerek bitmekte akabinde Saffat suresi gelmektedir. Saffat suresi 182 ayetten müteşekkil olup konusu peygamberlerin faziletleri ve tevhiddir. Saffat, sıra sıra dizilenler, saf saf duranlar demektir. Allah'ın emrini yerine getirmek için sıra sıra bekleyen melekler kastedilmektedir. Bu surede meleklerden, cinlerden, kıyamet ve ahiret olaylarından söz edilmekte, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İlyas, Hz. Lut ve Hz. Yunus'un kıssalarına yer verilmektedir. Saffat suresinden sonra 88 ayetten oluşan Sad suresi gelmektedir. Bu surenin konusu tevhid ve peygamberlerin faziletli kimseler oldukları hususudur. Sad suresinde, Allah'ın birliği, müşriklerin inkarları ve sapıklıkları nedeniyle azabı hak etmiş oldukları, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyüp, Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. El-Yasa, Hz. Zülkifl'in kıssaları, Hz. Davud'un hakemliği ve Hz. Peygamber (sav)'in hakemliği anlatılmaktadır.

³⁷¹ Ankebut, 29/46-69, Rum, 30/1-60, Lokman, 31/1-34, Secde, 32/1-30, Ahzab, 33/1-30.

³⁷² Ahzab, 33/31-73, Sebe, 34/1-54, Fatır, 35/1-45, Yasin, 36/1-27.

Zümer Suresi 75 ayetten oluşmaktadır ve ana konusu tevhiddir. Zümer, zümreler, gruplar demektir. Bu cüz Zümer suresinin 31. ayetiyle sona ermektedir.³⁷³

Yirmi dördüncü cüzde Zümer suresi 32-75. ayetler ile Mümin suresinin tamamı ve Fussilet suresinin ilk 46 ayeti bulunmaktadır. Zümer suresinde göklerde ve yerlerde Allah'ın varlığını gösteren deliller, müminlerin cennete sevk edilecekleri konu edilmekte; kullar, ölüm gelip çatmadan Allah'a yönelmeye çağrılmaktadırlar. Zümer suresinden sonra 85 ayet olan Mümin suresi gelmektedir. Mümin, inanan kimse demektir. Bu surenin bir diğer adı da Ğafir suresidir. Ğafir, bağışlayan demektir. Surede Allah'ın birliğini gösteren bazı delillere yer verilmekte ve kıyametle ilgili tasvirler yapılmaktadır. Ha Mim başlayan bu sureden sonra gelen 6 surenin hepsi bu şekilde başlamaktadır. Bu surelere böyle başladıkları için "Hevamim" denilmektedir. Ğafir suresinden sonra 54 ayetten oluşan ana konusu tevhid ve ahiret ahvali olan Fussilet suresi gelmektedir. Fussilet, genişçe açıklandı demektir. Bu surede hakka davet, batılda ısrar edenlerin uyarılması ve vahyin insanlar üzerindeki ahlaki ve manevi etkileri konu edilmektedir. Bu cüz Fussilet suresi 46. ayetle bitmektedir.³⁷⁴

Yirmi beşinci cüzde Fussilet suresinden 8 ayet ile Şura, Zuhruf, Duhan ve Casiye sureleri yer almaktadır. Şura suresi 53 ayetten oluşmaktadır ve ana konusu tevhid ve Allah-ü Teala'nın yüceliğidir. Şura, danışma demektir. Surede başlıca, Müslümanların işlerini kendi aralarında danışma yoluyla yürüttükleri, ayrıca kâinatta Allah'ın birliğini gösteren deliller ve kıyamet gününün halleri konu edilmektedir. Fussilet suresinden sonra ana konusu tevhid olan ve 89 ayetten oluşan Zuhruf suresi gelmektedir. Zuhruf, yaldız, mücevher, dünya hayatının geçici menfaati anlamına gelmektedir. Surede başlıca tevhit, iman ve vahyin getirdiği hakikatler ile insanların bu hakikatlere ters düşecek şekilde sırf geçici dünya menfaatlerine bağlanarak sergiledikleri çelişki vurgulanmaktadır. Batıla karşı çıkan ve hakkı tutan şahsiyetler olarak Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Muhammed (sav)'den söz edilmektedir. Zuhruf suresinden sonra ana konusu tevhid olan ve 59 ayetten oluşan Duhan suresi gelmektedir. Duhan, duman demektir. Duhan, kıyametin kopmasından evvel dünyada her tarafı kuşatacak olan bir dumandır. Surede Kur'an'ın indirilişi, müşriklerin ona karşı tutumu, Hz. Musa'nın mücadelesi, Firavun ve halklarının başına gelen azaplar, Kureys'in Hz. Muhammed (sav)'i yalanlaması, iyilerin ve kötülerin karşılaştıkları akıbet

³⁷³ Yasin, 36/28-83, Saffat, 37/1-182, Sad, 38/1-88, Zümer, 39/1-31.

³⁷⁴ Zümer, 39/32-75, Mü'min, 40/1-85, Fussilet, 41/1-46.

anlatılmaktadır. Duhan suresinden sonra 37 ayetten oluşan ve ana konusu tevhid olan Casiye suresi gelmektedir.³⁷⁵ Casiye, diz üstü çöken demektir. Allah'ın huzurunda herkesin diz çökeceğini anlatmaktadır. Kur'an'ın indirilmesi, dış alemde Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren deliller, Allah'ın kullarına bahsettiği nimetler, İsrailoğullarının kendilerine verilen nimetlere inkâr ve isyanla karşılık vermeleri anlatılmaktadır. Casiye suresinin 32. ayetiyle cüz sona ermektedir.³⁷⁶

Yirmi altıncı cüzde Casiye suresinden 5 ayet, Ahkaf, Muhammed, Fetih, Hucurat, Kaf sureleri ve Zariyat suresinden 30 ayet bulunmaktadır. Ahkaf suresi 35 ayetten oluşmaktadır ve ana konusu tevhiddir. Ahkaf, Ad kavminin yaşadığı Yemen'de bir bölgenin adı olup uzun ve kıvrımlı kum yığınları demektir. İşlenen konular itibariyle bir önceki surenin devamı niteliğindedir. Ahkaf suresinden sonra ana konusu cihat, sabır ve sebat olan ve 38 ayetten oluşan Muhammed suresi gelmektedir. Kıtıl suresi diye de bilinmektedir. Surede başta cihat olmak üzere savaş, esirler, ganimetler ve münafıkların durumu konu edilmektedir. Muhammed suresinden sonra 29 ayetten oluşan Fetih suresi gelmektedir. Surede başlıca hicretin altıncı yılında Hz. Muhammed(sav) ile Mekke'li müşrikler arasında gerçekleşen Hudeybiye Antlaşması, cihad, savaştan geri kalan münafıklar ve Mekke'nin fethedileceği müjdesi konu edilmektedir. Fetih suresinden sonra 18 ayetten oluşan ve ana konusu müminlerin kardeş olması ve ahlak olan Hucurat suresi gelmektedir. Hucurat, odalar demektir. Burada Hz. Muhammed (sav)'in aile efradıyla ikamet ettiği odalar kastedilmektedir. Bu surede müminlerin gerek Hz. Peygamber (sav)'e karşı gerek kendi aralarında uyması gereken bazı görgü ve ahlak kuralları anlatılmaktadır. Hucurat suresinden sonra 45 ayetten oluşan ve ana konusu ahiret hayatı olan Kaf suresi gelmektedir. Surede İslam inancının temel esasları çerçevesinde, Allah'ın birliğinin delilleri, Peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve geçmişteki inkârcı milletlerin başlarına gelen felaketler ve azaplar anlatılmaktadır. Kaf suresinden sonra ana konusu tevhid olan ve 60 ayetten oluşan Zariyat suresi gelmektedir. Zariyat, esip savuran rüzgarlar demektir. Surede öldükten sonra hesap için toplanma, inkarcıların ahirette karşılaşacakları azap, müminlere verilecek mükafatlar,

³⁷⁵ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2008, s. 9-23.

³⁷⁶ Fussilet, 41/47-54, Şura, 42/1-53, Zuhur, 43/1-89, Duhan, 44/1-59, Casiye, 45/1-32; Karaman, vd. , 2008, s. 23-129.

Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren kevnî deliller anlatılmaktadır. Bu cüz Zariyat suresi 37. ayetle sona ermektedir.³⁷⁷

Yirmi yedinci cüzde Zariyat suresinin devamı, Tur, Necm, Kamer, Rahman, Vakıa ve Hadid sureleri bulunmaktadır. Zariyat suresinin arkasından 49 ayet olan ve ana konusu tevhid ve ahiret ahvalini anlatan Tur suresi gelmektedir. Tur, dağ demektir. Hz. Musa'ya ilk vahyin geldiği, Sina Yarımadası'nın güneyindeki Sina Dağı kastedilmektedir. Surede başlıca ahiret halleri, kafirlerin karşılaşacakları ceza, müminlerin mükafatları konu edilmektedir. Müşriklerin Hz. Peygamber(sav) hakkındaki batıl iddiaları reddedilmektedir. Tur suresinden sonra ana konusu tevhid olan ve 62 ayetten oluşan Necm suresi gelmektedir. Necm, yıldız demektir. Surede Kur'an'ın vahiy eseri olduğu vurgulanmakta, herkesin yaptığına karşılığını göreceği ve Allah'ın kudretinin delilleri anlatılmaktadır. Necm suresinden sonra 55 ayetten oluşan Kamer suresi gelmektedir. Ana konuları, tevhid, peygamberlerin mücadeleleri ve kavimlerin helak edilmesidir. Kamer, ay demektir. Surede ana fikir olarak Kur'an'ı yalanlayanlar, çeşitli azap ve helak örnekleri de verilerek uyarılmaktadır. Kamer suresinden sonra gelen, 78 ayetten oluşan Rahman suresinin ana konusu Allah'ın dünyada verdiği ve cennette vereceği nimetlerdir. Bu surede 31 defa "Rabbinizin hangi nimetini yalanlarsınız" ayeti tekrar edilmektedir. Bu surede başlıca Allah'ın nimetleri, Allah'ın birliğini ve kudretini gösteren kâinat delilleri ve günahkarların kıyamette karşılaşacakları korku ve şiddet konu edilmektedir. Rahman suresinden sonra 96 ayetten oluşan ve ana konusu tevhid ve ahiret ahvali olan Vakı'a suresi gelmektedir. Vakı'a, gerçekleşen, meydana gelen olaydır. Burada kıyameti ifade etmektedir. Rahman suresi gibi hem dünya hem de ahiret nimetlerinden bahsetmektedir. Kıyametin kopmasından önceki ve sonraki dehşetli haller ve insanların amellerine göre içinde yer alacağı gruplar anlatılmaktadır. Vakı'a suresinden sonra 29 ayetten oluşan Hadid suresi gelmektedir.³⁷⁸ Hadid, demir demektir. Surede demirin Allah tarafından indirilmiş bir nimet olduğu bildirilmektedir. Bu surede başlıca, tüm kâinatın Allah'a ait olduğu ve kainatta dilediği gibi tasarruf edeceği, Allah'ın dinini yüceltmek için can ve malla mücadele etmek

³⁷⁷ Casiye, 45/32-37, Ahkaf, 46/1-35, Muhammed, 47/1-38, Fetih, 48/1-29, Hucurat, 49/1-18, Kaf, 50/1-45, Zariyat, 51/1-37.

³⁷⁸ Karaman, vd. , 2008, s. 129-256

gerektiği, dünya hayatının geçiciliği ve aldatıcılığı konu edilmektedir. Hadid suresiyle cüz bitmektedir.³⁷⁹

Yirmi sekizinci cüzde Mücadele, Haşr, Mümtetine Saff, Cuma, Münafikun, Teğabün, Talak ve Tahrim sureleri yer almaktadır.³⁸⁰ Mücadele suresi 22 ayetten oluşmaktadır. Mücadele, münakaşa etmek, tartışmak demektir. Bir adamın "zıhar" yaptığı karısı Hz. Peygamber (sav)'e gelerek onu şikayet etmiş ve Hz. Muhammed(sav) ile de tartışmıştır. Surede başlıca, zıhar, zıhar keffareti gibi bazı dini hükümler ile bir takım görgü kuralları ve müminlerin inanmayanlara karşı takınmaları gereken tavır konu edilmektedir. Mücadele suresinden sonra 24 ayetten oluşan Haşr suresi gelmektedir. Haşr, toplamak demektir. Bu surede Medine'de yaşamakta olan ve Hz. Peygamber(sav) ile yaptıkları antlaşmaya ihanet ederek İslam toplumunu ortadan kaldırmak üzere Mekke' li müşriklerle ittifak yapan Nadiroğulları'nın Medine'den topluca sürülmesi ve Yahudilerle antlaşma yapan münafıklar anlatılmaktadır. Haşr suresinden sonra 13 ayetten oluşan Mümtetine suresi gelmektedir. Onuncu ayette Hudeybiye antlaşmasından sonra müşrikler arasından çıkıp Medine'ye gelen ve müslüman olduklarını söyleyen kadınların imtihan edilmeleri emredildiği için sureye mecazen "imtihan eden" anlamındaki "mümtetine" denmiştir. Surede başlıca Allah için sevmek, Allah için buğzetmek ve Müslümanlarla kafirler arasındaki ilişkilere dair bazı uyarılar konu edilmektedir. Mümtetine suresinden sonra 14 ayetten oluşan Saff suresi gelmektedir. Saff, sıra, dizi demektir. Müminlerin savaşta sıra halinde olmasından dolayı bu isim verilmiştir. Surede başlıca Allah yolunda cihadın fazileti konu edilmektedir. Saff suresinden sonra 11 ayetten oluşan Cuma suresi gelmektedir. Surede, Hz. Muhammed (sav)'in peygamber olarak gönderilişı, Yahudilerin Allah'ın dininden yan çizmeleri ve Cuma namazı ile ilgili bazı hükümler anlatılmaktadır. Cuma suresinden sonra 11 ayetten oluşan Münafikun suresi gelmektedir. Surede münafıkların genel karakter ve özelliklerinden bahsedilmektedir. Münafikun suresinden sonra 18 ayetten oluşan Teğabün suresi gelmektedir. Teğabün, aldanma demektir. İnanmayanların aldanışları kıyamet gününde ortaya çıkacağı için bugüne "Yevmü't Teğabün" aldanma günü denmiştir. Surede başlıca, mümin olsun kafir olsun herkesin eksiklik ve kusurlarının kıyamet günün açığa çıkacağı konu edilmektedir. Teğabün

³⁷⁹ Zariyat, 51/38-60, Tur, 52/1-49, Necm, 53/1-62, Kamer, 54/1-55, Rahman, 55/1-78, Vakıa, 56/1-96, Hadid, 57/1-29.

³⁸⁰ Karaman, vd. , 2008, s. 257-399.

surelerinden sonra 12 ayetten oluşan Talak suresi gelmektedir. Talak, boşamak demektir. surede talak ile ilgili diğer bazı hükümler konu edilmektedir. Talak suresinden sonra 12 ayetten oluşan tahrim suresi gelmektedir. Adını, Hz. Peygamber (sav)'in kendisine helal olan bir şeyi haram kıldığından söz eden birinci ayetten almıştır. Tahrim, haram kılmak demektir. Surede başlıca, Hz. Peygamber (sav)'in eşleri ile olan bazı münasebetleri ile mutlu bir aile yuvasının oluşturulmasının temel prensipleri konu edilmektedir. Bu sureyle cüz sona ermektedir.³⁸¹

Yirmi dokuzuncu cüzde Mülk, Kalem, Hakka, Mearic, Nuh, Cin, müzemmil, Müddessir, Kıyamet, İnsan ve Mürselat sureleri yer almaktadır.³⁸² Mülk suresi, 30 ayetten oluşmaktadır. Mülk, yönetim demektir. Surede başlıca, Allah'ın azameti, Allah'ın birliğinin delilleri ve öldükten sonra dirilmeyi inkar edenlerin akıbetleri konu edilmektedir. Kalem suresi, 52 ayet olup "Nun" suresi diye de anılmaktadır. Surede başlıca, Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğinin ispatı ve müminler ile kafirlerin akıbetleri konu edilmektedir. Hakka suresi, 52 ayetten oluşmaktadır. Hakka, mutlaka gerçekleşecek olan kıyamet demektir. Surede başlıca, kıyameti inkar edenlerin görecekleri cezalar ve müminler ile kafirlerin dehşetli kıyamet günündeki halleri konu edilmektedir. Mearic suresi, 44 ayetten oluşmaktadır. Mearic, yükselme yolları demektir. Miraç kelimesinin çoğuludur. Surede başlıca, Mekke müşriklerinin inkar, inat ve azgınlıkları, insan tabiatının bazı yönleri ve ölüm ötesi hayatın gerçekliği konu edilmektedir. Nuh suresi, 28 ayettir. Hz. Nuh'un mücadeleleri ve Nuh tufanı konu edilmektedir. Cin suresi de 28 ayetten oluşmaktadır. Ağırıklı olarak cinlerden bahsettiği için bu adı almıştır. Surede ayrıca tevhid, peygamberlik ve öldükten sonra dirilmek gibi konular işlenmektedir. Müzemmil suresi, 20 ayettir. Müzemmil, örtünüp bürünen demektir. Surede başlıca Hz. Peygamber (sav)'in ibadet ve taat hayatı konu edilmektedir. Müddessir suresi, 56 ayettir. Müddessir kelime olarak aynı Müzemmil gibi örtünüp bürünen demektir. Surede başlıca, Hz. Peygamberin tebliğ ve davetle görevlendirilmesi, müşriklerin ona karşı çıkması ve onların cehennemle uyarılması konu edilmektedir. Kıyamet suresi, 40 ayettir. Surede başlıca, öldükten sonra dirilme ve ceza, ölüm sırasında insanın durumu ve kafirlerin ahiretteki karşılaşacağı zorluklar anlatılmaktadır. İnsan suresi, 31 ayettir. Dehr suresi diye de anılmaktadır. Dehr, zaman

³⁸¹ Mücadele, 58/1-22, Haşr, 59/1-24, Mümtehine, 60/1-13, Saf, 61/1-14, Cuma, 62/1-11, Mümafikun, 63/1-11, Teğabün, 64/1-18, Talak, 65/1-12, Tahrim, 66/1-12.

³⁸² Karaman, vd. , 2008, s. 400-532.

demektir. Surede başlıca, ahiret hayatıyla ilgili meseleler ve özellikle takva sahiplerinin cennette kavuşacakları çeşitli nimetler konu edilmektedir. Mürselat suresi, 50 ayettir. Mürselat, gönderilenler demektir ve burada melekler kastedilmektedir. Surede başlıca, kıyametin, hesap ve azabın gerçekleşeceği, Allah'ın kudreti ve günahkarların akıbeti konu edilmektedir. Mürselat suresi ile cüz bitmektedir.³⁸³

Otuzuncu cüzde toplam 36 sure bulunmaktadır. Bunlar; Nebe, Naziat, Abese, Tekvir, İnfitar, Mutaaffin, İnşikak, Büruc, Tarık, A'la, Ğaşiye, Fecr, Beled, Şems, Leyl, Duha, İnşirah, Tin, Alak, Kadir, Beyyine Zilzal, Adiyat, Karia, Tekasür, Asr, Hümeze, Fil, Kureyş, Maun, Kevser, Kafirun, Tebbet, İhlas, Felak ve Nas sureleridir.³⁸⁴ Bu cüz Nebe suresi ile başlamaktadır ve 40 ayettir. Nebe, haber anlamına gelmektedir. Surede ölüm ötesi hayatın varlığını ispat ekseninde, kıyamet, haşir ve hesap için toplanma konuları yer almaktadır. Nebe suresinden sonra Naziat suresi gelmektedir. Naziat, ruhları çekip alan melekler, anlamına gelmektedir ve 46 ayetten oluşmaktadır. Surede başlıca, tevhit, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve hesap konuları yer almaktadır. Naziat suresinden sonra 42 ayetten oluşan Abese suresi gelmektedir. Abese, yüzünü ekşitti, demektir. Surede başlıca, itikat, nübüvvet, Allah'ın kudreti ve kıyamet halleri işlenmektedir. Abese suresinden sonra 29 ayetten müteşekkil olan Tekvir suresi gelmektedir. Tekvir, dürmek manasına gelmekte olup surede kıyamet, vahiy ve nübüvvet konuları ele alınmaktadır. Tekvir suresini 19 ayetten oluşan İnfitar suresi takip etmektedir. İnfitar, yarılmak demektir. Surede kıyamet esnasında evrende meydana gelecek olan değişim ve dehşet verici bazı olaylar, öldükten sonra dirilme, hesap, cennet ve cehennemle ilgili hususlar bulunmaktadır. İnfitar suresini 36 ayetten oluşan Mutaaffin suresi takip etmektedir. Mutaaffin, ölçüde ve tartıda hile yapanlar anlamına gelmektedir. Surede, ölçü ve tartıda dürüstlükten sapanlar eleştirilmekte, ahireti ve uhrevi sorumluluğu reddedenlerin ahirette göreceği cezalar ve iyilerin mükafatları özetlenmekte; müminlerle alay eden inkarcıların ahirette gülünç duruma düşecekleri konu edilmektedir. Mutaaffin suresini 25 ayetten oluşan İnşikak suresi takip etmektedir. İnşikak, yarılmak anlamına gelmektedir. Surede, kıyametin kopması ve akabinde gerçekleşecek uhrevi hesap, İnsanların iman ve amellerine uygun yargılama, ceza ve ödül gibi hususlar anlatılmaktadır. İnşikak suresinden sonra 22 ayetten müteşekkil olan

³⁸³ Mülk, 67/1-30, Kalem, 68/1-52, Hakka, 69/1-52, Mearic, 70/1-44, Nuh, 71/1-28, Cin, 72/1-28, Müzemmil, 73/1-20, Müddessir, 74/1-56, Kıyamet, 75/1-40, İnsan, 76/1-31, Mürselat, 77/1-50.

³⁸⁴ Karaman, vd. , 2008, s. 532-725.

Büruc suresi gelmektedir. Büruc, burçlar anlamına gelmektedir. Surede, "Hendek Ehli" denilen inkarcıların müminlere verdikleri sıkıntılar ve müminlerin gösterdiği sabır ve direnç, inkarcıların ahiretteki kötü akibetleri, müminlerin mutlu sonları ve Allah'ın bazı sıfatları hakkında kısa izahlar yer almaktadır.³⁸⁵

Büruc suresinden sonra 17 ayetten oluşan Tarık suresi gelmektedir. Tarık, şiddetle çarpan, vuran ve gece gelen şey manalarına gelmektedir. Surede, insanın yaratılışı ve öldükten sonra dirilmesi, Kur' an'ın muhtevasının önemi ve ciddiyeti, inkarcıların tuzaklarının er geç bozulacağı konuları anlatılmaktadır. Tarık suresini 19 ayetten oluşan A'la suresi takip etmektedir. A'la, en yüce anlamına gelmektedir. Surede, Allah, vahiy ve Kur' an, Peygamber ve tebliğ görevi, insanların tebliğ karşısında takındıkları tavır ve bunun ebedi hayattaki sonuçları konu edilmektedir. A'la suresinden sonra 26 ayetten müteşekkil olan Ğaşiye suresi gelmektedir. Ğaşiye, kaplayıp bürüyen manasına gelmektedir. Surede, cehennemlik ve cennetlik olanların ahiretteki durumları tasvir edilmekte, Allah'ın varlığına dair deliller sıralanmakta ve tebliğ yöntemi öğretilmektedir. Ğaşiye suresini 30 ayetten oluşan Fecr suresi takip etmektedir. Fecr, tan yerinin ağarma vakti demektir. Surede, peygamberlere karşı çıkan bazı eski toplumların yaşadığı felaketler, Allah'ın insanı çeşitli şekillerde imtihan etmesi, kıyamet halleri ve insanların ahiretteki durumları anlatılmaktadır. Bazı insanlardaki mal tutkusu ve bencillik duygusu ise eleştirilmektedir. Fecr suresini 20 ayetten oluşan Beled suresi takip etmektedir. Beled, şehir, belde demektir. Surede, İnsanın hayat mücadelesi içine sokulması, insana verilen nimetler, hayır ve şerrin gösterilmesi anlatılmaktadır. Ayrıca iman ve sabır konuları ele alınarak müminlerle inkarcılar arasında kısa bir karşılaştırma yapılmıştır.³⁸⁶

Beled suresinden sonra 15 ayetten oluşan Şems suresi gelmektedir. Şems, güneş demektir. Surede, bazı önemli kozmik varlıklara ve olaylara yemin edilerek insan tabiatına hem iyilik hem de kötülük eğilimlerinin verildiği bildirilmiştir. Semud kavminin helak edilişi anlatılmıştır. Şems suresinden sonra 21 ayetten oluşan Leyl suresi gelmektedir. Leyl, gece anlamına gelmektedir. Surede, insanoğlunun cömertlik ve cimrilik huyundan bahsedilmekte, imanla cömertlik ve imansızlıkla cimrilik arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Leyl suresini 11 ayetten oluşan Duha suresi takip

³⁸⁵ Nebe, 78/1-40, Naziat, 79/1-46, Abese, 80/1-42, Tekvir, 81/1-29, İnfitar, 82/1-19, Mutaaffin, 83/1-36, İnşikak, 84/1-25, Büruc, 85/1-22.

³⁸⁶ Tarık, 86/1-17, A'la, 87/1-19, Ğaşiye, 88/1-26, Fecr, 89/1-30, Beled, 90/1-20.

etmektedir. Duha, kuşluk vakti anlamına gelmektedir. Surede, müşriklerin üzücü söz ve davranışlarına karşı bir teselli olmak üzere Hz. Peygamber(sav)'in Allah'ın koruması ve himayesinde olduğu, bugünlere nice zorlukları aşmış geldiği hatırlatılmakta, yoksula ve yetime iyi davranması emredilmektedir. Duha suresinden sonra 8 ayetten müteşekkil olan İnşirah suresi gelmektedir. İnşirah, açılmak, genişlemek manalarına gelmektedir. Surede, Allah'ın Hz. Peygamber(sav)'e manevi lütufları bildirilmekte, her güçlkle birlikte bir kolaylığın olduğu vurgulanmakta, Resûlullah ile müslümanlara teselli ve ümit verilmekte, Allah'a ibadet ve itaate devam etmeleri istenmektedir. İnşirah suresinden sonra 8 ayetten oluşan Tin suresi gelmektedir. Tin, incir demektir. Surede, bazı önemli varlıklara yemin edilmektedir. Kötü ahlakın insanın değerini düşürmesi, iyi işler yapanların övülmüş, hesap ve cezayı yalan sayanlar ise kınanmıştır. Hüküm verenlerin en üstününün Allah olduğu bildirilmiştir. Tin suresini 19 ayetten müteşekkil olan Alak suresi takip etmektedir. Alak, kan pıhtısı anlamına gelmektedir. Surede, okumanın önemi vurgulanmaktadır. insanın neden yaratıldığına dikkat çekilmekte, kendini kendine yeterli gören ve nankörlük eden insanın taşkınlığı ve bunun acı sonuçları anlatılmaktadır.³⁸⁷

Alak suresini 5 ayetten oluşan Kadir suresi takip etmektedir. Kadir, azamet ve şeref demektir. Surede, Kur'an'ı Kerim'in Kadir gecesinde indirildiği ve bu gecenin önemi anlatılmaktadır. Kadir suresinden sonra 8 ayetten müteşekkil olan Beyyine suresi gelmektedir. Beyyine, apaçık delil demektir. Surede, Ehl-i kitap ve müşriklerin inkarcı tutumları eleştirilmekte, kötülerle iyilerin ahiretteki durumları özetlenmektedir. Beyyine suresinden sonra 8 ayetten oluşan Zilzal suresi gelmektedir. Zilzal, sarsıntı, deprem manalarına gelmektedir. Surede, kıyamet esnasındaki durum ve sonrasındaki haller, yapılan hayır ve şerrin ahirette karşılığının görülmesi anlatılmaktadır. Zilzal suresini 11 ayetten oluşan Adiyat suresi takip etmektedir. Adiyat, hızlı koşan atlar manasına gelmektedir. Surede, insanoğlunun nankörlüğü ve mala düşkünlüğü, ahiret için harcama yapmaması ve bu yüzden onu kötü bir sonun beklediği anlatılmaktadır. Adiyat suresinden sonra 11 ayetten oluşan Karia suresi gelmektedir. Karia, vuran, çarpan, kapıyı çalan, yürekleri hoplatan şey anlamlarına gelmektedir. Burada, kıyamet gününü ifade etmektedir. Surede, bazı kıyamet tasvirlerine yer verilmekte ve ahiret sorumluluğu bilinci aşıl原因 uyarılarda bulunmaktadır. Karia suresinden sonra 8 ayetten

³⁸⁷ Şems, 91/1-15, Leyl, 92/1-21, Duha, 93/1-11, İnşirah, 94/1-8, Tin, 95/1-8, Alak, 96/1-19.

müteşekkil olan Tekasür suresi gelmektedir. Tekasür, mal, mülk ve çoluk-çocuğun çokluğuyla övünmek demektir. Surede, insanların, hayatın aldatici yönleriyle meşgul olmalarından, dünya malını biriktirmeye olan düşkünlüklerinden bahsedilmekte ve ahiret halleri anlatılmaktadır. Tekasür suresinden sonra 3 ayetten oluşan Asr suresi gelmektedir. Asr, çağ, ikinci vakti ve uzun zaman gibi manalara gelmektedir. Surede insanı ebedi hüsrandan kurtaracak yollar anlatılmaktadır. Asr suresini 9 ayetten oluşan Hümeze suresi takip etmektedir. Hümeze, insanları arkadan çekiştiren, ayıplayan kimse demektir. Surede insanları küçük görmeve onlarda kusur arama gibi davranışlar eleştirilmektedir. Servete güvenme ve onu yanlış yolda kullanmanın kişiye vereceği zararlar anlatılmaktadır.³⁸⁸

Hümeze suresinden sonra 5 ayetten müteşekkil olan Fil suresi gelmektedir. Fil suresi, filleriyle Kabe'yi yıkmak için gelen Yemen valisi Ebrehe'nin helak edilmesini, "Fil Ordusu Kıssasını" konu edinmektedir. Adını buradan almıştır. Fil suresinden sonra 4 ayetten oluşan Kureyş suresi gelmektedir. Kureyş, Hz. Peygamber (sav)'in mensup olduğu kabilenin ismidir. Surede Kureyş'e Cahiliye döneminde verilen imtiyazlardan, emniyet, zenginlik ve istikrar vb. nimetlerden bahsedilmektedir. Ayrıca nimetlere şükretmenin ve Allah'a kulluk etmenin önemine dikkat çekilmektedir. Kureyş suresinden sonra 7 ayetten oluşan Maun suresi gelmektedir. Maun, yardım ve zekat manalarına gelmektedir. Surede, biri Allah'ın nimetlerini ve hesap gününü inkar eden nankör, diğeri amellerini gösteriş için yapan riyakar olmak üzere iki çeşit insan tasvir edilmektedir. Maun suresinden sonra 3 ayetten oluşan ve Kur 'an'ın en kısa suresi olan Kevser suresi gelmektedir. Kevser, çok hayır, bolluk ve bereket manalarına gelmekte olup aynı zamanda Rasülullah'a cennette verilen havuzun da ismidir. Surede, Hz. Peygamber (sav)' dünyada ve ahirette verilen nimetlerden bahsedilmekte, kendisine Allah'a kulluk etmesi ve kurban kesmesi emredilmektedir. Ayrıca ona düşmanlık edenler kınanmaktadır. Kevser suresini 6 ayetten müteşekkil olan Kafirun suresi takip etmektedir. Kafirun, inkacılar demektir. Surede, Hz. Peygamber (sav)'in inkarcılarla şirk ve sapkınlıkta birleşemeyeceği kesin bir şekilde ifade edilmektedir. Ayrıca inancın şirkten uzak tutulması hedeflenmektedir. Kafirun suresini 3 ayetten oluşan Nasr suresi takip etmektedir. Nasr, yardım demektir. Surede, Allah'ın Hz. Peygamber (sav)'e nasip ettiği zafer, fetih ve bunun akabinde insanların grup grup İslamiyete girmeleri

³⁸⁸ Kadir, 97/1-5, Beyyine, 98/1-8, Zilzal, 99/1-8, Adiyat, 100/1-11, Karia, 101/1-11, Tekasür, 102/1-8, Asr, 103/1-3, Hümeze, 104/1-9.

anlatılmaktadır. Nasr suresinden sonra 5 ayetten oluşan Tebbet suresi gelmektedir. Tebbet, kurusun, kahrolsun demektir. Surede, Hz. Peygamber (sav)'in amcası olan ve ona düşmanca tavırlar sergileyen Ebu Leheb ve karısı eleştirilmekte, onlar gibi servetine ve gücüne güvenenlerin acı sonu bildirilmektedir. Tebbet suresinden sonra 4 ayetten oluşan İhlas suresi gelmektedir. İhlas, samimi olmak, dine içtenlikle bağlanmak manalarına gelmektedir. Surede, Allah'ın sıfatlarından bazıları veciz bir şekilde ifade edilmektedir. İhlas suresinden sonra 5 ayetten müteşekkil olan Felak suresi gelmektedir. Felak, sabah aydınlığı anlamına gelmektedir. Surede, birtakım kötülüklerden dolayı Allah'a sığınılması öğütlenmektedir. Felak suresinden sonra Kur'an'ı Kerim'in son suresi olan Nas suresi gelmektedir. Nas suresi 6 ayetten oluşmaktadır. Nas, insan demektir. Surede, sinsi bir şekilde kötülüğe sürükleyen cinlerin ve insanların şerrinden Allah'a sığınılması öğütlenmektedir.³⁸⁹

1.2. Kur'an'ı Kerim'in Vahiy ve Yazıya Geçirilmesi

Kur'an'ı Kerim, Allah tarafından Kadir gecesinde Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına (Beyt'ül İzze'ye) inzal olmuştur. Oradan da 23 sene zarfında aralıklarla Hz. Muhammed (sav)'e bazen Cibril vasıtasıyla, bazen rüya bazen de doğrudan vahiy şeklinde tenzil olmuştur. İnzal tüm olarak indirmeye, tenzil ise parça parça indirmeye delalet etmektedir.³⁹⁰

Hz. Muhammed(sav) kırk yaşına yaklaştığında Hira mağarasına giderek uzun süre orada kalmaya başlamıştır. Orada Allah'a ibadet etmeye, yalnız kalmaya ve tefekküre dalmaya devam ederken kırk yaşında vahiy meleği Cebrail yanına gelerek "oku" demiş ve ilk vahiyleri ona iletmıştır. İlk inen ayetler; "Yaratan Rabbi'nin adıyla oku, O, insanı "alak"tan yarattı, Oku! Kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren Rabbin en büyük kerem sahibidir. " Alak suresinin 1-5 ayetleridir. İlk vahiyden sonra bir müddet vahiy gelmemiştir. Bu dönemin süresi hakkında 15 gün ile 3 yıl arasında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu dönem bittikten sonra vahiy yeniden devam etmiş 13 yılı Mekke'de 10 yılı Medine'de toplam 23 yıl boyunca Kur'an Hz. Muhammed (sav)'e vahyedilmiştir.³⁹¹

³⁸⁹ Fil, 105/1-5, Kureyş, 106/1-4, Maun, 107/1-7, Kevser, 108/1-3, Kafirun, 109/1-6, Nasr, 110/1-3, Tebbet, 111/1-5, İhlas, 112/1-4, Felak, 113/1-5, Nas, 114/1-6.

³⁹⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s. 43.

³⁹¹ Gündüz, 2007, s. 38-39.

Hız. Muhammed(sav) kendisine gelen vahiyleri ezberlemiş, ashabına tebliğ etmiş ve vahiy katiplerine de yazdırmıştır. Kur'an, hem okunan ve ezberlenen hem de yazılan bir vahiy olarak sahabiler tarafından ezberlenmesinin yanı sıra "vahiy katipleri" tarafından da parçalar halinde yazıya geçirilmiştir.³⁹² Ümmi olan (okur-yazar olmayan) Hız. Muhammed(sav), Allah'tan aldığı vahiyleri okur-yazar olan vahiy katiplerine yazdırmıştır.³⁹³ Vahiy katipleri nazil olan ayetleri, develerin kürek ve kaburga kemikleri, tabaklanmış deri parçaları, yaprak taşlar, hurma dalları, seramik parçaları, tahta, parşömen ve papirüslere yazıyorlardı. Bu şekilde nazil olan ayetler anında kayıt altına alınmış oluyordu. Yazılan ayetler başkalarının da öğrenmesi için vahiy katiplerinin yanında kalıyordu. Hız. Muhammed(sav) bu duruma müsaade etmiştir. Kur'an Hız. Muhammed(sav) hayatta iken kitap haline getirilmemiştir.³⁹⁴ Kur'an'ın kitap haline getirilmemesinin asıl sebebi Allah Resul'ünün hayatta olduğundan vahyin ne zaman kesileceğinin bilinmemesidir. Hız. Muhammed(sav) ve Cebrail, Ramazan aylarında o zamana kadar inmiş olan ayetleri karşılıklı olarak okuyarak Kur'an metnini baştan sona tekrar etmişlerdir. Kur'an metninin ezberlenmesi ve yazılması son ayet inene kadar devam etmiştir. Kur'an'ın son inen ayetinin Maide suresi 3. ayet (Bugün sizin dininizi kemale erdirdim...) olduğu kabul edilmektedir. Kur'an'ın tamamlanmasından sonra Hız. Muhammed(sav) vefat etmiştir. Allah Resulü vefat etmeden önce Kur'an eksiksiz bir şekilde yazılmış ve tamamlanmıştır.³⁹⁵

Hız. Muhammed(sav) vefat ettikten sonra Kur'an'ın kitap haline getirilmesi çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmaların temel sebebi buna duyulan ihtiyacın ortaya çıkmış olmasıdır. Özellikle Yemame savaşında ve diğer bazı savaşlarda hafız olan sahabilerden bir kısmının şehit olması³⁹⁶, başta Hız. Ömer olmak üzere birçok Müslümanı telaşlandırarak harekete geçmelerine sebep olmuştur. Hız. Ömer Kur'an'ın toplanması fikrini Hız. Ebu Bekir'e açmış ve bu konuda onu ikna etmiştir. Bir komisyon kurulmuş ve komisyonun başına Zeyd b. Sabit getirilmiştir. Hem hafız hem de vahiy katibi olan Sabit, Hız. Ebu Bekir'in emri, Hız. Osman'ın da yardımı ve gözetimi altında elinde yazılı Kur'an metni olan kimselerin bu metinleri kendisine iki şahitle getirmesini istemiştir. Zeyd b. Sabit, şahitler doğrultusunda Kur'an metinlerini bir araya getirmiş ve

³⁹² Birişik, 2002, s. 385.

³⁹³ Küçük, a.g.t., s. 104.

³⁹⁴ Birişik, 2002, s. 385.

³⁹⁵ Küçük, vd., 2009, s. 458.

³⁹⁶ İsmail Hakkı İzmirli, *Tarih-i Kur'an*, Böre Yayınevi, İstanbul, 1956, s. 10.

bugün elimizde mevcut olan Kur'an'ı Kerim-in asli nüshasını yazıp halifelik makamına teslim etmiştir.³⁹⁷ İki kapak arasındaki Kur'an'ın bu şekline "Mushaf" adı verilmiştir. Bu Mushaf, Hz. Ebu Bekir'den Hz. Ömer'e, onun vefatıyla kızı ve aynı zamanda Resûlullah'ın hanımı olan Hz. Hafsa'ya intikal etmiştir.³⁹⁸

Hz. Ömer ve Hz. Osman devirlerinde yapılan fetihlerle İslamiyet geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Arapların dışındaki Müslümanlar, kendi bölgelerindeki meşhur olan sahabenin mushaf ve kıraatiyle(okuyuşuyla) Kur'an'ı öğreniyor ve okuyordu. Farklı okuyuşlar ihtilaf sebebi olmaya başlayınca Hz. Osman bu durumu çözmek için yine Hz. Zeyd başkanlığında bir komisyon oluşturmuştur. Hz. Zeyd, Hz. Hafsa'nın elindeki Hz. Ebu Bekir nüshasını alarak çoğaltmıştır. Orjinal nüsha Hz. Hafsa'ya geri verilmiş yedi kıraat üzerine çoğaltılan nüshaların bir Medine'de bırakılmış diğerleri, Mekke, Kufe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn'e gönderilmiştir.³⁹⁹ Kur'an'ı Kerim'in yazımı ve çoğaltılması bu şekilde tamamlanmıştır.

1.3. Kur'an'ı Kerim'i Anlama ve Yorumlama Çalışmaları: Tefsirler

Kur'an'ı Kerim, Arapça olarak indirilmiş olan son ilahi kaynaklı kutsal kitaptır. Kur'an'da Allah, onun anlaşılması⁴⁰⁰ için Arapça olarak indirildiğini bildirmektedir. Hz. Peygamber(sav) hayatta iken inen ayetleri ashabına tebliğ ediyordu. Aynı zamanda ayetleri açıklıyor (tebyin), akıllardaki soru işaretlerini izale ediyordu. Kur'an ayetlerinin bir kısmı Muhkem (manası kolay anlaşılabilen) bir kısmı müşabih (manası kolay anlaşılabilen)dir. İslam coğrafyasının genişlemesiyle Kur'an'ın herkes tarafından okunması ve bilinmesi zorlaşmıştır. Kur'an, Müslüman olan milletlerin diline çevrilmeye (meal) başlanmıştır. Kur'an'ın daha iyi anlaşılabilmesi için tefsir* çalışmaları da başlamıştır. Aslında Kur'an indiği andan itibaren Hz. Peygamber(sav) tarafından tefsir ediliyordu. Anlaşılmayan noktaları Rasûlullah (sav) açıklayarak kâfâlardaki soru işaretlerini gideriyordu.

Tefsir çalışmaları Hicri I. yüzyıldan başlayarak giderek hız kazanmış ve birçok eser ortaya çıkmıştır. Tefsirler; Rivayet Tefsiri, Dirayet Tefsiri, İşari Tefsir, Lügavi

³⁹⁷ Küçük, a.g.t. , s. 105.

³⁹⁸ Gündüz, 2007, s. 39.

³⁹⁹ Gündüz, 2007, s. 39.

⁴⁰⁰ Zuhurf, 42/3.

* Tefsir: Kur'an'ın açıklanması ve yorumlanması demektir.

Tefsir, Mezhebi tefsirler, İlmi, İçtimai, Edebi Tefsirler, Ahkam Tefsiri ve Konulu Tefsir gibi bölümlere ayrılmaktadır.

1-Rivayet Tefsiri: Kur'an ayetlerini, ayetlerle, hadislerle ve sahabe sözleriyle açıklayan ve izah eden tefsir türüdür. Me'sur veya "Nakli Tefsir" de denmektedir. Bu tefsirde en sağlıklı yol, ayetleri ve sahih hadisleri beraber ele almak, gayr-i sahih rivayetlere ve israiliyata yer vermemektir. Taberi'nin "Cami'ül Beyan an Te'vili Ayı'l Kur'an" ve İbn-i Kesir'in "Tefsiru'l Kur'ani'l Azim" isimli eserleri Rivayet tefsirlerindendir.⁴⁰¹

2-Dirayet Tefsiri: Müfessirin, rivayet tefsirinin kaynakları ve yöntemiyle yetinmeyip ayeti veya sureyi dil, edebiyat, din ve farklı bilgiler kullanarak akıl ve içtihatla yapmış olduğu tefsirdir. "Re'y tefsiri veya Akli tefsir" de denmektedir. Fahrüddin Razi'nin "Mefatihü'l Gayb" ve Beydavi'nin "Envaru't Tenzil ve Esraru't Te'vil" isimli eserleri dirayet tefsirlerindedir.⁴⁰²

3-İşari Tefsir: Kur'an'ı Kerim'in keşf ve ilham yoluyla açıklayan tefsirlere denmektedir. Bu tefsir için "Remzi veya Tasavvufi Tefsir" ismi de kullanılmaktadır. Sehl et Tüsteri'nin "Tefsiru'l Kur'ani'l Azim" i bu tefsire örnektir.

4-Lugavi/Filolojik Tefsir: Bu tefsir, daha çok Kur'an'ın lafızlarının ve cümlelerinin delaletini, Kur'an'ın üslubunu, dil inceliklerini ve Kur'an metnindeki iç bütünlüğü dikkate alarak yapılan tefsirdir. Bunun amacı, ayetlerin anlamında ortaya çıkabilecek kaymaların veyanış yorumlamaların önüne geçmektir. Müsaid b. Süleyman'ın "et Tefsiru'l Lügavi"si bu tefsire örnektir.⁴⁰³

5-Mezhebi Tefsir: Daha çok Ehl-i sünnet dışındaki mezhep ve fırkalara mensup alimlerce kaleme alınan tefsirlerdir. Bu tefsirlerde genelde karma bir yöntem izlenmiştir. Rivayet, Dirayet ve İşari tefsirin öğeleri birlikte kullanılmıştır. Zemahşeri'nin "Keşşafı" en meşhur olan tefsirlerdendir.

6-İlmi Tefsir: Kur'an'daki kevnî ayetler hususunda ilk dönemlerde bunların hikmeti üzerinde durulmuş, sonraları mahiyeti üzerinde fikir yürütme çalışmaları başlamıştır. Tantavi Cevheri'nin "el Cevahir fi Tefsiri Kur'ani'l Kerim" isimli eseri ilmi tefsire örnektir.

⁴⁰¹ Karagöz, 2006, s.559.

⁴⁰² Abdülhamit Birişik, "Tefsir", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, c. 40, 2011, s. 286.

⁴⁰³ Birişik, 2011, s. 286-287.

7-İçtimai Tefsir: Bu tefsir türünde rivayet, dirayet ve işari yöntemlerden yararlanılmaktadır. Lakin merkeze daha çok muhatap kitlenin sosyal, toplumsal ve bireysel ihtiyaçlarının ve güncel hayatın alınması nedeniyle bu adı almaktadır. Seyyid Kutub'un "Fi Zilal'il Kur'an" isimli eseri bu tefsire örnektir.

8-Ahkam Tefsiri: Bu tefsirler konulu tefsir türünün ilk örneklerini teşkil etmektedir. Bunların kaynakları, sözlü rivayetler, tedvin döneminde telif edilen kitaplar ve hadis mecmualarıdır. Mukatil b. Süleyman'ın "Tefsirü'l Hamsi mi'e aye mine'l Kur'an" isimli eseri bu tefsire örnektir.

9-Konulu Tefsir: Aslında ilk asırdan beri var olan ama yöntem olarak son bir asırda canlanan bu tefsir türü, bir konu etrafında toplanan ayetlerin birlikte yorumlanması şeklindedir. Bu tefsir türünün literatürü henüz oluşum aşamasındadır.⁴⁰⁴

BUDİZM, HİNDUİZM VE İLAHİ DİNLER'LE İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRME

İnsanın hayatına yön veren bazı unsurlar vardır. Bunlardan birisi de hiç şüphesiz "Din"dir. Din, insanı hem maddi hem de manevi açıdan etkilemektedir. İnsanlar, hayatlarını inandıkları dinin emir ve yasaklarına göre dizayn etmektedirler. Öyle ki sahip olunan inanç şekli; yeme, içme, giyinme, konuşma, tavır, davranış vb. konularda kişiye görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bütün bu görev ve sorumluluklar dinlerin sahip oldukları kutsal kitaplarda yer almaktadır. Bu noktada kutsal kitapların önemi ve gerekliliği daha net anlaşılmaktadır.

Hinduizm ve Budizm, İlahi kaynaklı olmayan ve dünya nüfusunun büyük bir bölümünün inandığı Uzakdoğu kökenli iki dini gelenektir. Aynı coğrafyadan neşet etmeleri nedeniyle birbirlerinden etkilenmişlerdir. Hinduizm yeryüzünde varlığını devam ettiren en eski Milli Din'lerden birisidir. Çoktanrılı bir inanç sistemi bulunan Hinduizm'de geniş bir kutsal kitap külliyatı bulunmaktadır. Kutsal kitapları, Şruti (Vahye Dayananlar) ve Smiriti (Vahye Dayanmayanlar) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şruti'nin en önemli kısmını Vedalar ve Upanişadlar oluşturmaktadır. Smiriti kısmında destanlar bölümünde yer alan Bhagavad Gita'da Hint dini düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Hindular, hayatlarını kutsal kitaplarına göre düzenlemektedirler.

⁴⁰⁴ Birışık, 2011, s. 288-289.

Budizm, Hinduizm'in politeist anlayışına, din adamlarının otoritesine ve Kast sistemine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Birçok dini ve kültürü etkilemiş ve onlardan da etkilenmiştir. Dünya genelinde müntesibi bulunmaktadır. Kutsal metinleri Budizm'de olduğu gibi önceden şifahi olarak nakledilirken sonradan yazıya geçirilmiştir. Kutsal kitapları olan Tripitaka yani "Üç Sepet"; Vinaya Pitaka (Disiplin Sepeti), Sutta Pitaka (Vaazlar Sepeti) ve Abhidhamma Pitaka (Özel Doktrin Sepeti) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İki büyük mezhebe ayrılmış olan Budizm'de, Hinaya Mezhebi'nde nirvana'ya ulaşmak, Mahayana Mezhebi için nirvana yolunda bulunmak daha faziletlidir. Tripitaka, Budistler'in hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Hinduizm ve Budizm beşeri kaynaklı dinlerdir. Bu dinlerde ne gönderilmiş peygamberler ne de vahyedilmiş kutsal kitaplar bulunmaktadır. Din kurucularını takip eden din büyükleri ve zaman içinde oluşan kutsal kitap külliyatları mevcuttur. Bu yönleriyle İlahi dinlerden ayrılmaktadırlar.

İlahi dinlerdeki kutsal kitap anlayışı, diğer dinlerdeki kutsal kitap anlayışından farklılık arz etmektedir. İlahi olan her dinin bir peygamberi bulunmaktadır. Bu peygamberlere Allah tarafından verilmiş bir de kitap vardır.⁴⁰⁵ Kutsal olan bu kitaplar vahiy yoluyla peygamberlere gönderilmiştir.⁴⁰⁶ Bu kitaplara iman bu dinlerin inanç esaslarından birini oluşturmaktadır.⁴⁰⁷

Allah göndermiş olduğu bütün peygamberlerine emir ve yasaklarını bildirmiş, peygamberlerinden de bu emir ve yasakları insanlara tebliğ etmelerini istemiştir. Kutsal kitaplar, Allah'ın peygamberlerine gönderdiği ve insanlardan yapmasını istediği emir ve yasakları içine almaktadır. Allah bazı peygamberlere sahifeler (suhuf)* bazılarına da kitaplar vermiştir. Dünya nüfusunun çoğunluğunun inandığı ve bu sayfalar dışında kalan kitaplar da bulunmaktadır. Bu kitaplardan İncil, Hz. İsa'ya, Tevrat, Hz. Musa'ya, Zebur, Hz. Davud'a, ve Kur'an'ı Kerim'de Hz. Muhammed (sav)'e indirilmiştir. Müslümanlara göre, bu kitap ve sahifelerden Kur'an'ı Kerim dışında kalan kitap ve sahifeler, tahrif olmuş ve günümüze kadar ulaşamamıştır.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Küçük, vd. , 2009, s. 305.

⁴⁰⁶ İsmail Karagöz, Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 678.

⁴⁰⁷ Küçük, a.g.t. , s. 11.

* Suhuf: Üzerine yazı yazılacak veya yazılmış kağıt anlamına gelen sahifenin çoğuludur. İslam inancına göre Hz. Adem'e 10 sayfa, Hz. Şit'e 50 sayfa, Hz. İdris'e 30 sayfa ve Hz. İbrahim'e 10 sayfa verilmiştir. (İsmail Karagöz, "Suhuf", Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s.598.)

⁴⁰⁸ Küçük, a.g.t. , s. 11.

Yahudilerin kutsal kitabının ismi "Tevrat" tır. Müslümanlar "Tevrat" kelimesiyle genellikle, Hz. Musa'ya verilen kitabı kastetmektedirler. Tevrat'ın İbranice karşılığı "Torah" dır.⁴⁰⁹ Yahudiler Tevrat'ın Sina Dağı'nda Allah tarafından Hz. Musa'ya verildiğine inanmaktadırlar. Bu yönüyle Tevrat, Yahudi inanç esaslarının oluşturulmasında birincil kaynak konumundadır. Yahudiler kendi kutsal metinlerini ifade etmek için "Tanakh" kelimesini kullanmaktadırlar. "Tanakh", Tora, Neviim ve Ketuviim'i içine almaktadır.⁴¹⁰ Tanakh'ın yorumu olan, sözlü kısmına ise "Talmud" denmektedir. Yahudilerin çoğunluğu sahip oldukları kitap koleksiyonun herhangi bir tahrife uğramadan günümüze kadar geldiğini savunmaktadırlar.⁴¹¹

Hristiyanlar kutsal kitaplarını "Kitab-ı Mukaddes" (Bible) diye adlandırmaktadırlar. Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit (Yahudilerin kitapları) ve Yeni Ahit'ten oluşmaktadır. Eski Ahit, Allah'ın Hz. Musa'yla Sina'da yaptığı ahdi, Yeni Ahit ise, Hz. İsa'nın havarileriyle son akşam yemeğinde yaptığı sözleşmeyi temsil etmektedir. Eski ve Yeni Ahit'te konuşan Tanrı aynıdır, ama Eski Ahit, tek başına bir anlam ifade etmez. Hristiyanlar'a göre Eski Ahit'in anlaşılması için Yeni Ahit'e ihtiyaç vardır. Hristiyanlar, Yahudiler'in kutsal kitaplarını kabul etmektedirler.⁴¹² Hristiyanlıkta Hz. İsa vahyin kaynağıdır. Havariler ise resul sayılmaktadır. Bu anlayışa göre kutsal kitaplarda Kutsal Ruh'un ilham veya esini ile Havariler tarafından kaleme alınmış eserler olarak görülmektedir.⁴¹³ Yeni Ahit, dört incil, yirmibir mektup, Resullerin işleri ve Vahiy olmak üzere yirmiyedi kitaptan oluşmaktadır. Hristiyanlar kutsal kitaplarının tahrif edilmeden günümüze kadar geldiğini iddia etmektedirler.⁴¹⁴

İslam dininin kutsal kitabı ise Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim, bir vahiy eseri olduğunu ve Allah tarafından gönderildiğini kendi içerisinde söylemektedir. Kur'an, Hz. Muhammed (sav)'in kalbine bazen Ruh'u'l Emin, Ruh'u'l Kudüs (Cebrail) vasıtasıyla bazen de aracısız olarak nazil olmuştur. Kur'an, ramazan ayında nazil olmaya başlamıştır.⁴¹⁵ Allah, Kur'an'ı kıyamete kadar koruyacağını kitabında bildirmiştir.⁴¹⁶

⁴⁰⁹ Adam, 1997, s. 2.

⁴¹⁰ Aydın, 2004, s. 50.

⁴¹¹ Küçük, a.g.t. , s. 12.

⁴¹² Aydın, 2007, s. 78.

⁴¹³ Küçük, vd. , 2009, s. 375.

⁴¹⁴ Küçük, a.g.t. , s. 12.

⁴¹⁵ Cilacı, 1976, s. 114.

⁴¹⁶ Hicr, 15/9.

Müslümanlar kendi kutsal kitapları dışındaki kitapların tahrif edildiğine ve aslını koruyamadığına inanmaktadırlar. Bunun yanında Müslümanlar Allah tarafından gönderilmiş olan bütün kitapların ve sayfelerin bozulmamış şekline yani aslına inanmaktadırlar. İslamiyet'te Kur'an'ın anlaşılması noktasında Hz. Muhammed (sav)'in sünnetinden de istifade edilmiştir. Kur'an'ın yorumlanması her zaman yapılmıştır ama mahiyeti bakımından asla tenkit edilmemiştir. Yahudilik ve Hristiyanlıktaki gibi yorumlama hususu yasaklanmamış ya da bazı özel kişilere hasredilmemiştir. Yine Yahudilik ve Hristiyanlıktaki gibi bir tenkit Kur'an için söz konusu olmamıştır.⁴¹⁷

⁴¹⁷ Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, Çev. Mehmet Ali Sönmez, Türk Tarik Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s. 11.

SONUÇ

Kutsal, ilk insandan günümüze kadar insan hayatının vazgeçilmezleri arasında olmuştur. İnsanoğlu hayatını, sahip olduğu dini inançların kutsal kitapları ekseninde şekillendirmiştir. Dünya üzerindeki-ilahi kaynaklı veya beşeri kaynaklı olsun- dinlerin çoğunda olduğu gibi Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te de kutsal kitap anlayışı bulunmaktadır. Kutsal kitaplar, bu dinlerin hepsinde önemli bir yere sahiptir.

Hinduizm'in geniş bir kutsal kitap koleksiyonu bulunmaktadır. Hinduizm'de kutsal metinler Şruti (Vahye Dayananlar) ve Smiriti (Vahye Dayanmayanlar) diye ikiye ayrılmaktadır. Hinduizm'in temelini Şruti kategorisinde yer alan kutsal metinlerden Vedalar, oluşturmaktadır. Vedalar dört temel kitaptan meydana gelmektedir. Hindular için büyük öneme sahip olan kutsal metinlerden bir diğeri de Mahabharata Destanı içinde yer alan Bhagavad Gita'dır. Hindular' a göre Şruti grubundaki kutsal metinlere şerhler yapılabilir ama asla sorgulanamazlar.

Budizm'in kutsal kitabı Pali Kanon veya Üç Sepet anlamındaki Tripitaka'dır. Tripitaka, Vinaya Pitaka (Disiplin Sepeti), Sutta Pitaka (Vaazlar Sepeti) ve Abhidhamma Pitaka (En Üstün doktrin Sepeti)'dan meydana gelmektedir. Tripitaka'nın dışında bir de Milindapanha (Kral Milinda'nın Soruları) isimli Budist teolojisi için önemli bir kutsal metin bulunmaktadır. Budizm Mahayana ve Hinayana olmak üzere iki temel mezhebe ayrılmıştır. Hinduizm ve Budizm'in kutsal metinlerinin benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır.

Yahudilik'in kutsal kitabı yazılı metinleri oluşturan Tanah ile sözlü kutsal metinleri oluşturan Talmud'dan meydana gelmektedir. Talmud, yazılı metinlerin yorumlanmış halidir. Tanah, Tora, Nebim ve Ketubim bölümlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Tanah Yahudiler için ana kaynak konumundadır. Tanah'ın anlaşılmasında ortaya çıkan zorluklar neticesinde Tanah'ı yorumlama yoluna gidilmiş ve Talmud ortaya çıkmıştır. Talmud, Tora'nın yorumu olan Mişna ve Mişna'nın yorumu olan Gemara'dan oluşmaktadır. Talmud, Kudüs Talmudu ve Babil Talmudu olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Kutsal kitabın yorumlanması sürecinde farklı mezhepler ortaya çıkmıştır.

Hristiyanlıkta kutsal kitap Eski Ahit ve Yeni Ahit olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Hristiyanlar, Yahudiler'in kutsal kitaplarının üzerine ekleme

yapmışlar ve buna Eski Ahit demişlerdir. Bunların yanında; Dört incil, Yirmibir Mektup, Resüllerin işleri ve Vahiy kitabına da "Yeni Ahit" demişlerdir. Eski Ahit ve Yeni Ahit'i birleştirerek oluşturdukları kutsal kitaba ise "Kitab-ı Mukaddes" (Kutsal Kitap) demişlerdir. Hristiyanlığın geniş bir coğrafyaya yayılması, diğer dinlerle karşılaşması ve kutsal metinlerin anlaşılmasının zorlaşması gibi sebeplerden dolayı kutsal kitap yorumlanmıştır. Bu yorumlar neticesinde farklı mezhepler ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

İslam dininin kutsal kitabının ismi, Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'ın anlaşılmasında Hz. Muhammed (sav)'in sözleri de (Hadis-i Şerifler) önemli bir yere sahiptir. İslamiyet'in geniş coğrafyalara yayılmasıyla dili Arapça olan Kur'an-ı Kerim, farklı dillere çevrilmiştir. Ayrıca Kur'an'ı anlamak için yorumlama çalışmaları başlamış ve bunun neticesinde tefsirler ortaya çıkmıştır. Tefsirler, çeşitlilik arz etmektedir. Ancak tefsirlerdeki farklılık ve yaklaşımlar Yahudilik ve Hristiyanlıktaki gibi derin uçurumlar barındırmak bir yana farklılık sadece nüanslar da olmuştur.

Budizm ve Hinduizm, aynı coğrafyada ortaya çıkmıştır ve "Tenasüh", "Karma" gibi inançlara sahip olmalarından dolayı birbirine benzemektedir. Tanrı anlayışı noktasında ise farklılık göstermektedirler. Hinduizm'in kutsal metinlerinde, politeist, panteist ve monoteist olmak üzere çeşitli inanışlar bulunmaktadır. Budizm'de ise tanrı hakkında bir şeyden bahsedilmezken, Tanrı'yı inkar anlamında da bir şey söylenmemektedir. Zamanla Buda'ya tanrı olarak tapılmaya başlanmıştır. Hinduizm ve Budizm'in kutsal metinleri'nde kurtuluşun yalnızca kendilerinde olduğu bildirilmektedir. Diğer dinlerin kutsal kitapları ise kabul edilmemektedir.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'e bakıldığında, Hinduizm ve Budizm'e göre en büyük farklılığın, vahiy kaynaklı olmak hususunda olduğu gözlenmektedir. Bu üç dinin hepsinin Yaratıcı tarafından gönderilmiş kitapları ve peygamberleri bulunmaktadır. Ayrıca peygamberlere gönderilen kutsal kitaplar vahiy mahsulüdür ve Cebrail vasıtasıyla indirilmiştir. Hristiyanlık'ta Hz. İsa, vahyin kendisidir. Bu yönüyle Yahudilik ve İslamiyet'ten ayrılmaktadır.

Gerek ilahi dinlerde gerekse Hinduizm ve Budizm'de kutsal kitaba büyük bir saygı gösterilmektedir. Kutsal kitap mabedlerde okunmakta, özel kılıflarda muhafaza edilmekte, saygıyla öpülmekte ve onun üzerine yemin edilmektedir. Her din mensubu,

kendi kutsal kitabını "en önemli kitap" olarak görmektedir. Yine en beğenilen, en çok satan ve hürmete en layık kitap her din müntesibince kendi kutsal kitabıdır.

Hinduizm, Budizm'in, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in kutsal kitaplarını kabul etmemektedir. Budizm'de kendi kutsal metinleri dışındaki kutsal kitapları, kutsal kitap olarak görmemektedir. Yahudilik de diğer dinlerin kutsal kitaplarını reddetmekte, kutsal kitap olarak Tevrat'ı kabul etmektedir. Yahudiler, kendi aralarında Tora ve Talmud'un anlaşılması ve yaşanması hususunda görüş ayrılığı içindedirler. Hristiyanlık ise Yahudiler'in kutsal kitabı Eski Ahit'i kabul etmektedir. Hristiyanlar, Hinduizm, Budizm ve İslamiyet'in kutsal kitaplarını reddetmektedir. Hristiyanlar, kendi içlerinde kutsal kitabın anlaşılması ve yorumlanması hususunda farklılıklara sahiptirler. Kutsal kitabın otoritesi noktasında mezhepler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

İslamiyet'te, Hinduizm ve Budizm'in kutsal kitapları hiç kabul görmezken, Yahudilik'in ve Hristiyanlık'ın kutsal kitapları kabul edilmekle birlikte bunların da asıllarının tahrif edildiğine inanılmaktadır. İslamiyet'e göre bozulmayan ve kıyamete kadar da bozulmayacak olan tek kutsal kitap Kur'an'ı Kerim'dir. Yahudiler, kutsal kitapları Eski Ahit'in, Müslümanlar ise Kur'an'ı Kerim'in vahiy yoluyla geldiğine ve tek harfinin bile değişmediğine inanmaktadırlar. Hristiyanlar ise Hz. İsa'yı canlı bir vahiy olarak görmektedirler. İnciller'in Hz. İsa'nın hayat hikayeleri olduğunu ve İncil yazarlarının kendi birikim ve yetenekleriyle yazdıklarını, dolayısıyla Eski Ahit ve Kur'an'ı Kerim gibi olmadığını- tek harfin bile değişmemesi açısından-kabul etmektedirler. Hristiyanlar'a göre, önemli olan inciller' de verilmek istenen mesajdır.

Dinlerin anlaşılması noktasında en büyük pay sahibi hiç şüphesiz Kutsal kitaplardır. Kutsal kitaplar, insan hayatında merkezi bir rol oynamaktadır. İnsanları anlamanın yolu öncelikle onların dillerini bilmekten sonra da dinlerini tanımaktan, dinleri tanımanın yolu da kutsal kitaplardan geçmektedir. Dünya da en fazla müntesibi olan Hinduizm ve Budizm ile İlâhi dinlerin kutsal kitaplarını tanımak dünyamızı anlama ve anlamlandırma noktasında büyük bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Abudukelimu, Bumairiumu, "Çin Kaynaklarına Göre Taoizm", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- Adam, Baki, "Tevrat", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2012.
- Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Seba Yayınları, Ankara, 1997.
- Aydın, Fuat, *Genel Hatlarıyla Yahudilik*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.
- Aykıt, Dursun Ali, Helenistik Yahudilik ve Septuagint (LXX) Algısı, Bütün Yönleriyle Yahudilik, Ankara, 2012, s. 167-186.
- Bağır, Muhammed Ali, "Kutsal Kitap Eleştirisi (Doğuştan, Gelişimi ve Metotları)", Sakarya Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009.
- Berktaş, Fügen - Emin Atasoy, "Dinler Coğrafyasına Küresel Bir Bakış", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007.
- Birişik, Abdülhamit, "Kur'an", TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2002.
- Birişik, Abdülhamit, "Tefsir", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2011.
- Bozkurt, Nebi, "Kitap", TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2002.
- Bucaille, Maurice, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, Çev. Mehmet Ali Sönmez, Türk Tarik Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.
- Challaye, Felicien, *Dinler Tarihi*, çev. Samih Tiryakioğlu, Dinler Tarihi, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.
- Cilacı, Osman, *Kur'an Işığında Üç Peygamber Üç Kitap*, Mistaş Basımevi, Konya, 1976.
- Coomaraswamy, Ananda, *Hinduizm ve Budizm*, Çev. İsmail Taşpınar, Kaknüs Yayınları, 2000.
- Çağrı, Mustafa, "Kur'an", TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2002
- Çakmak, Asiye, Zerdüşt Hayatı ve Öğretisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2003.
- Çev. Ömer Cemal Güngören, *Bhagavad Gita Tanrı'nın Şarkısı*, Yol Yayınları, İstanbul, 2001.
- Çevik, Mustafa, Kutsal'ın Anlam Alanı, *Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007.
- Demirci, Kürşad, Bir Din Olarak Şintoizm'in Gelişim Süreci, *Dinler Tarihi Derneği Yayınları/2*, Dinler Tarihi Araştırmaları-II (Sempozyum 20-21 Kasım 1998 Konya), Ankara, 2000.
- Demirci, Kürşat, "Kutsiyet", TDV İslam Asiklopedisi, Ankara 2002.

- Demirci, Kürşat, *Hinduizm'in Kutsal Metinleri Vedalar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1991.
- Demirci, Muhsin, *Kur'an Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Dumlu, Ömer, "Suhuf" TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2009.
- Eliade, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara, 1991.
- Fırlıklı, Ethem Ruhi, "Bahailik", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1991.
- Güç, Ahmet, "Konfüçyüsçülük'te Kutsal Metinler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2001.
- Güç, Ahmet, *Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı*, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, 1996.
- Güç, Ahmet, *Kur'an'da Kutsallık Anlayışı*, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 2000.
- Gül, Ahmet, *Kur'an'a Göre Kutsal ve Kutsallık*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul, 2013.
- Günay, Nasuh, *Türkiye'de Yeniçağ İnançları*, Manas Yayınevi, Isparta, 2011.
- Gündüz, Şinasi, *Hristiyanlık*, TDV Yayınları, İstanbul, 2006.
- Gündüz, Şinasi, *Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemde Mitos*, Milel ve Nihal, 6(1), 2009.
- Gündüz, Şinasi, *Sabiiler*, Vadi Yayınları, Ankara, 1995.
- Gündüz, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- Gündüz, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yayınları, İstanbul, 2007.
- Gündüz, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ed. Ali Erbaş, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2010.
- Güngören, İlhan, *Buda ve Öğretisi*, Yol Yayınları, İstanbul, 1981.
- Gürkan, Salime Leyla, "Talmud", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2010.
- Hanh, Thich Nhat, *Buda'nın Öğretisi (The Heart Of Buddhas Teaching)*, Çev. Nur Yener, Okyanus Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Harman, Ömer Faruk, "İncil", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2000.
- Harman, Ömer Faruk, *Metin Muhteva ve Kaynak Açısından Yahudi Kutsal Kitapları*, Yayınevi yok, İstanbul, 1988.
- Hiriyanna, Mysore, *Hint Felsefesi Tarihi*, Çev. Fuat Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- İzmirli, İsmail Hakkı, *Tarih-i Kur'an*, Böre Yayınevi, İstanbul, 1956.
- Kaan, Enver Osman, *Geçmişten Günümüze Dinler ve Mezhepler*, Sakarya Matbaacılık, Trabzon, 2007.
- Karaman, Hayreddin vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2008, s. 9-23.

- Kara, Necati, *Kur'an Sünnet Bütünlüğü*, İhtar Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Karagöz, İsmail, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- Katar, Mehmet, "*Hristiyanlıkta Temel Kavramlar*" Yaşayan Dünya Dinleri, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- Kaya, Korhan, *Budistlerin Kutsal Kitapları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.
- Konfüçyüs, *Konuşmalar*, çev. Muhaddere Nabi Özerdim, Çağdaş Matbaacılık, Yayın yeri yok, 2000.
- Kur'an'ı Kerim Meali, DİB Yayınları, Ankara, 2008.
- Kutlutürk, Cemil, *Hinduizm'de Avatar İnancı*, Otto Yayıncılık, Ankara, 2017.
- Kutsal Kitap: (Tevrat, Zebur, İncil) Yeni Çeviri, Kitab-ı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Kore, 2014.
- Kuzgun, Şaban, *Dört İncil: Yazılması Derlenmesi Muhtevası Farklılıkları ve Çelişkileri*, Metinler Matbaacılık, İstanbul, 1991.
- Küçük, Abdurrahman, Tümer, Günay, Küçük, Mehmet Alparslan, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009.
- Küçük, Mehmet Alparslan, *Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kutsal Kitap Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2000.
- Küçük, Abdurrahman, *Sihizm*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986.
- Mahmut Aydın, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- Musahan, Ali Yıldız, *İslam İtikadında "Kutsal"ın Sırrı*, e-makalat, Mezhep Araştırmaları, VIII/2, 2015.
- Oymak, İskender, *Zerdüştlük*, Yayınevi yok, Elazığ, 2003.
- Özemre, Ahmed Yüksel, *Toma'ya Göre İncil ya da Hz. İsa'nın 114 Hadisi*, İyi Adam Yayınları, İstanbul, 2002.
- Raju, P.T. - Wing-tsit Chan- Joseph M. Kitagawa- İsmail R. Faruki, *Asya Dinleri*, Çev. Abdullah Davudoğlu, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ruben, Walter, *Eski Metinlere Göre Budizm*, Çev. Lütfü Bozkurt, Okyanus Yayınları, İstanbul, 1995.
- Rudolph, Kurt, çev. Mustafa Bıyık, *Maniheizm*, Gazi Üniversitesi, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002.
- Sağlam, Bahaeddin, *İlmi ve Edebi Açından İncil*, Tebliğ Yayınları, İstanbul, 2004.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, 2002.
- Schimmel, Annamarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999.
- Smullyan, Raymond M., *Tao Sessizdir*, çev. Cem Şen Dharma Yayınları, Yayın yeri yok 2000.
- Tezokur, Hadi, *Buda ve Mesajı*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Diyarbakır, 2001.

- Timurtaş, Faruk K, *Yeni Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul 1979.114; Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 1981.
- Turan, Süleyman – Battal, Emine, *Dünya Dinlerinde Kutsal Metinler*, Sts Yayınları, Ankara, 2015.
- Tümer, Günay, "Budizm", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992.
- Tümer, Günay, "Din", TDV İslam Asiklopedisi, İstanbul, 1994.
- Tümer, Günay, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, İstanbul, 1993.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- Ural, İbrahim, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- Wickwire, Daniel, *Kutsal Kitap Değiştirildi mi ?*, Gdk Yayınları, Ankara, 2013.
- Yıldırım, Nimet, *Zerdüşt'ün Kutsal Kitabı Avesta*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi(İÜEF), 2011.
- Yitik, Ali İhsan, "Taoculuk", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2011.
- Yitik, Ali İhsan, *Doğu Dinleri*, İsam Yayınları, Ankara, 2014.
- Yitik, Ali İhsan, *Hint Dinleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2005.
- Yitik, Ali İhsan, "Hinduizm" Yaşayan Dünya Dinleri, DİB Yayınları, Ankara, 2007.
- Yurdaydın, Hüseyin G., Mehmet Dağ, *Dinler Tarihi*, Gündüz Matbaacılık, Ankara, 1978.

Web Kaynakları

- http://www.pewforum.org/2017/04/05/the-changing-global-religious-landscape/pf_17-04-05_projectionsupdate_grl310px/, (29.01.2019).
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c5c4a49306d97.64619793, (7.2.2019).
- <https://gaiadergi.com/dunyanin-en-ateist-ulkeleri-hangileri/>, (29.01.2019).

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Ad ve Soyad : Ümit ŞEVİK
Doğum Yeri ve Yılı : ESKİŞEHİR / 1985
Medeni Hâli : Evli

Eğitim Durumu:

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2009-2013

İş Deneyimi:

1. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı İmam-Hatip.
 - Gümüşhane/Kürtün, Gürgenli Köyü, Mürselli Mh. Camii, 2007-2008,
 - Burdur/ Merkez İğdeli Köyü Camii, 2008-2009,
 - Burdur/Ağlasun, Katip Camii, 2009-2011.
2. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Müezzin-Kayyım.
 - Burdur/Ağlasun, Uzunimamoğlu Camii, 2011-2016,
 - Almanya Din Hizmetleri Müşavirliği, Karlsruhe Din Hizmetleri Ataşeliği - Türk İslam Birliği, Alte Neckarelzer Str. 5, 74821 Mosbach, Ditib Mosbach Mimar Sinan Camii Din Görevlisi, 2016-